

ПРИАЗОВСЬКИЙ

ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК

2017

Електронний науковий журнал

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРИАЗОВСЬКИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК**

Електронний науковий журнал

1(01) 2017

Запоріжжя

2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Гальцова Ольга Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри економічної теорії, національної та міжнародної економіки Класичного приватного університету).

Заступник головного редактора:

Шапошиников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор (директор Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій).

Відповідальний секретар:

Трохимець Олена Іванівна – кандидат економічних наук, доцент (доцент кафедри економічної теорії, національної та міжнародної економіки Класичного приватного університету).

Члени редакційної колегії:

Покатаєва Ольга Вікторівна – доктор економічних наук, професор (перший проректор Класичного приватного університету, професор кафедри обліку та оподаткування).

Верхоглядова Наталя Ігорівна – доктор економічних наук, професор (проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»).

Іртищева Інна Олександрівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова).

Косова Тетяна Дмитрівна – доктор економічних наук, професор (професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Класичного приватного університету).

Маргасова Вікторія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівський національний технологічний університет).

Сафонов Юрій Миколайович – доктор економічних наук, професор (професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський раціональний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Скидан Олег Васильович – доктор економічних наук, професор (ректор Житомирського національного агроєкологічного університету).

Стройко Тетяна Володимирівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

Шульц Світлана Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долинського НАН України»).

Ліна Пілелієне – Ph.D., професор економіки (професор кафедри маркетингу Університету імені Вітаутаса Великого, Литва).

Натія Гоголаурі – доктор економічних наук, професор (декан факультету бізнесу Навчального університету імені Сулхан-Саба Орбеліані, Грузія).

Анджей Паулік – доктор економіки хабілітований, професор (завідувач кафедри підприємництва та інновацій Університету імені Яна Кочановського в Кельнцах, Польща).

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою

Класичного приватного університету

(Протокол № 7 від 29.03.2017 р.)

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 657.01

Шмиголь Н.М.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і аудиту
Запорізького національного університету***Балака Т.***магістр спеціальності «Облік і оподаткування»
Запорізького національного університету*

ДОХІД ПІДПРИЄМСТВА: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ В ОБЛІКУ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

ENTERPRISE INCOME: HISTORICAL STAGES OF THE CATEGORIES IN THE ACCOUNTING AND ECONOMIC THEORY

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані історичні етапи становлення та розвитку категорії дохід підприємства, наведено найбільш узагальнююче, прийнятне з погляду використання в термінології, повною мірою відповідне чинному законодавству, враховуюче значення в розвитку діяльності підприємства, мікроекономічне визначення доходів. Виділені найважливіші завдання доходів, як фінансової бази розвитку діяльності підприємства.

Ключові слова: доходи підприємств, джерело доходу, економічні вигоди, непрямі доходи, структура доходів.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы исторические этапы становления и развития категории доход предприятия, приведены наиболее обобщающее, приемлемое с точки зрения использования в терминологии, в полной мере соответствующее действующему законодательству, учитывающий значение в развитии деятельности предприятия, микроэкономическое определения доходов. Выделенные важнейшие задачи доходов, как базы развития деятельности предприятия.

Ключевые слова: доходы предприятий, источник дохода, экономические выгоды, косвенные доходы, структура доходов.

ANNOTATION

The article analyzes the historical stages of formation and development of the enterprise income category, presents the most general, acceptable from the point of view of use in terminology, fully in line with the current

legislation, taking into account the importance in the development of the enterprise, microeconomic definition of income. Dedicated the most important tasks of income, as a basis for the development of the enterprise.

Keywords: business income, source of income, economic benefits, indirect income, income structure.

Вступ. В умовах ринкової конкуренції основною метою діяльності будь-якої підприємницької структури є одержання найбільшого прибутку, що напряму залежить від величини одержуваних доходів. Таким чином, доходи підприємств незалежно від галузі діяльності, форми власності та інших факторів одержують особливо важливе, ключове значення.

Функціонування підприємств в умовах ринкових перетворень, що торкнулися всі галузі народного господарства, на сьогоднішній день характеризується наступними особливостями:

- по мірі приватизації підприємств зацікавленість у збільшенні доходів від реалізації виготовлених товарів підвищується, стаючи необхідною умовою їхнього існування й подальшого розвитку;

- загострюється внутрішньогалузева ринкова конкуренція;

- у галузях і підприємствах об'єктивно складаються нові тенденції розвитку й назрівають протиріччя аналізу й регулювання діяльності на основі старих методів і підходів: формуються співвідношення попиту та пропозиції, з'являються нові види доходів, суттєвих розмірів досягає диференціація доходів під впливом дії ринкових механізмів, що, як слідство, відбивається й на структурі доходів;

- для використання резервів підвищення прибутковості з'являється прагнення до використання наукових методів аналізу й прогнозування фінансово-господарської діяльності;

- для ефективного управління підприємством необхідна поява не тільки управлінського обліку й аналізу доходів, але і якісно нового підходу до доходів - стратегічного аналізу та прогнозування.

В умовах ринкової економіки підприємства одержали можливість самостійно формувати тактику й стратегію свого розвитку. Проте, нові умови господарювання, необхідність забезпечення умов для виживання й конкурентоспроможності підприємства викликають потребу в зміні пріоритетів при розробці й обґрунтуванні економічної тактики й стратегії його розвитку, що, у свою чергу, спричиняється й необхідність зміни технології обґрунтування планованих і прогнозованих показників фінансово-господарської діяльності.

Вимоги до визначення стратегії розвитку підприємств висувуються, насамперед, ринковою ситуацією, конкуренцією, а також специфікою діяльності. Разом з тим, на нашу думку, розробка стратегії розвитку підприємства повинна будуватися починаючи з визначення основних орієнтирів комерційної діяльності (так званої філософії бізнесу), виходячи з яких устанавлюється форма реалізації стратегії. Підприємницька філософія у сполученні з мотиваційною ідеєю визначає основні напрямки розвитку підприємства, на основі яких можна висувати ті або інші пріоритети, завдання, орієнтири, що дозволяють досягти головної мети бізнесу - одержання максимального доходу.

Постановка завдання. При переході до ринкових відносин помітно зростає інтерес до керування процесом формування та використання доходів, основним джерелом фінансового благополуччя й подальшого розвитку суб'єктів підприємництва, а, отже, до інформації, необхідної для такого керування.

Реформування української економіки вважає за необхідне по-новому поглянути на теоретичні подання й концепції формування доходів. Помітно підсилюється потреба в більш глибокій і реалістичній з позицій практичної дійсності розробці методологічних питань формування й використання доходів.

Дохід - надзвичайно розповсюджене, широко застосовуване та, у той же час, край багатозначне поняття, уживане в різноманітних значеннях. У широкому змісті слово позначає будь-яке надходження коштів або одержання матеріальних цінностей, що мають грошову вартість. Дохід компанії можна характеризувати як збільшення її активів або зменшення зобов'язань, що приводять до збільшення власного капіталу. Поняття «дохід» стосовно до держави в цілому (національний дохід), до підприємства, фірми (валовий дохід, чистий дохід підприємства), до окремих осіб (грошові доходи населення, реальні доходи громадян, особистий дохід).

У різних умовах доходи починають здобувати більш широке значення й тлумачення: перше, як основне джерело прибутку (чистого доходу), друге, як складна за структурою категорія, що вимагає теоретичного й методологічного уточнення.

Тому метою роботи є історичний еккурс у теорію доходів, з метою визначити глибинну сутність цього поняття й застосувавши, історично сформовані трактування поняття «дохід» до сучасного етапу економічного розвитку українських підприємств, дати уточнене визначення категорії дохід.

Результати дослідження. Визначення сутності поняття «дохід» ускладнюється тим, що цей термін у вітчизняній економічній літературі був широко представлений лише до 1917 року. Під доходом

тоді розуміли результат господарської діяльності власника, що збільшує суму приналежних йому цінностей. Він складався із всіх надходжень грошима й іншими цінностями, з яких провадилися витрати на ведення підприємства. В 20-ті роки минулого сторіччя цей термін замінили поняттям «виторг». Під цим стали розуміти колишній зміст терміна «дохід», тобто ціннісне вираження всієї сукупності благ, які надходять від інших господарств в обмін на те, що їм пропонує дане господарство, і які відновлюють зроблені витрати.

Починаючи з 30-х років, ці терміни були трансформовані в поняття «реалізована продукція» з різними галузевими модифікаціями (валовий дохід, дохід від обороту й т.п.).

У контексті визначення поняття «дохід» неминучою супутньою умовою його одержання було здійснення витрат або видатків для його утворення. Цей оборот розглядався як двоєдиний процес – доходи розглядалися у взаємозв'язку з видатками.

Необхідно відзначити, що проблема визначення кінцевих результатів господарської діяльності, їхнього формування й використання не нова. Їй присвячені праці провідних вітчизняних і закордонних економістів.

Представники меркантилізму вважали джерелом доходу країни зовнішню торгівлю. А оскільки матеріал для експорту поставляється ремеслами, то процвітання ремесла є умовою багатства країни. Обґрунтовуючи значення промислового виробництва, Т. Мен висловлював думку про те, що виробництво готових виробів приносить більше доходу, чим видобуток тієї або іншої сировини.

У теорії вартості фізіократів Ф. Кенэ джерело доходу бачив в дії матеріальних чинностей природи — землі й води. Продуктивним вважалася праця селян, що створюють чистий продукт. У творах українських агрономів-економістів та випускників Києво-Могилянської академії М. Ліванова, А. Самборського, А. Прокоповича-Антонського [1, с. 129], також знайшли своє відображення принципи фізіократів.

Для класичної економічної теорії (У. Петти, А. Сміт, Ж.Б. Цей, Дж. Миль, Д. Риккардо) джерело вигоди представлявся не тільки на стадії виробництва продукції у формі скорочення витрат, але й у процесі обміну товарами у формі збільшення обсягу продажів. Звідси випливало, що будь-яка суспільно корисна праця могла сприяти росту доходу.

А. Сміт висловлював наступні думки щодо джерел доходів: «Заробітна плата, прибуток і земельна рента є трьома первісними джерелами всякого доходу, так само як і всякої мінової вартості. Усякий інший дохід в остаточному підсумку одержують із одного або іншого із цих джерел» [2, с. 153].

Д. Риккардо став продовжувачем ідей, що обґрунтовують закономірності створення й розподілу доходів. Він бачив основну проблему економічної науки в знаходженні закону, що регулює розподіл доходів. Він намагався вирішити проблему розподілу, тобто визначити відносні частки різних класів у суспільному продукті. Він показав, що частки продукту, що дістаються кожному класу у вигляді ренти, прибутку, заробітної плати, різні на різних стадіях суспільного розвитку.

Альтернативу класичному навчанню склала маржиналістська теорія, що досліджувала проблему формування доходу «не з боку пропозиції, через витрати, як це робила класична школа, а з боку попиту, через відношення людини до речі, що проявляється в області особистого споживання й обміну» [3, с. 90]. Вихідним було положення про те, що на дохід впливають не тільки особисті інтереси виробника, але також інтереси споживачів товарів і послуг. Це положення було розвинено в працях Э. Бем-Баверка Л. Вальраса, У. Джевонса, В. Парето, И. Фишера, Дж. Хикса.

М. Блауг з позицій неокласика-маржиналіста вважає, що в А. Сміта немає строгої теорії зарплати, ренти, прибутку, відсотка, тобто немає теорії доходів. Із цим не можна погодитися, оскільки Сміт чітко визначає доходи, отримані різними способами й дає їм відповідні назви. Однак основний упор

економіст робить саме на самій теорії доходів з позиції макроекономіки, розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, не підносячи теорію зарплати, прибутку, ренти й відсотка в главу кута даного питання.

На думку Фішера, оцінка доходів через вартісне співвідношення послуг і капіталу показує єдину природу всіх доходів: земля і праця розглядаються як особливий вид капіталу, а рента й заробітна плата – як відсоток на нього, причому відсоток трактується Фішером не як структурний елемент доходу, а як «ланка між капіталом і доходом».

Сутність теорії Ф. Найта в наступному: у теоретичній моделі сучасної конкуренції валовий дохід повністю розподіляється для оплати відповідних виробничих чинників (праці, капіталу й землі), і не залишається ніякого надлишку, що відповідає поняттю про прибуток. Однак у реальній дійсності, на думку Найта, існує лише тенденція до урівнювання цін і витрат, і звичайно їх розмежовує «подушка» у вигляді прибутку.

А. Маршалл вибудував концепцію граничної ефективності, у якій економічне завдання зводилося до використання кожного виробничого фактору там, де він приносив найбільший прибуток. «Підприємець так розподіляє свої кошти, щоб вони в кожному випадку доставляли однакову граничну корисність, йому доводиться зважувати втрати, що можуть виникнути внаслідок невеликого скорочення витрат на одну ціль, і вигоду, яку можна одержати, не набавато збільшивши витрати на іншу ціль» [4, с. 44].

Кейнсіанська концепція розглядала як додаткове джерело доходу мотиви поведінки індивідів. «Виникнення й рух доходу... може бути пов'язане з поведінкою людей». Дж. М. Кейнс затверджував, що економічна система має потребу в державному регулюванні.

Засновник американської неокласики Дж. Кларк дав пояснення, формуванню доходів. Він сформулював закон природного порядку: «Кожному фактору – певна частка в продукті й кожному –

відповідна винагорода – ось природний закон розподілу» [3, с. 48]. Висновок Дж. Кларка, що стосується розподілу створеної вартості, був у тім, що дохід кожного фактору пропорційний кількості й вартості його граничного продукту.

Український вчений М. Туган-Барановський, на основі теорії Дж. Кларка, розробив соціальну теорію розподілу, де вказав на два чинники, від яких залежить заоблітна плата: економічний та соціальний. Економічний – зростання продуктивності суспільної праці, соціальний – соціальна дієвість робочого класу. Тими ж самими чинниками, що формують заробітну плату М. Туган-Барановський визначає і абсолютну величину прибутку, в той же час протиставляючи заробітну плату і прибуток, як трудові та нетрудові доходи. Дохід, заснований на експлуатації робітника капіталістом за М. Туган-Барановським – це прибуток, а нетрудовий дохід, який впливає з користування корисними властивостями землі – це рента. Зростання національного доходу відбувається за рахунок підвищення продуктивності суспільної праці, а її можна збільшити за рахунок науково-технічного прогресу. [1, с. 189].

У праці «До теорії збалансованості бюджету споживача» видатний економіст Є.Є.Слуцький розробив поняття основного рівня вартості. Він показав як зміна ціни товару X, впливає на попит індивіда на інший товар. Дж. Хікс назвав цей вплив, ефектом доходу та ефектом заміщення відповідно [1, с. 199].

Інші представники неокласики (С. Британ, Л. Мизес, Ф. Хайек) при розгляді проблеми формування й розподілу доходу опираються на гіпотезу про раціональне поведіння індивідуума, що націлено на досягнення максимальних результатів при відомих цілях і обмеженнях. Як цілі розглядаються: в індивідів – задоволення потреб (корисність), у підприємства – прибуток, у держави – суспільний добробут. Але ці цілі безмежні. Їх неможливо реалізувати через обмеженість ресурсів.

Марксистський підхід до формування доходів ґрунтується на теорії

трудової прибавочної вартості. Відповідно до теорії К. Маркса, джерелом доходу є праця. У створенні нової вартості бере участь тільки один фактор - робітник, власник робочої сили. Інші види доходів є лише результатом неоплаченої праці робітників. Справедливість розподілу доходів, по Марксові, у тім, що доходи учасників трудової діяльності формуються відповідно до суспільно-необхідних витрат праці на виробництво товарів. Вимір частки кожного працівника провадиться працею, що забезпечує рівність у розподілі трудових доходів.

У неоінституціональній економічній теорії питання формування доходу розглядається через призму поняття прав власності. Економічна теорія прав власності асоціюється в першу чергу з ім'ям А. Алчіана. Під системою прав власності в неоінституціоналізмі розуміється вся безліч норм, що регулюють доступ до рідких ресурсів. Ці норми можуть санкціонуватися не тільки державою, але й суспільством – у вигляді звичаїв, моральних установок, релігійних заповідей, і охоплювати як фізичні об'єкти, так і об'єкти безтілесні (результати інтелектуальної діяльності). Права власності регулюють доступ до ресурсів, право на використання ресурсу, право на одержання від нього доходу, право на передачу всіх повноважень. Чим ширше набір повноважень, закріплених за ресурсом, тим вище його цінність.

Сучасне трактування категорії дохід за останній час трохи спростилося. Дохід більшістю фахівців характеризується як найважливіший економічний показник роботи підприємств, що відображає їхні фінансові надходження від всіх видів діяльності, кінцевим результатом якої виступає зроблена й реалізована продукція (зроблені послуги, виконані роботи), оплачена покупцем [5, с. 458, 6, с. 337, 7, с. 509].

Перехід до ринкової економіки, адаптація вітчизняного обліку до міжнародних стандартів поставили в порядок денний відновлення поняття «дохід» як найважливішої економічної категорії. У цей час найбільш пра-

вильним для використання в бухгалтерському обліку визначенням доходів є, на нашу думку, визначення, дане в МСФЗ 18 «Доходи» («Revenue»). Під доходами розуміється збільшення економічних вигід у результаті надходження активів (коштів, іншого майна) і (або) погашення зобов'язань, що приводить до росту капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна). Хочеться відзначити, що таке визначення доходів є принципово новим для української науки. Ніколи раніше доходи не називали збільшенням економічних вигід. Ще одне нововведення даного визначення в тім, що доходами визнаються погашення зобов'язань.

В роботі Гоголь Т. А. «Облік та аудит доходів підприємств» проаналізовані тлумачення поняття доходу у бухгалтерському обліку, зіставлені визначення В. В. Сопко, Ф. Ф. Бутинця та Н. М. Ткаченко. Виділяючи переваги та недоліки визначень автор приводить уточнене трактування поняття доходу «...продаж виробленої продукції за ціною, що перевищує витрати на її виробництво та реалізацію, та різниця між отриманою виручкою від реалізації та собівартістю реалізованої продукції будуть становити дохід підприємства від реалізації продукції (робіт, послуг)». Але дане уточнення стосується облікового визначення доходу.

Так, згідно принципів нарахування та відповідності доходи визнаються у звіті про фінансові результати, коли вони відбуваються на основі прямого зв'язку із ними визнаються затрати. Але ряд витрат (наприклад витрати на організаційну культуру, логістику, корпоративну соціальну відповідальність тощо) не приносять підприємству дохід напяму та надходять зовсім не в період здійснення таких витрат. Тому обліковий зміст категорії дохід не завжди може співпадати із економічним змістом цієї категорії.

Категорія доходу, на мою думку, дотепер не знайшла стійкий значеннєвий відтінок в економічній літературі, нормативних документах, звітності підприємств і організацій. Практично від-

сутні розробки вчених-економістів із проблем особливостей галузевої диференціації доходів, механізмів їхнього формування й використання.

У зв'язку із цим представляється актуальним і доцільним розгляд категорій «дохід», як фактору забезпечення стійкого розвитку підприємств у ринкових умовах.

Більш повне економічну сутність категорії доходу подано в роботі Полянко В. В. «Стратегія управління доходами торговельних підприємств»: «Дохід підприємства – це надходження, одержані в результаті його господарської діяльності за певний період часу у вигляді конкретних економічних вигод, отриманих внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів в умовах прийнятного рівня підприємницького ризику, досягнутого рівня конкурентних переваг внаслідок інноваційної активності та відповідного конкурентного (монопольного) становища на певному сегменті ринку».

Проте, за цим визначенням внески учасників (власників майна) є також джерелом доходу, вони збільшують валюту балансу і поліпшують конкурентне становище підприємства на певному сегменті ринку. Також слід відмітити, що конкурентні переваги виникають не лише «...внаслідок інноваційної активності та відповідного конкурентного (монопольного) становища на певному сегменті ринку», а і в наслідок певного рівня організації реклами, логістики, організаційної культури тощо.

На нашу думку доходи є фінансовою базою розвитку діяльності підприємства, що забезпечує рішення наступних найважливіших завдань:

1. Основна частина доходів підприємства є джерелом відшкодування всіх поточних витрат, пов'язаних зі здійсненням його фінансово-господарської діяльності. Реалізацію цього завдання забезпечує діяльність підприємства.

2. Частина доходів підприємства слугує джерелом виплат податкових платежів, пов'язаних зі здійсненням діяльності. За рахунок цієї частини доходів

забезпечується формування коштів державних і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів. Реалізація цього завдання забезпечує виконання фінансових зобов'язань підприємства перед державою.

3. Певна частина доходів є джерелом формування частин прибутку. За рахунок цієї частини доходів підприємство формує різні фонди виробничого й соціального розвитку, здійснює виплати власникам і т.п. Реалізація цього завдання забезпечує самофінансування розвитку діяльності підприємства в майбутньому періоді.

4. Існує частина непрямих доходів отримуваних за рахунок розвитку організаційної культури підприємства, підвищення його ділової репутації, формування іміджу компанії і тому подібного, оцінка яких носить емпіричний характер і залежить від специфіки бізнес-процесів компанії. Реалізація цього завдання забезпечує стійкий розвиток підприємства у ринкових умовах.

Тому найбільш узагальнюючим, прийнятним з погляду використання в термінології, повною мірою відповідним чинному законодавству, враховуючим значення в розвитку діяльності підприємства, мікроекономічним визначенням доходів, на мою думку, можна вважати наступне:

Дохід підприємства – це збільшення економічних вигід у результаті надходження активів і (або) погашення зобов'язань, що приводить до росту капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийнятного рівня підприємницького ризику.

Висновки. У сучасних умовах доходи починають здобувати більш широке значення й тлумачення: перше, як основне джерело прибутку (чистого доходу), друге, як складна за структурою категорія, що вимагає теоретичного й методологічного уточнення.

Категорія доходу, на нашу думку, дотепер не знайшла стійкий значеннєвий відтінок в економічній літературі,

нормативних документах, звітності підприємств і організацій.

Тому в даній роботі наведено найбільш узагальнююче, прийнятне з погляду використання в термінології, повною мірою відповідне чинному законодавству, враховуюче значення в розвитку діяльності підприємства, мікроекономічне визначення доходів. Дане визначення враховує і так звані непрямі доходи, що отримуються за рахунок розвитку організаційної культури підприємства, підвищення його ділової репутації, формування іміджу компанії і тому подібного та оцінка яких носить емпіричний характер.

Аналіз даної частки доходів, на мою думку, може служити темою для подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2000. – 514 с.
2. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов: Пер. с англ. – М.: Наука, 1993.
3. Автономов В.С. Модель человека в экономической науке. – СПб.: Экон. шк., 1998.
4. Маршал А. Принципы экономической науки. – М.: Прогресс, 1993.
5. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України з різними формами власності: Підручник. – К.: А.С.К., 1998. – 800 с.
6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
7. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2003. – 726 с.

UDC 330.33/330.83(043.3)(100)

Gaidey D.A.

*Assistant of the International Economics Department,
Donetsk National University***CRITICAL ANALYSES OF ECONOMIC CYCLES THEORIES****КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ****ANNOTATION**

This paper provides analyses of economic cycles theories. It examines into economic cycles according to their periodicity, explores the theoretical background and formulates the basics of the mechanism of the Kitchin inventory cycles of 3-5 years, the Juglar fixed investment cycles of 7-11 years, the Kuznets infrastructural investment cycles of 15-25 years), the Kondratiev long technological cycles of 45-60 years. It studies different classifications of economic cycles and covers main causes, which drive periodical fluctuations in business activity.

Keywords: the Kitchin inventory cycle, the Juglar fixed investment cycle, the Kuznets infrastructural investment cycle, the Kondratiev wave or long technological cycle, expansion, stagnation, recession, economic growth, economic fluctuation.

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано аналіз теорій економічних циклів. У роботі розглянуто економічні цикли різної тривалості, досліджено теоретичні засади та базові механізми циклів Китчина тривалістю 3-5 років, циклів Жюгляра тривалістю 7-11 років, циклів Кузнеца тривалістю 15-25 років, довгих хвиль Кондратьєва тривалістю в 45-60 років. У дослідженні запропоновано різні класифікації економічних циклів і вивчено основні причини, які їх призводять до періодичних коливань ділової активності.

Ключові слова: короткостроковий цикл Китчина, середньостроковий цикл Жюгляра, ритм Кузнеца, хвиля або довгий технологічний цикл Кондратьєва, поширення, стагнація, спад, економічне зростання, коливання в економіці.

АННОТАЦИЯ

В статье представлен анализ теорий экономических циклов. В работе рассмотрены экономические циклы разной длительности, исследованы теоретические основы и базовые механизмы циклов Китчина длительностью 3-5 лет, циклов Жюгляра длительностью 7-11 лет, циклов Кузнеца длительностью 15-25 лет, длинных волн Кондратьева периодичностью в 45-60 лет. В исследовании предложены различные классификации экономических циклов и изучены основные причины, которые приводят к периодическим колебаниям деловой активности.

Ключевые слова: краткосрочный цикл Китчина, среднесрочный цикл Жюгляра, ритм Кузнеца, волна или длинный технологический цикл Кондратьева, распространение, стагнация, спад, экономический рост, колебания в экономике.

Statement of the problem. The increasing frequency and severity of financial and economic crises over the past three decades have raised important questions about background of such emergencies. Explanation the externalities of upturns and downturns in world economy could be provided with understanding the nature of cyclic economic transformations. Representation the mechanism of cyclic fluctuation of economy is important tool for effective economic policy, which enables government to forecast possible scenarios for economic development and work out efficient managerial strategy.

Analyses of latest studies and publications. The foundation of cycles theories was settled by Joseph Kitchin, Simon Kuznets, Nikolai Kondratiev, Joseph Shumpeter, Clément Juglar. Today the attempts to analyze the nature of business cycles represented in works of A. V. Koro-taev, S. V. Tsirel, A. F. Burns, W. C. Mitchell, A. Sullivan, S. M. Sheffrin, J. W. Forrester, M. Bormotov, A. Telecote and others. At the same time despite the intense attempts of economist to give proper explanation to mechanisms of cyclic development this question is still in need for scientific consideration.

The objective of the article is to explore the theoretical background and formulates the basics of the mechanism of economic cycles.

Unsolved aspects of the problem. Due to significant variability of display areas, scope and duration of economic cycles there is consistent approach to understanding the nature periodical economic fluctuations. In addition, there is no single concept of views on the problems of

the interaction between dynamic fluctuations in economic activity with the innovative development of the world economic system, which explains the need for further study of the issue.

Presentation of the basic materials.

Severe economic fluctuations which had recently hit the entire world economy after relatively prosperous decades despite numerous institutional efforts to control them have recalled an interest to the theory of economic cycles. Historical data on main economic indexes and academic evidence show that recurrent fluctuations in the pace of economic growth are consistent over time. Technological revolutions and worldwide implementation of basic inventions are necessarily accompanied by the processes of creative destruction or – sanitation of the economy, which cause long term economic cycles which appear to be predictable but practically unavoidable.

The term business cycle (or economic cycle) refers to economy-wide fluctuations in production or economic activity over several months or years. These fluctuations occur around a long-term growth trend, and typically involve shifts over time between periods of relatively rapid economic growth (expansion or boom), and periods of relative stagnation or decline (contraction or recession) [1, 15].

These fluctuations in economic activity are usually measured by the growth rate of real gross domestic product and despite being recurrent they do not follow any strict harmonic pattern.

The widely accepted definition of business cycles refers to Arthur F. Burns' and Wesley C. Mitchell's definition: «Business cycles are a type of fluctuation found in the aggregate economic activity of nations that organize their work mainly in business enterprises; a cycle consists of expansions occurring at about the same time in many economic activities, followed by similarly general recessions, contractions, and revivals which merge into the expansion phase of the next cycle; in duration, business cycles vary from more than one year to ten or twelve years; they are not divisible into shorter cycles of similar characteristics with amplitudes approximating their own» [2, 8].

In the mid-20th century, J. Schumpeter proposed a typology of business cycles according to their periodicity, so that a number of particular cycles were named after their discoverers or proposers:

- the Kitchin inventory cycle of 3-5 years;
- the Juglar fixed investment cycle of 7-11 years (often identified as 'the' business cycle);
- the Kuznets infrastructural investment cycle of 15-25 years (after Simon Kuznets also called building cycle);
- the Kondratiev wave or long technological cycle of 45-60 years (after Nikolai Kondratiev) [3, 106].

Kitchin cycle is a short business cycle of about 40 months discovered in the 1920s by Joseph Kitchin.

This cycle is believed to be accounted for by time lags in information movements affecting the decision making of commercial firms. Firms react to the improvement of commercial situation through the increase in output through the full employment of the extent fixed capital assets. As a result, within a certain period of time (ranging between a few months and two years) the market gets 'flooded' with commodities whose quantity becomes gradually excessive. The demand declines, prices drop, the produced commodities get accumulated in inventories, which informs entrepreneurs of the necessity to reduce output. However, this process takes some time. It takes some time for the information that supply significantly exceeds demand to get to the businesspeople. As it takes entrepreneurs time to check this information and to make the decision to reduce production, time is also necessary to materialize this decision (these are the time lags that generate the Kitchin cycles). Another relevant time lag is the lag between the materialization of the afore mentioned decision (causing the capital assets to work well below the level of their full employment) and the decrease of the excessive amounts of commodities accumulated in inventories. Yet, after this decrease takes place one can observe the conditions for a new phase of growth of demand, prices, output, etc. [4, 10].

Juglar cycle is a fixed investment cycle of 7 to 11 years identified in 1862 by Clement Juglar. Within the Juglar cycle one can observe oscillations of investments into fixed capital and not just changes in the level of employment of the fixed capital (and respective changes in inventories), as is observed with respect to Kitchin cycles. 2010 research employing spectral analysis confirmed the presence of Juglar cycles in world GDP dynamics [4, 11].

Kuznets swing is a claimed medium-range economic wave with a period of 15–25 years found in 1930 by Simon Kuznets [5, 207]. Kuznets connected these waves with demographic processes, in particular with immigrant inflows/outflows and the changes in construction intensity that they caused, that is why he denoted them as «demographic» or «building» cycles/swings. Kuznets swings have been also interpreted as infrastructural investment cycles [6, 109].

In economics, Kondratiev waves (also called supercycles, great surges, long waves, K-waves or the long economic cycle) are supposedly cycle-like phenomena in the modern . Averaging fifty and ranging from approximately forty to sixty years, the cycles consist of alternating periods between high sectoral growth and periods of relatively slow growth [4, 13].

Kondratiev identified three phases in the cycle: expansion, stagnation, recession. More common today is the division into four periods with a turning point (collapse) between the first and second phases. Writing in the 1920s, Kondratiev proposed to apply the theory to the 19th century:

- 1790-1849 with a turning point in 1815.
- 1850-1896 with a turning point in 1873.

Kondratiev supposed that, in 1896, a new cycle had started.

The long cycle supposedly affects all sectors of an economy. Kondratiev focused on prices and interest rates, seeing the ascendant phase as characterized by an increase in prices and low interest rates, while the other phase consists of a decrease in prices and high interest rates. Subsequent analysis concentrated on output.

According to the innovation theory, Kondratiev waves arise from the bunching of basic innovations that launch technological revolutions that in turn create leading industrial or commercial sectors. Kondratiev's ideas were taken up by Joseph Schumpeter in the 1930s. The theory hypothesized the existence of very long-run macroeconomic and price cycles, originally estimated to last 50-54 years.

There are several modern timing versions of the cycle although most are based on either of two causes: one on technology and the other on the credit cycle.

Additionally, there are several versions of the technological cycles, and they are best interpreted using diffusion curves of leading industries. For example, railways only started in the 1830s, with steady growth for the next 45 years. It was after Bessemer steel was introduced that railroads had their highest growth rates; however, this period is usually labeled the «age of steel».

The technological cycles can be labeled as follows:

- The Industrial Revolution – 1771;
- The Age of Steam and Railways – 1829;
- The Age of Steel and Heavy Engineering – 1875;
- The Age of Oil, Electricity, the Automobile and Mass Production – 1908;
- The Age of Information and Telecommunications – 1971.

According to Schumpeter, one of the reasons why the economic crisis of 1929-33 was so severe is a coincidence of troughs of Kitchin, Juglar and Kuznets cycles. The downturn in each cycle reinforced the downturn in the other cycles. However, most of the time, according to Schumpeter, the various cycles cross one another—a peak in one might correspond to a trough in another, thereby creating business conditions that are somewhere between all-out boom on one hand and the extreme crisis conditions on the other [8].

Economic cycles may be categorized according to five attributes of classification: duration, severity, the nature of underlying techno-economic processes, manageability and preventability by institutions [8].

By duration from through to through or from peak to peak there are recognized four typical time frames of economic cycles:

- cycles, with duration 50-60 years;
- cycles with duration 25-30 years;
- cycles with duration 10-12 years;
- cycles with duration 5-7 years.

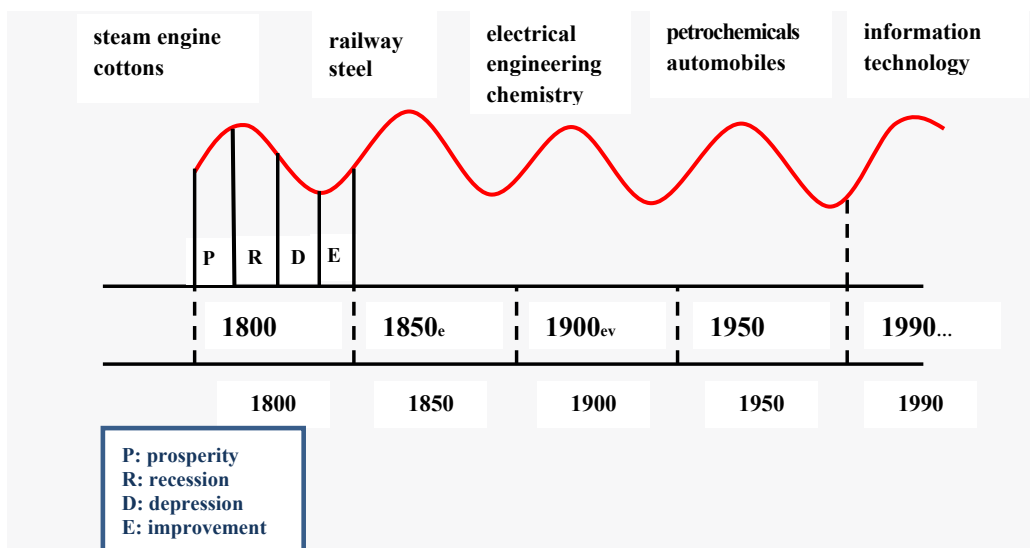
Economic cycles are categorized here by a magnitude of severity which is recognized as a continuance of recession (significant decline in economic activity visible in real GDP), in three groups:

- extra severe, over 5 sequential years;
- severe, 3-5 sequential years;

- moderate, less than 3 sequential years.

By the nature of underlying techno-economic processes economic cycles are divided in five groups:

- economic cycles caused by technological revolutions which affect the fundamentals of economic system;
- economic cycles driven by major basic inventions that cause structural changes and create a base for upcoming basic inventions;
- economic cycles driven by basic inventions that cause surge of consequent minor inventions and innovations;

Pic. 1. Simplified Kondratieff Wave Pattern [8]

Table 1

Techno-Economic mechanism of economic cycles [9]

Type of cycle	Underlying Techno Economic mechanism
Kitchin	Overshoots and undershoots of business inventories; recovery from recession left firms short of stocks which they then strove to rebuild. Suddenly they found they have succeeded all too well, and were obliged to cut back orders and output accordingly; which depressed the economy, and by doing so caused a further involuntary pile-up of stocks.
Juglar	Assets reallocation inside sectors of economy. Investment in fixed assets overshoots at the peak, giving excess capacity, and undershoots at the through. The longer period between peaks and through reflects the slower process of adjustment involved.
Kuznets	Assets reallocation between existent sectors of economy and territories, that requires substantial investment in infrastructure, particular in building
Kondratiev	Fundamental assets reallocation due to new sectors creating and structural reconstruction of entire economy on new generation technological base

- economic cycles caused involuntary by inadequate institutional, entrepreneur and customers behaviour leading to inflation and overshoots or undershoots of business inventories.

- economic cycles occurring due to force major: nature cataclysms, wars, pandemics, etc.

The real rate of manageability and preventability, or at least ability to smooth the severity of economic cycles, is floating somewhere between the classical economics concept of *laissez pass * and the communist concept of planned economy. Since the economy is considered to be partially manageable, economic cycles are not completely avoidable, but are subject of smoothing regulations. Therefore in this paper economic cycles are categorized as the following:

- preventable economic cycles; in that category fall all cycles caused by human (institutions, entrepreneur and customers) behaviour;

- unpreventable but partially manageable economic cycles; cycles of all other nature fall in that category.

Every economic school of thought (Classic, Neo-Classic, Keynesian, Neo-Keynesian, Austrian, Endogenous, and Techno-Economical) provides its own explication on how economic cycles are driven. Sometimes it appears to be a tautology in argumentation. Low demand induces low supply, that leads to unemployment growth, that causes monetary injections, that induce inflation and make the investment bubble arise, that causes a financial system crisis, that requires sanitation, that leads to re-allocation of resources, that pushes economic activity, that induces a rise in employment, that leads to a rise in demand growth, that leads to a rise in prices, that leads to real demand fall, etc. This is a circle chain. One can start pooling from any link and turns over the entire chain [8].

Joseph Kitchin, Simon Kuznets, Nikolai Kondratiev, Clément Juglar provided their own explication on how economic cycles are driven (table 1).

Findings. There are three groups of causes that drive economic cycles: directly unmanageable causes (natural non-renew-

able recourses scarcity – oil, coal etc.), slow manageable causes (knowledge) and manageable causes (taxes, money supply, interest, government spending, subsidies, wages, prices and import regulation, etc.). The manageability of economy is limited; hence either overdrive or poor drive causes unwanted economic fluctuations.

Economic cycles are basically driven by complex of natural, technological, economical, financial and political causes and it is very difficult to mark out separate, specific reasons which cause periodic economy-wide fluctuations in production or economic activity. The crucial economical problem is so complicated and complex itself, that it pools out an adequate multifaceted explication. All and every schools possess and deliver a true judgment, but not a comprehensive or final one. A permanent evolution is an attributive characteristic of an economic system, therefore the mentioned economics theories, by influencing each other, are hopefully moving to some kind of positive diffusion and convergence.

REFERENCES:

1. Sullivan A. Economics: Principles in action / A. Sullivan, S. M. Sheffrin. – Upper Saddle River, New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2003. – Pp. 502.
2. Burns A. F. What happens during business cycles: A progress report / A. F. Burns, W. C. Mitchell. – New York : National Bureau of Economic, 1951. – Pp.34.
3. Schumpeter J. A. History of Economic Analysis / J. A. Schumpeter. – London : George Allen & Unwin, 1954. – Pp. 968.
4. Korotayev A. V. Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008–2009 Economic Crisis / A. V. Korotayev, S. V. Tsirel. – Structure and Dynamics. 2010. Vol.4 (1). – Pp. 57.
5. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations / S. Kuznets. – Boston : Houghton Mifflin, 1930 – Pp. 536.
6. Forrester J. W. New Perspectives on Economic Growth. Alternatives to Growth – A Search for Sustainable Futures / Ed. by D. L. Meadows. – Cambridge : MA: Ballinger, 1977. – Pp. 107-121.
7. Tanning T. Kondratiev wave: overview of world economic cycles / T. Tanning, M. Saat,

-
- L. Tanning [Electronic resource] – Access mode : <http://globejournal.org/wp-content/uploads/2012/09/Vol-2-2-1-11-Tanning-Saat-and-Tanning.pdf>.
8. Bormotov M. Economic cycles: historical evidence, classification and explication / M. Bormotov [Electronic resource] – Access mode : http://mpa.ub.uni-muenchen.de/19660/2/MPRA_paper_19660.pdf.
9. Tylecote A. The long wave in the world economy / A. Tylecote. – New York : Routledge, 1993. – Pp. 352.

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 331.526:330.101.2

Владика Ю.П.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансової і страхової справи
Навчально-наукового інституту міжнародної економіки та фінансів
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЕКТИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ – ВИРОБНИКІВ ЗЕРНА

INVESTMENTS IN PRODUCTION AND REALIZATION OF GRAIN BY AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано інвестиційний клімат, рівень прямого іноземного інвестування в економіку України та особливості залучення інвестицій у агропромислове виробництво. Обґрунтовано напрями розробки інвестиційних проектів для сільськогосподарських підприємств-виробників зерна з урахуванням екологічної складової. Доведено необхідність економічного регулювання екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств у поєднанні з ефективним контролем. Запропоновано механізм економічного стимулювання за покращення агроекологічного стану сільськогосподарських земель та штрафних санкцій за його погіршення для підвищення інвестиційної привабливості підприємств.

Ключові слова: інвестування, сільськогосподарські підприємства-виробники зерна, інвестиційний проект, інвестиційна привабливість сільськогосподарських підприємств, екологізація виробництва сільськогосподарської продукції.

АННОТАЦИЯ

Проанализирован инвестиционный климат, уровень прямого иностранного инвестирования в экономику Украины и особенности привлечения инвестиций в агропромышленное производство. Приведены направления разработки инвестиционных проектов для сельскохозяйственных предприятий-производителей зерна с учетом экологической составляющей. Обосновано необходимость экономического регулирования экологической деятельности сельскохозяйственных предприятий в сочетании с эффективным контролем. Предложен механизм экономического стимулирования за улучшение агроэкологического состояния сельскохозяйственных земель и штрафных санкций за его

ухудшение для повышения инвестиционной привлекательности предприятий.

Ключевые слова: инвестирование, сельскохозяйственные предприятия-производители зерна, инвестиционный проект, инвестиционная привлекательность сельскохозяйственных предприятий, экологизация производства сельскохозяйственной продукции.

ANNOTATION

The author analyzes the investment climate, the level of foreign direct investments in the economy of Ukraine and features of attracting investments in agro-industrial production. The directions of generation of investment projects for agricultural enterprises-grain producers are justified, taking into account the environmental component. The necessity of the economic regulation of environmental activity of the agricultural enterprises with effective control is proved. The author also proposes a mechanism of economic incentives for the improvement of agro-ecological condition of the agricultural land and the penalties for its deterioration to increase investment attractiveness of enterprises.

Keywords: investments, agricultural enterprises-grain producers, investment project, investment attractiveness of the agricultural enterprises, greening of agricultural production.

Постановка проблеми. Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачено значно збільшити виробництво продуктів землеробства та тваринництва з метою кращого задоволення зростаючих потреб населення в продуктах хар-

чування, а промисловості – у сільськогосподарській сировині. Важливими напрямками вирішення цього завдання є інтенсифікація інвестиційної діяльності, істотне збільшення обсягу інвестицій, консолідація усіх джерел інвестування, за рахунок чого можлива модернізація виробництва, впровадження нових екологічно чистих технологій тощо.

Потреби в інвестиціях у виробничу аграрну сферу досить значні, тому важливо забезпечити мобілізацію усіх можливих інвестиційних ресурсів. У результаті аналізу існуючих джерел та методів фінансування інвестицій встановлено, що головним критерієм оптимізації співвідношення між власним, залученим та позичковим капіталом повинно бути забезпечення високої фінансової стійкості підприємств та максимізація прибутку від інвестиційної діяльності. Вибір методів фінансування інвестицій дозволяє розрахувати пропорції в структурі джерел інвестиційних ресурсів. Найпоширенішими є повне самофінансування, акціонування, кредитне фінансування, лізинг та змішане фінансування.

Класичною формою самофінансування є власні кошти у вигляді прибутку та амортизації. У країнах з розвинутою ринковою економікою рівень самофінансування досягає 60% і більше. Аналіз стану кредитного забезпечення вітчизняних підприємств аграрного виробництва показав, що спостерігається тенденція до зниження процентних ставок, однак ціна за кредитні ресурси на даний час перевищує рівень беззбитковості інвестицій. Сільськогосподарські підприємства, як правило, не володіють високоліквідною майновою заставою, що не дає змоги забезпечити значних позик для придбання основних засобів. Внаслідок цього довгострокове кредитування сільськогосподарських підприємств відбувається на рівні 5-10% від загальної суми наданих позик. Тому потрібно провести докорінні ринкові перетворення у фінансово-кредитній системі.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідженню проблем інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва, економічного

відтворення природних ресурсів в аграрній сфері, інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств присвятили наукові праці такі вчені, як: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, Ю.М. Хвесик, П.М. Макаренко, В.Я. Амбросов, Є.В. Мішенін, М.М. Федоров, Л.Ю. Мельник, М.Ю. Коденська, П.А. Стецюк, М.І. Кисіль, Т.В. Мацибора та ін. Однак ряд питань, пов'язаних з особливостями екологізації виробництва зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами, раціональним використанням та відтворенням земельних ресурсів, інвестиційної привабливості екологічно орієнтованих виробників сільськогосподарської продукції потребують додаткових досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження особливостей інвестування у виробництво і реалізацію зерна сільськогосподарськими підприємствами з урахуванням екологічної складової.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати рівень прямого іноземного інвестування в економіку України та особливості залучення інвестицій у агропромислове виробництво;
- дослідити напрями розробки інвестиційних проектів для сільськогосподарських підприємств-виробників зерна з урахуванням екологічної складової;
- обґрунтувати необхідність економічного регулювання екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств у поєднанні з ефективним контролем;
- розробити механізм економічного стимулювання за покращення агроекологічного стану сільськогосподарських земель та штрафних санкцій за його погіршення для підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств-виробників зерна.

Матеріалами дослідження є наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців, а також нормативні документи.

Методами дослідження є узагальнення та систематизація, аналітичний, статистичний, структурно-логічний, нормативний, спостереження, формації та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямом інтенсифікації відтворювальних процесів в АПК є технічне переоснащення сільськогосподарських підприємств, забезпечення можливості придбання мінеральних добрив, пестицидів та інших засобів захисту рослин; розвиток індустрії зберігання та локальної переробки сільськогосподарської продукції, застосування високоінтенсивних сортів сільськогосподарських культур вітчизняної та зарубіжної селекції, розведення тварин високої генетики. Агропромислове виробництво залишається однією з інвестиційно-привабливих сфер економіки не тільки для вітчизняних, а й для зарубіжних інвесторів [5].

Однак однією з головних причин низького рівня прямого іноземного інвестування в АПК України сьогодні порівняно з іншими країнами залишається несприятливий інвестиційний клімат. Цей інвестиційний клімат характеризують низька купівельна спроможність; нестабільність наявної нормативно-правової бази; наявність тіньової економіки, що спричиняє неконкурентоспроможність продукції; відсутність чітко визначених пріоритетів регіональної та державної політики; високий рівень корупції та ін. [8]. Усі ці фактори відлякують іноземних інвесторів. Водночас представники багатьох іноземних компаній відкрито стверджують, що надходження масштабних інвестицій в Україну ускладнюється відсутністю стабільності навіть

на короткий проміжок часу. Унаслідок цього привабливість українських підприємств для іноземних інвесторів не зменшується, але деякі з них займають вибіжувальну позицію.

Разом з тим, прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України мають тенденцію до зростання (рис. 1). За даними Державної служби статистики у I кварталі 2013 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1,56 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 176,2% до відповідного періоду 2012 року. Обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій на 1 квітня 2013 р. становив 55,71 млрд. дол. США, що на 1,3% більше обсягів інвестицій на початок 2013 р., та в розрахунку на одну особу населення складає 1226,7 дол. США.

Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. На підприємствах промисловості зосереджено 30,8% (17,17 млрд. дол. США, у т.ч. переробної – 13,97 млрд. дол. США) загального обсягу прямих інвестицій в Україну, у фінансових установах – 29,1% (16,2 млрд. дол. США), у сільському господарстві – 1,4% (рис. 2).

Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» [2] інвестори, які приймають рішення щодо вкладання власних позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей

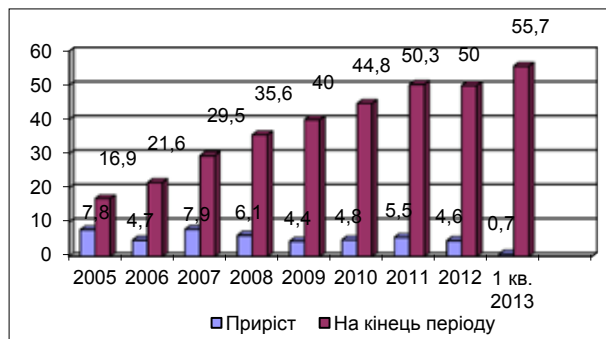

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, млрд. дол. США

Джерело: за даними Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>

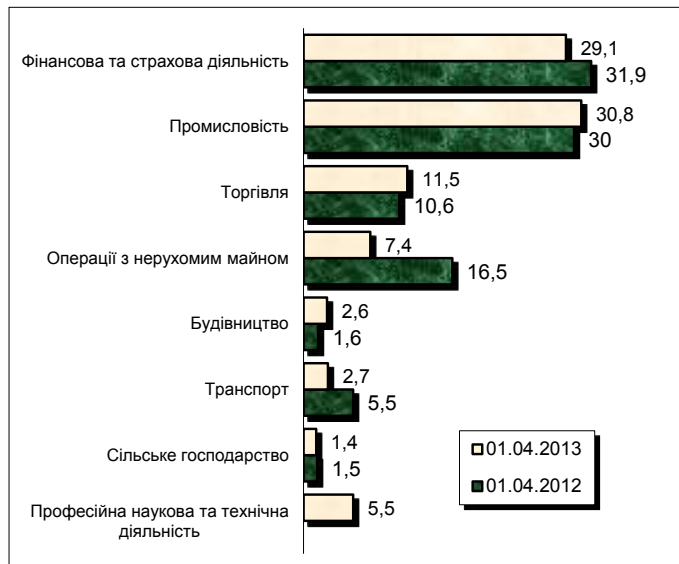

Рис. 2. Розподіл прямих іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності (у % до загального обсягу інвестування)

Джерело: за даними Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>

в об'єкт інвестування, можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Отже, інвестувати в аграрне виробництво можуть самі сільськогосподарські підприємства, кредитні установи, а також інші юридичні та фізичні особи. Тому всі інвестиції можуть здійснюватись за рахунок власних та залучених коштів.

Власного капіталу господарствам нині вистачає у кращому випадку на поновлення оборотних фондів. Джерелами власних грошових засобів, які можуть бути використані в інвестиційних цілях, на підприємствах є амортизаційні відрахування, доходи від реалізації майна. Через неефективність виробництва більшість господарств не можуть за рахунок цих джерел оновлювати основні фонди, оскільки це залишить їх без оборотних коштів.

В Україні кредити надаються на короткий термін і під високі проценти, тому за рахунок банківських кредитів господарства можуть поповнювати

лише поточні активи. Для інших цілей господарствам вигідно використовувати кредити зарубіжних кредитних ліній та міжнародних організацій. Але аграрні підприємства не мають у своєму розпорядженні достатньої кількості ліквідного майна для застави, щоб отримати значні кредити, а рентабельність виробництва, в яке вкладаються кредитні кошти, не завжди вища за рівень процентної ставки, що зменшує власний капітал, платоспроможність підприємства і підвищує ризик господарювання. За рахунок кредитів сільськогосподарським підприємствам економічно вигідно фінансувати ті виробництва, рентабельність яких вища за рівень процентної ставки [9].

Найбільш привабливим і реальним джерелом коштів для технічного і технологічного оновлення виробництва є прямі інвестиції у вигляді часткової участі (вкладень). На рішення інвестора співпрацювати з сільськогосподарськими підприємствами впливають такі фактори:

- висока рентабельність окремих виробництв;

- наявність вільних коштів;
- наявність великих земельних площ і дешевої робочої сили на селі;
- необхідність повернути кошти за надані господарству ресурси та послуги;
- можливість порушувати справу про банкрутство для інвестора, оскільки ліквідного майна в господарстві мало і воно в поганому стані;
- згідно з черговістю задоволення претензій кредиторів майна може не вистачити для задоволення власних претензій;
- не існує досвіду провадження справ про банкрутство сільськогосподарських підприємств;
- бажання зберегти ринок збуту (пальне, запчастини, добрива, електроенергія);
- наявність власних маркетингових каналів і можливість формувати великі партії продукції;
- необхідність регулярних поставок якісної екологічно чистої сільськогосподарської продукції для власних переробних потужностей.

По суті, інвестор здійснює вертикальну диверсифікацію своєї діяльності. Маючи налагоджене постачання ресурсів і збут сільськогосподарської продукції, він починає займатися безпосереднім сільськогосподарським виробництвом. Найбільш рентабельні галузі в сільському господарстві – виробництво зернових, соняшнику, свинини. Подальший розвиток сільськогосподарських підприємств повинен здійснюватись за участю інвестора. В результаті створюється життєздатна аграрна структура, забезпечена фінансовими і матеріальними ресурсами. Як правило, інвестор у великій мірі або повністю контролює нову сільськогосподарську структуру (51-100% статутного фонду у випадку створення юридичної особи). Це позитивно впливає на управління сільськогосподарським виробництвом, що значно покращується. Найважливіше, що приносить інвестор в сільське господарство сьогодні, – це ефективний менеджмент, який розглядає аграрне виробництво як сферу бізнесу, а не просто виробництво продуктів харчування [1]. Потенційного інвестора варто шукати серед тих креди-

торів підприємств, які мають довгострокові інтереси у сільському господарстві, наприклад, якщо господарства спеціалізуються на високоефективному виробництві зернових та соняшнику.

Інвестиційні проекти повинні бути невеликими, але такими, що ліквідують окремі вузькі місця або перетворюють збиткові виробництва на прибуткові, залучаючи нові технології виробництва і переробки продукції. Знайти інвесторів під великі проекти дуже складно і у випадку макроекономічних змін їх реалізації може бути припинена. Інвестори обережно підходять до вибору партнера, оскільки професіоналізм менеджерів господарства, які здійснюють оперативне управління, забезпечує успіх інвестиційного проекту. Якщо команда управлінців знає що і як робити, щоб заробити гроші в своєму господарстві, а для реалізації цього не вистачає лише матеріальних ресурсів, то інвестор надасть їх, оскільки така співпраця йому вигідна. Інвестор реалізує інвестиційні проекти тільки разом з такими господарствами, де керівник і його команда – підприємці.

Сучасний розвиток аграрної економіки стає все більш екологічно орієнтованим. Складна екологічна ситуація в сільському господарстві характеризується відсутністю цільових фінансових ресурсів, призначених для відтворення природних ресурсів. Еколого-економічні проблеми в аграрній сфері є наслідком домінування пріоритетів екстенсивного розвитку сільського господарства в минулому, відсутності ефективної політики екологізації агропромислового виробництва [6].

Ефективним шляхом вирішення проблем екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств-виробників зерна є активізація інвестиційної діяльності з метою фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій, проведення заходів для збереження довкілля. Визначальним чинником має стати інноваційний менеджмент, спрямований на забезпечення такого способу функціонування керованої системи аграрного виробництва, що дозволить створити сприятливі умови для залу-

чення інвестицій з метою дотримання параметрів екологічно збалансованого сталого розвитку аграрної сфери.

Мета еколого-економічного інвестування, спрямованого на підвищення економічної ефективності ведення сільськогосподарського виробництва з урахуванням екологічних інтересів, на наш погляд, повинна полягати у переході системи аграрного виробництва на якісно новий рівень, що відповідає сучасним вимогам розвитку суспільства. Сутність такого переходу – кількісне нагромадження якісних змін у елементах системи екологізації агровиробництва, нове структурне поєднання яких у їх взаємозв'язку і взаємодії призведе до більш досконалого способу природокористування в цій галузі.

Вирішальною умовою успішної інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств-виробників зерна в умовах ринку є ефективне вкладання додаткового капіталу, бо інвестиційні ресурси є об'єктом управління. Тому процес інтенсифікації інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві на мікро- та макrorівні повинен бути керованим. Активізувати інвестиційну діяльність можливо на засадах планування, яке є важливою ланкою в структурі організаційно-економічного механізму. Для залучення інвестицій потрібно розробити інвестиційний проект чи програму.

Необхідність оцінки екологічної складової інвестиційного проекту ґрунтується на принципах соціально-етичного маркетингу та регулюється нормативними актами: законами України «Про плату за землю», «Про охорону навколишнього природного середовища» та ін. Потенційний інвестор оцінює виробничий процес з точки зору охорони навколишнього середовища та природоохоронних заходів, що повинні гарантувати дотримання умов проекту:

- мінімізацію кількості викидів, що відповідають екологічним нормам України;
- відсутність токсичних та шкідливих речовин;
- збереження та покращання якості земельних ресурсів;

- раціональне використання та зменшення обсягів залучених в експлуатацію природних ресурсів;

- зменшення викидів забруднювальних речовин в оточуюче середовище.

У структурі організаційно-економічного механізму інтенсифікації інвестиційного процесу в АПВ центральне місце займає управління всіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства. Воно передбачає управління інвестиційним проектом, застосування економічних та фінансових важелів.

Поряд із впровадженням економічних нормативів необхідно застосовувати в повному обсязі економічні санкції за зниження родючості ґрунту, погіршення повітряного басейну, водних джерел, інших важливих екологічних параметрів. Якщо суб'єкт підприємницької діяльності перевищив гранично допустимі норми речовин у продукції або значно перезволожив ґрунт при поливі, що викликало його ерозію; невірно застосовував мінеральні добрива, що призвело до зниження родючості ґрунту тощо, то це повинно відповідним чином відобразитись на розмірах його прибутку. Наприклад, в умовах зниження родючості ґрунту, розмір грошових витрат, необхідних для його поновлення, потрібно вилучити з доходу господарських суб'єктів пропорційно зниженню родючості ґрунту і розмірам землекористування.

Існуюча нормативно-законодавча база із земельних питань створює можливість розробки економічного стимулювання за підвищення агроекологічної оцінки земельних угідь, що забезпечить розширене відтворення родючості ґрунтів. Комплексний підхід передбачає державний контроль за агроекологічним станом ґрунтів, рівнем родючості та економічну мотивацію капіталовкладень в охорону та відтворення родючості ґрунту. Такі заходи сприятимуть відвертання екологічної кризи в землекористуванні.

Використання земельних ресурсів в Україні є платним, а плата за землю стягується у вигляді нарахування земельною податку для власників землі та землекористувачів. Ці кошти доцільно використати виключно з метою фінан-

сування раціонального використання їх родючості. Крім того, додатковими джерелами стимулювання за підвищення ефективності землекористування можуть бути платежі в бюджет при вилученні малопродуктивних земель з сільськогосподарського обігу та кошти від сплати штрафних санкцій за користування землею [7].

Економічне стимулювання за покращення агроекологічного стану сільськогосподарських земель ґрунтується на методиці грошової оцінки землі. Мотивом економічного стимулювання землевласників та землекористувачів є підвищення балу агроекологічної оцінки угідь, який визначається при черговому агрохімічному обстеженні. Необхідною

умовою проведення стимулювання є зростання всіх агрохімічних показників родючості ґрунту (табл. 1).

Важелем господарського впливу на ефективність використання землі є еколого-агрохімічні оцінки землі в балах; розмір штрафних санкцій за погіршення екологічного стану земель наведено в табл. 2. У випадку якщо розмір агроекологічного балу ґрунтів не змінився при проведенні чергового агрохімічного обстеження стимулювання проводити недоцільно. Потрібно стимулювати розширене відтворення родючості ґрунту, бо воно мотивує власника землі та землекористувача до вкладання додаткового капіталу в охорону та відтворення родючості ґрунту.

Таблиця 1

**Розмір економічного стимулювання
за підвищення агроекологічної оцінки земельних угідь**

Збільшення величини агроекологічної оцінки земель, бали	Розмір економічного стимулювання відносно грошової оцінки землі, %	Збільшення величини агроекологічної оцінки земель, бали	Розмір економічного стимулювання відносно грошової оцінки землі, %
0,1 - 1,0	0,5	10,1 - 11,0	5,5
1,1 - 2,0	1,0	11,1 - 12,0	6,0
2,1 - 3,0	1,5	12,1 - 13,0	6,5
3,1 - 4,0	2,0	13,1 - 14,0	7,0
4,1 - 5,0	2,5	14,1 - 15,0	7,5
5,1 - 6,0	3,0	15,1 - 16,0	8,0
6,1 - 7,0	3,5	16,1 - 17,0	8,5
7,1 - 8,0	4,0	17,1 - 18,0	9,0
8,1 - 9,0	4,5	18,1 - 19,0	9,5
9,1 - 10,0	5,0	19,1 - 20,0	10,0

Таблиця 2

Розмір штрафних санкцій за зниження агроекологічної оцінки земельних угідь

Зниження величини агроекологічної оцінки земель, бали	Розмір штрафних санкцій відносно грошової оцінки землі, %	Зниження величини агроекологічної оцінки земель, бали	Розмір штрафних санкцій відносно грошової оцінки землі, %
0,1 - 1,0	1,0	10,1-11,0	11,0
1,1 - 2,0	2,0	11,1-12,0	12,0
2,1 - 3,0	3,0	12,1- 13,0	13,0
3,1 - 4,0	4,0	13,1-14,0	14,0
4,1 - 5,0	5,0	14,1-15,0	15,0
5,1 - 6,0	6,0	15,1-16,0	16,0
6,1 - 7,0	7,0	16,1 -17,0	17,0
7,1 - 8,0	8,0	17,1-18,0	18,0
8,1 - 9,0	9,0	18,1 -19,0	19,0
9,1 - 10,0	10,0	19,1-20,0	20,0

Економічне стимулювання не повинно перевищувати розмірів штрафних санкцій при зміні агроекологічної оцінки на рівну величину в бік збільшення або зменшення. Наведений вище варіант економічного механізму раціонального використання та охорони земельних ресурсів сприятиме економічній зацікавленості землевласників та землекористувачів у підвищенні рівня родючості земельних угідь, тобто зростанні величини агроекологічної оцінки в балах.

Основа регіональної інвестиційної політики – це підтримка єдиних внутрішньорегіональних цін на важливу агропромисловою продукцію, в основу якої покладені ціни на зерно. Це допоможе контролювати виробництво та обмін товарів, регулювати ринкові відносини, стимулювати випуск дефіцитних товарів, гарантувати отримання очікуваних доходів, скоротити можливості спекуляції [4]. Регіональні ринки підтримуються фінансовими засобами з єдиного міжгалузевого регіонального фонду, сформованого шляхом відрахувань учасників продовольчого ринку і ринків сільськогосподарської сировини. З цією метою на регіональному рівні необхідно організувати службу моніторингу за цінами на товари, витратами виробництва і доходністю галузей і сфер агропромислового виробництва. Ці дані стануть основою регулювання ринкових відносин, мета якого полягає в підтримці доходів підприємств аграрного виробництва на рівні забезпечення умов для розширеного відтворення, виробництва та реалізації екологічно чистої сільськогосподарської продукції і організації нормальних мотиваційних стимулів до праці.

Ефективне застосування інвестиційних стимулів у контролі за забрудненням вимагає того, щоб граничні витрати на зниження забруднення були меншими або дорівнювали граничній вигоді, отриманій внаслідок цього зниження. Принципи аналізу ефективності формують аналітичні засади для визначення її критеріїв. Для того, щоб податкові методи стимулювання інвестицій

в результаті мали зменшення рівнів забруднення, приведена вартість податкових пільг повинна перевищувати приведену вартість витрат на природоохоронне обладнання.

Висновок. Прогрес в технологіях виробництва, що супроводжує розвиток суспільства, має на меті використання природних ресурсів набагато продуктивніше, ніж будь-коли. Продуктивне використання природних ресурсів повинно враховувати деякі аспекти. По-перше, використання природних ресурсів має бути у повному обсязі (з урахуванням можливих відходів при виробництві продукції, які можна знову використовувати). По-друге, якщо мова йде про продуктивне використання, то необхідно мати на увазі репродукцію природних ресурсів, тобто постійне їх відновлення. Друга позиція є однією з головних ланок завдань суспільства, що прагне до розвитку, а не деградації. Тому підтримка становлення і розвитку екологічного підприємства має стати одним з головних важелів реалізації сучасної еколого-економічної та інвестиційної політики держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амбросов В. Я. Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі / В. Я. Амбросов // Економіка України, №1, 2009. – С. 67-73.
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність". – [Електронний ресурс]. – Електронні дані // <http://portal.rada.gov.ua>
3. Кісіль М. І. Панорама інвестиційної привабливості АПК України / М. І. Кісіль, Т. В. Мацибора, М. Ю. Кожем'якіна, С. П. Іващук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 122 с.
4. Коденська М. Ю. Інвестиційні пріоритети в аграрно-промисловому виробництві / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – №5. – С. 49-53.
5. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ІАЕ, 2012. – 182 с.
6. Месель-Веселяк В. Я. Дохідність і розширене відтворення в агропромисловому виробництві / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 12-17.

7. Мішенін Є. В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку: монограф. / Є. В. Мішенін, Р. П. Косодій, В. М. Бутенко. – Суми: Папірус, 2011. – 334 с.
8. Саблук П. Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.
9. Стецюк П. А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монограф. / П. А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.

УДК 331.526:330.101.541

Пужай-Череда А.М.
кандидат економічних наук,
заступник начальника Головного управління
Державної фіскальної служби України у Запорізькій області

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

FEATURES OF ATTRACTING INVESTMENTS IN GRAIN CROP PRODUCTION TO AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Досліджено теоретичні, методичні та практичні аспекти еколого-економічного інвестування сільськогосподарських підприємств та залучення інвестицій у виробництво зернових для підвищення його економічної ефективності. Обґрунтовано особливості управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Доведено, що створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері та активізація інвестиційної діяльності всіх господарчих суб'єктів, враховуючи сучасне фінансове та матеріально-технічне становище сільськогосподарських підприємств, потребують вирішення завдання якісної зміни підходів до управління агропромисловим виробництвом в цілому, кожної галузі та господарюючого суб'єкта. Тому необхідне формування дієвого механізму управління еколого-економічним інвестуванням в аграрній сфері, адекватного умовам сучасного економічного стану, враховуючи специфіку агропромислового виробництва, здатного створити економічно вигідні умови для стимулювання накопичення аграрного капіталу та росту ефективності його використання, що можливо за рахунок розвитку екологічного агропідприємництва.

Ключові слова: інвестування сільськогосподарських підприємств, управління інвестиційною діяльністю, залучення інвестицій у виробництво зернових.

АННОТАЦИЯ

Исследовано теоретические, методические и практические аспекты эколого-экономического инвестирования сельскохозяйственных предприятий и привлечение инвестиций в производство зерновых для повышения его экономической эффективности. Обосновано особенности управления инвестиционной деятельностью сельскохозяйственных предприятий. Обосновано, что создание благоприятного инвестиционного климата в аграрной сфере и активизации инвестиционной деятельности всех хозяйствующих субъектов, учитывая современное финансовое и материально-техническое положение сельскохозяйственных предприятий, требуют решения задачи качественного изменения подходов к управлению агропромышленным производством в целом, каждой отрасли и хозяйствующего субъекта. Поэтому необходимо формирование действенного механизма управления эколого-экономическим

инвестированием в аграрной сфере, адекватного условиям современного экономического состояния, учитывая специфику агропромышленного производства, способного создать экономически выгодные условия для стимулирования накопления аграрного капитала и роста эффективности его использования, что возможно за счет развития экологического агропредпринимательства.

Ключевые слова: инвестирование сельскохозяйственных предприятий, управление инвестиционной деятельностью, привлечение инвестиций в производство зерновых.

ANNOTATION

Theoretical, methodological and practical aspects of ecological and economic investment of agricultural enterprises and investment in the grain crop production to increase its economic efficiency have been studied. Peculiarities of investment management of agricultural enterprises have been clarified. It is proved that creation of favorable investment climate in the agrarian sector and promotion of investment activity of all economic entities, considering the current financial and material-technical provision of agricultural enterprises need solution of the issue of quality changes in approaches to the management of agro-industrial production as a whole, every industry and business entity. Therefore, it is essential to form an effective mechanism of the ecological and economic investment management in the agrarian sector, adequate to the conditions of current economic status, taking into account the specifics of agricultural production, that will be able to create profitable conditions for stimulating savings of agricultural capital, and increasing the efficiency of its use, that is possible due to the development of ecological agribusiness.

Keywords: investment of agricultural enterprises, investment management, investment in the grain crop production.

Постановка проблеми. Інвестиційні процеси в агропромисловому виробництві стримуються відсутністю належного обсягу інвестиційних ресурсів, несприятливим інвестиційним кліматом, недосконалістю галузевого інвес-

тиційного менеджменту, відсутністю страхування інвестицій, нерозвиненістю галузевої інвестиційної інфраструктури, юридичною невідповідністю ряду керівників до сприйняття нових механізмів інвестування [1]. Без розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств стають досить примарними перспективи оновлення матеріально-технічної бази, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, просування вітчизняної продукції на світові ринки і, як наслідок, соціально-економічний розвиток сільських територій.

Виробництво і реалізація зерна сільськогосподарськими підприємствами є ефективним у зв'язку з тим, що ця галузь в Україні становить основу продовольчої бази і безпеки держави, значна кількість якого експортується за кордон. Разом з тим, необхідно підвищувати конкурентоспроможність підприємств з урахуванням кон'юнктури внутрішнього і світового зернового ринку, підвищувати обсяги залучення інвестицій з урахуванням екологічної складової для відтворення земельних ресурсів за рахунок розвитку екологічного агропідприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами, визначення теоретико-методичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розвитку довгострокового інвестування сільськогосподарських підприємств комерційними банками, наукове обґрунтування механізму управління інвестиційними ресурсами для підвищення родючості ґрунтів, зниження кредитного ризику з метою підвищення обсягів залучення інвестицій є важливими аспектами залучення інвестицій сільськогосподарськими підприємствами-виробниками зерна.

Вивчення наукових літературних джерел з даної проблематики засвідчує, що суттєві пропозиції методичного та практичного характеру щодо інвестування в аграрній сфері внесли такі відомі

вчені, як: В. Алексійчук, І. Бланк, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Кісіль, М. Кожем'якіна, М. Коденська, М. Кропивко, Ю. Лупенко, А. Пересада, П. Саблук, П. Стецюк, Л. Худолій, А. Чупіс та ін. Однак в умовах трансформації всієї фінансово-кредитної системи низка аспектів цієї важливої проблеми вимагає подальшого дослідження з метою пошуку шляхів розробки та впровадження інвестиційних проектів з урахуванням екологізації агропромислового виробництва, пошуку шляхів підвищення гарантій повернення залучених фінансових ресурсів при впровадженні інвестиційних проектів та банківському кредитуванню сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо розвитку інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами для підвищення їх економічної ефективності, відтворення земельних ресурсів, залучених у виробництво продукції рослинництва, підвищення гарантій повернення кредитів при банківському інвестиційному кредитуванні.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- з'ясування особливостей інвестування сільськогосподарських підприємств-виробників зерна та можливості залучення інвестицій у відтворення родючості ґрунтів, що використовуються у сільськогосподарському виробництві;
- аналіз кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами та з'ясування напрямів запобігання кредитного ризику для підвищення імовірності одержання банківського інвестиційного кредитування;
- обґрунтування напрямів підвищення гарантій повернення залучених інвестиційних ресурсів та забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств-виробників зерна.

Виклад основного матеріалу. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що сфера агробізнесу є привабливою для інвестицій, оскільки на сільськогосподарську продукцію завжди є

стійкий попит, який не має тенденції до зниження. Агропромислове виробництво вимагає значних інвестицій для розвитку галузей, оновлення матеріально-технічної бази, відтворення земельних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Згідно з підрахунками Державного комітету статистики у I кварталі 2013 року обсяг прямих іноземних інвестицій в українську економіку зріс на 1,3% – 55,709 млрд. дол. США і становив 1,560 млрд. дол. США, що на 76,25% вище аналогічних показників 2012 року. Загальний внесок іноземних інвесторів з початку інвестування на 1 квітня 2013 року дорівнює 55,709 млрд. дол. США. У перерахунку на душу населення це 1,237 тис. дол. США.

Вирішальною умовою успішної інвестиційної діяльності підприємств в умовах ринку є ефективне вкладання додаткового капіталу, бо інвестиційні ресурси є об'єктом управління. Тому процес інтенсифікації інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві на мікротамакорові повинен бути керованим. Активізувати інвестиційну діяльність можливо на засадах планування, яке є важливою ланкою в структурі організаційно-економічного механізму. Для залучення інвестицій необхідно розробити інвестиційний проект або програму.

Найважливішим напрямом інвестування у відтворення природних ресурсів, що використовуються сільськогосподарськими підприємствами у рослинництві, є проведення заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, бо земля є незамінним та територіально обмеженим засобом виробництва. Особливу тривогу викликає незадовільний екологічний стан українських сільськогосподарських угідь, насамперед, чорноземів. З ґрунтом щорічно виноситься 11 млн. тонн гумусу, 0,4 млн. т фосфору і 7 млн. т калію, що в 2,3 рази більше, ніж вноситься з добривами [2]. За останні десятиріччя прискорився процес дегуміфікації. Тенденцію до погіршення якості ґрунту при вирощуванні монокультури було виявлено ще до механізації і хімізації, які, негативно впливаючи на біопродуктивність ґрунту через ущіль-

нення, накопичення отрутохімікатів та інших шкідливих речовин, значно її посилили. Нераціональне використання мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин призводить до розширення масштабів забруднення ґрунту, загрожує здоров'ю людини, наражає на небезпеку стабільність екосистем.

Вплив екологічних умов на виробництво ще недостатньо досліджений, але ці умови вже починають відігравати все зростаючу роль у системі планування сільськогосподарського виробництва. Мета еколого-економічного планування – не тільки визначити умови, необхідні для збільшення виробництва, але й забезпечення балансу між виробництвом та довкіллям, де землі відводиться головна роль. Отже, у сфері сільськогосподарського природокористування основна увага повинна приділятися екологічним аспектам землекористування – охороні земельних ресурсів від забруднення та відновленню деградованих земель з метою забезпечення можливості їх подальшого ефективного використання теперішнім та майбутніми поколіннями, що потребує інвестування у відтворення родючості ґрунтів [3].

Проблема управління родючістю ґрунтів досить складна і маловивчена, але в сучасних умовах в Україні є найбільш раціональним шляхом одержання дешевої та екологічно чистої продукції без зовнішніх інвестицій. Природна родючість – це родючість за рахунок якої можна без додаткових заходів її підвищення одержати певний урожай, при умові дотримання вимог технологій. При сприятливих агрокліматичних умовах природна урожайність зернових культур, вирощених у Сумській області, у Лісостеповій зоні – 26,4 ц/га, Перехідній зоні – 19,5 ц/га, Поліській зоні – 13,6 ц/га [4].

Проведений факторний аналіз організаційно-економічного механізму агротехнологій бездефіцитного балансу гумусу дозволив виділити групи факторів, за допомогою яких можна управляти рівнем родючості ґрунтів. Механізм включає використання мінеральних та органічних добрив, вапнування, гіпсування, зрошення і осушення в поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами.

Вивчення питання показує, що найбільш суттєво підвищується родючість ґрунтів шляхом збагачення їх гумусом за рахунок внесення гною. У зв'язку з постійним зростанням його дефіциту, наші дослідження були спрямовані на вивчення інших економічно доцільних і відповідних альтернативних заміників гною. Це – використання соломи зернових культур, пожнивно-коренових решток, зелених добрив, вирощування багаторічних трав, зміна структури посівних площ, оптимізація співвідношення ріллі та інших сільськогосподарських угідь. Впровадження цих заходів буде сприяти економічному розвитку галузі тваринництва.

Поєднання органічних добрив з комплексом інших факторів та визначення вартості агротехнології балансу гумусу дозволяє зробити вибір певного варіанту сівозміни і способу обробітку ґрунту. Рівень родючості ґрунтів може відіграти вирішальну роль в оцінці інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства. Структурно-системний аналіз факторів дає можливість визначити внутрішньогосподарський організаційно-економічний механізм управління родючістю ґрунтів.

Продуктивна здатність земель визначається вмістом органічних речовин в ґрунтах, що і формує рівень родючості ґрунтів, який забезпечує потенційну урожайність при сільськогосподарському використанні земель. Рівень родючості та комплекс агротехнологій значною мірою впливають на фактичну урожайність і обсяги

валової продукції. Одержана виручка від реалізації сільськогосподарської продукції дозволяє визначити фінансові можливості підприємства і прийняти відповідні управлінські рішення щодо використання послуг агросервісних підприємств по виконанню комплексу робіт з метою підвищення родючості ґрунтів.

Розрахунок економічної ефективності застосування агротехнологій бездефіцитного балансу гумусу показує, що найбільша ефективність у Лісостеповій зоні, порівняно з Поліською і Перехідною (табл. 1). У той же час, вартість додатково одержаної продукції більша на менш родючих землях Поліської і Перехідної зони, ніж у Лісостеповій.

Слід зазначити, що підтримка бездефіцитного балансу гумусу створює сприятливі умови одержання стабільних урожаїв, дозволяє одержувати прибавку урожаю зернових не тільки в рік внесення органічних речовин в ґрунт, але і в наступні роки, що є метою ефективного і якісного організаційно-економічного механізму управління родючістю для найбільш повного забезпечення населення продуктами харчування.

Отже, ефективність управління родючістю ґрунтів значною мірою залежить від застосовуваних методів і можливостей сільськогосподарських підприємств по забезпеченню його засобами підвищення родючості, а отже, і від рівня компетентного управління цими процесами, залучення інвестицій для вирощування екологічно чистої продукції.

Таблиця 1

Розрахунково-економічна оцінка агротехнології бездефіцитного балансу гумусу на 1 га при вирощуванні озимої пшениці у Сумській області

Агрокліматичні зони	Оцінка продукції за рахунок природної родючості, рн.	Економічні показники агротехнології бездефіцитного балансу гумусу			
		Вартісна оцінка, грн.			Коефіцієнт ефективності агротехнології (гр.5 : гр.3)
		бездефіцитного балансу гумусу, грн.	додатково одержаної продукції, грн.	прибутку за рахунок агротехнології	
Поліська	380,8	97,0	420,0	323,0	3,32
Перехідна	546,0	85,0	392,0	307,0	3,61
Лісостепова	739,2	72,0	364,0	292,0	4,05

Україна поступово повертає собі імідж житниці Європи. Посівні площі зернових культур після 2005 року практично стабілізувалися в межах 15–16 млн. га. У структурі валового виробництва зернових найбільшу частку (в межах 45 %) займає кукурудза, пшениця – 36 %, на ячмінь – 14 %, на інші культури припадає 5 % [5]. Валовий збір зерна в середньому за останні 5 років становить 45,2 млн. т, а у 2011 році отримано рекордний врожай – 56,7 млн. т. Основними регіонами виробництва якісної продовольчої пшениці є Степова зона і південні райони Лісостепу; кукурудзи – Лісостепова зона; ячменю – значна частина Полісся і райони Лісостепу.

Ґрунтово-кліматичні та селекційно-генетичні можливості підвищення урожайності зернових культур поки що залишаються не повністю задіяними, що свідчить про сприятливі перспективи нарощування виробництва зерна в країні за рахунок цього фактору. Міністерством аграрної політики та продовольства України при-

йнято комплексну галузеву програму «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року», виконання якої дасть змогу стабілізувати валовий збір зерна на кінець встановленого періоду в межах 50 млн. тонн, значна частина якого (до 30%) буде використана для експортних поставок [2].

Тому питання інвестування сільськогосподарських підприємств-виробників зерна є визначальними для розвитку галузі. Від їх вирішення на сучасному етапі значною мірою залежить відновлення та зростання виробничого капіталу, підвищення рівня виробництва та конкурентоспроможності продукції, вирішення соціально-економічних проблем галузі.

Найчастіше сільськогосподарські підприємства залучають необхідні інвестиційні ресурси у банку. При цьому потребує удосконалення схема взаємовідносин виробників та продавців сільськогосподарської продукції з кредитними установами. Враховуючи потреби сільськогосподарських підприємств та складність одержання кредиту при звер-

Рис. 1. Перспективна схема кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами

ненні до банку, доцільно удосконалити схему кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами (рис. 1).

При цьому банк в своїй практичній діяльності повинен свідомо розмежовувати повноваження працівників відділу кредитування стосовно кредитного обслуговування клієнтів. Це дасть змогу у процесі кредитування обмежувати кількість помилкових та суб'єктивних рішень.

Залучення банківського кредиту в основному має на меті підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства та отримання вищого рівня прибутку [6, с. 7]. Проте, банківське кредитування, на жаль, не відіграє суттєвої ролі у розвитку аграрного сектору економіки, оскільки банки віддають перевагу промисловим та торговельним підприємствам, що мають більш вигідні економічні умови функціонування, більш ліквідну заставу, менш тривалий виробничий процес та вищі прибутки. А специфіка банківського кредитування пов'язана з ризиками, притаманними лише сільськогосподарським підприємствам, такими як: підвищена нестійкість фінансового стану, невідповідність довгострокових запитів підприємств наявним у банку короткостроковим фінансовим ресурсів; сезонність сільськогосподарського виробництва та його залежність від природно-кліматичних умов; проблеми з реалізацією продукції; необхідність удосконалення законодавчої бази та ін.

Вищезазначені ризики лише загострюються у зв'язку з високою вартістю кредитів для сільськогосподарських підприємств. Крім того, платоспроможність досліджуваних підприємств та ефективність використання ними кредитних ресурсів, безпосередньо залежить від відсоткової ставки.

Сукупність умов, що дають кредиторів підстави бути впевненим у тому, що борг йому повернуть можна розглядати як забезпеченість кредиту. У якості забезпечення грошового кредиту можуть бути товари, цінні папери, матеріальні цінності, наявність яких у боржника

гарантує можливість повернення ним боргу. Формами забезпечення кредиту є конкретні джерела погашення наявного боргу, юридичне оформлення права кредитора на їх використання, організацію контролю банку за достатністю та прийнятністю даних джерел. Тобто, якщо механізм погашення позики за рахунок доходу і його закріплення в кредитних угодах є основною передумовою повернення кредиту, то визначення способів забезпечення представляє гарантію цього повернення.

Забезпечення може бути передано кредиторів у вигляді застави як рухомого так і нерухомого майна. Крім того, переуступка контрактів та дебіторської заборгованості, застосування шляховими документами, надання гарантій третіх осіб та ін. Відсотки за користування кредитом включають у собі окрім грошової винагороди банку, витрат на укладання та супроводження договору, і компенсацію кредитного ризику – можливості не повернення кредиту внаслідок певних обставин. Звідси, якщо у кредитора буде більша впевненість у тому, що позичені кошти будуть повністю повернуті, то і компенсація за ризик неповернення буде меншою.

При будь-якій формі забезпечення кредиту, банкам дуже важливе одержання гарантій своєчасного повернення кредитів, страхового захисту від втрат у результаті невиконання зобов'язань, що настає внаслідок тимчасової або повної неплатоспроможності одержувачів кредитів, відмови позичальника виконати передбачене договором зобов'язання повернути кредит і т.п. Питання про гарантії є неодмінною складовою при укладанні кожної без винятку кредитної угоди.

При укладанні кредитної угоди сільськогосподарське підприємство не менше, ніж банк, повинне бути зацікавлене в страхуванні кредитних ризиків та заставного майна. Це не лише підвищить впевненість банку у поверненні наданих коштів, а й забезпечить підприємство певним захистом на випадок форс-мажорних обставин. Нами пропонується обов'язкове укладання страхових угод трьома сторонами одночасно: банком, підприємством-позичальником

та страховиком, тобто розподілити кредитний ризик на три частини.

Висновки. Для підвищення інвестиційної привабливості зернової галузі, оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності необхідно формування дієвого механізму управління інвестуванням сільськогосподарських підприємств з урахуванням екологічної складової, враховуючи специфіку агропромислового виробництва, здатного створити економічно вигідні умови для стимулювання накопичення аграрного капіталу та росту ефективності його використання, зокрема виробництва зернової продукції, збільшення її експорту, відтворення родючості ґрунтів за рахунок розвитку екологічного агропідприємництва та зниження кредитного ризику для підвищення обсягів залучення інвестицій у виробництво екологічно чистої продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Саблук, П. Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промислому виробництві [Текст] / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.
2. Лупенко, Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / Ю. О. Лупенко ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ІАЕ, 2012. – 182 с.
3. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні: Аналітична доповідь [Текст] / [Собкевич О. В., Русан В. М., Юрченко А. Д. та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 29 с.
4. Мішенін, Є. В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку [Текст] : монограф. / Є. В. Мішенін, Р. П. Косодій, В. М. Бутенко. – Суми : Папірус, 2011. – 334 с.
5. Перспективи виробництва зернових культур в Україні в 2013 році [Електронний ресурс] Світ АгроТехнологій. – URL : <http://svitagro.com/perspektivi-virobnictva-zernovih-kultur-v-ukrayini-v-2013-roci>.
6. Олійник, О. О. Розвиток довгострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / О. О. Олійник ; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. – К., 2005. – 21 с.

UDC 331.101: 338.47

Shaposhnykov K.S.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Black Sea Research Institute of Economy and Innovation***DEVELOPMENT OF INFOCOMMUNICATION SPHERE
IN THE NATIONAL ECONOMY****РОЗВИТОК СФЕРИ ІНФОКОМУНІКАЦІЙ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ****ANNOTATION**

The article investigates the features of formation and development of the infocommunication in the national economy. Determined that ICTs encompass a set of information and communication facilities and methods of collection, processing and transfer of data to a new quality of information. The basic factors that influence the development of the information and communication technologies. Reasonable kinds convergence characteristic of the telecommunications sector and infocommunication in the national economy.

Key words: convergence, infocommunication, information, national economy, markets, telecommunications.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей становлення і розвитку ринку інфокомунікацій в національній економіці. Визначено, що інформаційно-комунікаційні технології охоплюють сукупність інформаційних та комунікаційних технічних засобів і методів збору, обробки й передавання даних для отримання інформації нової якості. Виділені основні фактори, що впливають на розвиток ринку інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтовані види конвергенції, характерні для сфер телекомунікацій та інфокомунікацій в національній економіці.

Ключові слова: конвергенція, інфокомунікації, інформація, національна економіка, ринок, телекомунікації.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию особенностей становления и развития рынка инфокоммуникаций в национальной экономике. Определено, что информационно-коммуникационные технологии охватывают совокупность информационных и коммуникационных технических средств и методов сбора, обработки и передачи данных для получения информации нового качества. Выделены основные факторы, влияющие на развитие рынка информационно-коммуникационных технологий. Обоснованы виды конвергенции, характерные для сфер телекоммуникаций и инфокоммуникаций в национальной экономике.

Ключевые слова: конвергенция, инфокоммуникации, информация, национальная экономика, рынок, телекоммуникации.

Statement of the problem. Convergence - the process of interpenetration once parallel evolving technology allows optimal access to all services. Results of convergence are promising devices, networks, technology, services with new features.

Telecommunications have a significant impact on the economic, social and cultural development of society. The volume of information transmitted in the world is permanently growing. The dynamics of the volume of transmitted information over packet networks affects rapidly growing number of computing devices and doubling every 18 months, their productivity, increased competence of the population and its interest in the information.

Analysis of recent research and publications. In preparing the paper work has benefited both foreign and Ukrainian authors in related fields of science such as research problems of the sphere Infocommunication, research features institutionalization of the national economy. Among the authors whose works are devoted to this subject, known V. Vasylyev, M. Zhelezny, P. Akinin, N. Inkova, V. Koval, T. Kuzovkova, S. Marder, E. Petrova, L. Reyman, T. Sakalosh [1-11] and so on.

Moreover, all the authors, despite the diversity of approaches and opinions, express the idea that the scope Infocommunication rapidly institutionalized and becomes a powerful source of competitiveness of the national economy.

Statement of the task. The aim of the paper is to study convergence of operators Infocommunication in the national economy.

The main material of research. Communication networks are highly organized part of the infrastructure of society, which is composed entirely of network structures. With high reliability, stability, bandwidth, transmission speed, security, communication networks must ensure reliable high-quality transmission of information required at any time between any geographic points. In the course of its evolution, any technical system reaches a stage of the life cycle, when the reserves of its further development by the degree and quality of use of the achievements in the field of information technology.

The need for different types of information to make a real integration of different information networks at the household level. On a single channel data is transmitted very different nature. However, each type of information is characterized by specific requirements for transmission. When packet transmission of speech and video, it is important that the propagation delay in the channel is minimal, and the routing and restoration of data flow packets are real-time. Allow the loss of individual packets. And when transferring text data or telemetry data is not important real-time mode, but no data loss is acceptable. Accounting for these features can lead to the creation of special technologies to the transmission of certain types of information [1; 3; 7].

For information and telecommunications systems and networks are characterized by not only high rates of change of generation hardware and building a network topology, but also convergence, ie the mutual penetration and fusion [2; 3; 5]. Convergence occurs both in depth (IT), and the width (network connection types, services). Network convergence reduces operating costs by switching to a single transport connection IP-platform. Convergence of integrated fixed and mobile (cell) forms of communication, providing subscribers with broadband wireless access to all types of communications and info-communication networks.

Currently, there is a process of «mobile substitution» - the subscriber base of fixed telephony reduced. FMC (Fixed Mobile Convergence) is one of the aspects of this

process, a tool, a way of «soft» overflow services in mobile networks. Switches between FMC technology resource sharing fixed and mobile networks to provide the user a single continuous service regardless of its location, as well as for the organization of a single service and single billing for services. Convergence of networks (transport network) and access network is the most interesting stage merger of fixed and mobile platforms.

Just increasing convergence in the activities of the various sector, deepening Interdisciplinary processes and actualizing infocommunication component of the production of goods and services. Convergence of services provides the ability to deploy next-generation services. FMC is a basic service «single number» corresponding to all existing phone user and complements parallel or serial search callee control forwarding depending on the time and day of the week. One of the ways to increase market FMC services is creating both technical and legal ability to provide such services to the subscribers of one operator [4; 6; 7].

For corporate clients are very important advantages such FMC, as permanent staff availability, remote access to corporate resources, the possibility of combining geographically dispersed offices, intelligent call handling, economical replacement of institutional automated telephone exchanges. These benefits FMC can reduce the cost of intra-connection, and international long-distance calls. In particular, the international service «tel-evoting» will allow companies operating in several national market to use a single number to provide feedback to their audiences.

Convergence is today a merger into one telecommunications, data processing and imaging technologies. This kind of convergence introduces a new multimedia era, when the provision of services to the subscriber's voice, data and image are combined during the session at random times from different sources. Telecommunications and media companies are integrators of all conceivable types of services, trying to satisfy all the needs and desires of the user. FMC is now a tool of competi-

tion between operators themselves, means «tying» of subscribers to a single «universal» operator.

Mobile telephony has evolved in a competitive environment. Therefore, one of the main problems of the mobile operators in terms of market saturation is a high level of churn to competitors [2; 8; 9]. The idea of «tying» of subscribers to mobile operator actually by creating mobile-fixed package of services using a common registration fields and the specific composition of services can be attractive for operators because of the change package (and operator) will be associated with the change of wired infrastructure. The key role of the operator in the future is a platform for development, support and delivery of services to end users. Moreover, the development will be carried out by independent players partners who are able to implement different business models in the open development environment.

Convergence of integrate information and telecommunications network based on packet switching and IP-protocol, making them suitable for digital communication systems in multi-channels and networks [3; 10; 11]. Convergence of services will provide users with a single package through various different terminals or network access. In addition, there was a significant breakthrough in the development of technical means to ensure subscribers different services, ie service delivery platforms SDP (Service Delivery Platform). The concept originated in the SDP environment of information technology specialists. It opens space for your own internal implementations. Often virtually equated concepts SDP and IMS (IP Multimedia Subsystem). The key to growth in the profitability of the operator business broadband (high-speed) Internet access services (Web-2.0) and various application platforms operators (IMS, SDP).

Functions, which are incorporated in the network equipment (telephone call to fixed networks, forwarding in networks GSM), and exclusive solutions to provide a specific set of specific services, led the transition to universal service delivery platform to potentially any set (Parlay, Web-2.0).

Web-2.0 technology allows customers by using network resources Internet, Web- browser as a client terminal and a plurality of Web- sites, to produce (generate) services, ie to become distributors of information and content. In Web-2.0 share many ideas with IMS/SDP, for example [2; 4; 8; 10]: the use of common service enablers; standard function blocks that build more complex services and applications. However, if the concept of IMS has detailed principles of the core network, the Web-2.0 simply means that such a network has been built and operated. As the IMS, and the SDP, represent a radically new approach to the network architecture. To replace traditional vertical architecture comes horizontal networks converged architecture where functionality of the network expanded to general levels for all types of access (mobile or fixed).

The first phase of convergence of communication networks characterize by the transition from IP-telephony to IP-based communications. The ongoing convergence of networks of three basic types: the public telephone network, mobile networks and IP-packet networks – has led to a variety of engineering problems in different planes (the evolution of multi-subscriber access networks; Softswitch scalability, low-capacity system functions provide operational investigative activities; intelligent services and IP- contact centers; operational management networks in transition). Thus, there is the fact that mixed networks - miscellaneous problems. This is not just a problem of a single multiservice Next Generation Networks NGN. Most of these problems previously solved in the public domain, there again, at a new stage infocomm spiral. In IP- based networks unified transport infrastructure can integrate all kinds of applications into a single service platform with a service package.

Convergence leads to the acquisition of the common signs and merging of communication and informatics in a new sector of the economy. The end product of information and communication services Infocomm are created on Infocomm networks using IT- technologies - receiving, processing, filling, distribution and transmission

of information. Infocomm Development convergent evolution which results in the creation of converged networks (NGN, IMS), content-based and converged services, converged terminals (smartphone, wireless gateway, multi-terminal), promotes fusion operators, equipment manufacturers, service organizations in the provision of services and access to networks, revision of business plans and market strategy [9; 11]. Convergence in the IT industry blurs the boundaries, creating a market space integral sector. Convergence causes the transformation of conventional properties of telecommunications services and informatics in the new ones that affect the processes of their creation and implementation. In particular, there are new properties of ICT services.

It should be noted that the rapid development of modern wireless impossible without corresponding semiconductor components. Requires market devices for the network, which is the basis for science and industry in this area. Wireless network information based on a combination of two groups of technologies - wireless transmission of information and networking. Restrict mobility may sensitivity communication technologies to speed the subscriber, the complexity of the transition from one service area in the contiguous without bond breaking, susceptibility to momentary connection.

Serve basis convergence network based on IP-protocol. Intelligent Converged Platform provides high-speed, secure access to business applications from a variety of devices. Technology which provides intelligent communications and solves existing problems in the implementation of multimedia services is the IMS. Currently, IMS defines the basic architecture for data services, voice and multimedia trafik. In IMS sets the general technology infrastructure that allows you to combine Internet, PSTN and wireless access networks. Converged networks built for converged services, as opposed to multi-service networks, do not focus on bandwidth savings. Development of converged networks directly depends on the maximum possible width of the channel provided by the application user.

Applications themselves can already save channels depending on user requirements to the quality of services that use different codecs, different bandwidth and hence a different voice quality. One example is the simultaneous application of converged service 3G video terminal and a personal computer through a content distribution network of the same service center. Thus, the convergence of applications allows you to create new packages and improve marketing [2; 6].

There are different scenarios for the evolution of mobile broadband networks broadband. Each operator chooses the path leading to the most effective radio network, based on IP-core with support for packet services voice and data. A key factor in achieving this goal is the selection of radio access technology that will most effectively support the new services. In particular, as a basic method in a radio access technology selected 4G systems of orthogonal frequency division multiplexing OFDM (Orthogonal Frequency Division Multiple). OFDM effectively cope with intersymbol interference and frequency-selective fading. Thus it is very effectively used frequency resources, despite the fact that the spectra of OFDM subcarriers overlap.

In fixed broadband technology advantages and disadvantages. For example, a dedicated fiber-optic link will always have a greater capacity than the shared radio resource, but the cost of construction of the «last mile» traffic termination and significantly higher than that to ensure coverage. The introduction of broadband radio access networks operators due primarily to population growth of demand for the services of multimedia resources to connect to data networks.

Possibilities of modern search engines, commercial services online stores, as well as a significant reduction in the cost of traditional communication services such as voice over IP technology makes modern telecom operators to study more deeply the organization of radio segments. An important feature of the use of radio access systems at the present stage of development is the transition from solving problems of the organization to the remote sub-

scriber channels to address the challenge of maximizing the density of subscribers and increase the integrated network bandwidth. Obviously, to solve this problem it is necessary to increase the number of base stations in its service area, which will inevitably lead to the appearance of interference, and hence electromagnetic compatibility issues in this case, come to the fore.

The rapid development of communication industry creates a new reality in the form infocommunication single environment All-IP, all-inclusive broadband, ultra-high speed highways and final separation from service infrastructure. Modern existing heterogeneous network structure will be transformed into a more elegant and simple form based on All-IP. All-IP approach implies that the four basic services (fixed voice, mobile voice, fixed data, mobile data) will be provided on the basis of a single network infrastructure. Core Network SAE (System Architecture Evolution) plane becomes maximum IP-network.

Technology LTE (Long Term Evolution) is the next stage in the development of mobile networks GSM / EDGE (Global System for Mobile Telecommunications / Enhanced Data for GSM Evolution) and WCDMA / HSPA (Wideband Code Division Multiple Access / High-Speed Packet Access). It can significantly increase the network capacity and data transfer speed, which allows operators to bring to market innovative services that require more speed and performance.

Purpose and essence of the concept of LTE / SAE (System Architecture Evolution) is effective support for widespread commercial application of any services based on IP. Architecture LTE / SAE is optimized in the (functional level) client. All interfaces implemented protocols based on IP. Integration of access technologies, which do not relate to the 3GPP (Third Generation Partnership Project), carried out on the basis of IP as the client and the network.

Architecture involves a move to a smaller number of nodes, which is reduced from four to two. Separation of functions performed interface radio access network

RAN-CN (Radio Access Network-Core Network), similar to WCDMA / HSPA. Also separate the control plane and the plane between the client system, the mobility management MME (Mobility Management Entity) and the gateway. Thus, within one or more access technologies is provided by the presence of stable point for all users (clients) on the basis of IP, regardless of the mobility.

LTE - the technology of mobile communication systems in the long term. Compared with WCDMA-technology it is a new technology and based on the method of access OFDM, which due to its flexibility optimizes the use of the spectrum. Reference (base) part of the network architecture LTE / SAE connection simplifies access networks and eliminates the switching elements of the channel, because it is completely based on IP. System LTE / SAE will provide unprecedented levels of performance for both new and already applied for the frequency bands in the networks of 3GPP and 3GPP2 [1; 3; 4; 8; 10].

The main problem of all new radio is receiving radio. Today, the problems with radio frequencies are available for professional digital radio, digital television, broadband, digital broadcasting, the entire next generation mobile communication. Virtually any personal device having computing power, sufficient for text and graphic information from the server to the handheld computer is equipped with one or another network interface from the modem to the WiMAX (Worldwide Interoperability for Microwave Access), a specification of equipment for wireless access to the city public networks .

Today, in some countries, for example in the USA, are being developed towards a promising mobile network using satellite segment. This network «5G» will be a unified global secure broadband data network. On the basis of this decision, the following services: secure wireless data service WDS (Wireless Data Services); global virtual private network VPN (Virtual Private Network); opportunity to conduct financial transactions with mobile phones; Mobile Cloud Computing, combining the concept of providing software as a service and remote storage of data and principles

of renting (Application Service Providers, APS).

Network «5G» may consist of the following components: technological developments such as the «universal translator»; translate network based on grouping LEO nano-satellites developed by NASA. System «5G» will combine voice, video, data and IP-based Wi-Fi, as well as intelligence Machine-to-machine.

During the existence of the mobile market the number of mobile subscribers in three times the number of subscribers to fixed-line networks. Need for data rates increases many times and free radio resources are less and less, despite advances in signal processing. In particular, the use of MIMO technology provides for the introduction of additional antenna reception and transmission channels and has two goals: improving the reliability of reception and transmission and ensure communication of spatially separated channels SDM (Spatial Division Multiplexing).

Adaptive Antenna Systems AAS, using MIMO technology for wireless transmission and reception lines form a multi-channel system, increasing the signal / noise ratio, significantly improving the quality of the radio signal and thus affect the QoS (Quality of Service) for the client.

Conclusions and prospects for further scientific developments in this direction. Today the popularity of technology converged FMC networks in the world is steadily increasing. Want a cheap mobile, local and long-distance communication, and along with fast internet, it is becoming more and more. Operators offer integration of existing infrastructure with high-speed packet data networks, but at the level of access (Wi-Fi, WiMAH, 3G, 4G) services form, focusing on the use of the latest platforms with advanced features, which primarily include communicators and smartphones.

The widespread use of information and communication technologies makes it possible not only to optimize the performance of technical and socio-economic systems, that is to significantly improve their efficiency, but also to minimize the risks to develop universal management

approaches. Are promising networks built using radio technology, allowing maximum mobility and acquire independence. In them there is a vast potential and they continue to develop.

REFERENCES:

1. Vasilev V.V. Infokommunikatsionnyie tehnologii i informatsionalnaya ekonomika / Vasilev V.V., Kuzovkova T.A. – M.: Izdatelstvo «Paleotip», 2005 – 268 s.
2. Valov S.G. Setevaya model infokommunikatsiy / Valov S.G. // Mezhd. konferentsiya MAS 2004: Infokommunikatsionnyie seti XXI veka – (2 noyabrya 2004, Moskva) – S. 52-57.
3. Informatsionnyie tehnologii v biznese; [per. s angl. A. Zheleznichenko, I. Klyueva i dr.]; pod red. M. Zhelenyi. – S.-Peterburg: Piter, 2002. – 1120 s. – (Seriya «Biznes-klass»).
4. Infokommunikatsionnyie tehnologii v broker-skoy i dilerskoy deyatel'nosti : uchebnoe posobie / P.V. Akinin, V.A. Korol'Yov, Yu.G. Lesnyih, A.Yu. Petrov ; [pod red. d-ra ekon. nauk, prof. P.V. Akinina]. – M.: KNORUS, 2007. – 192 s.
5. Inkova N.A. Sovremennyye internet-tehnologii v kommerche'skoy deyatel'nosti : [ucheb. posobie] / N. A. Inkova. – Moskva : Izdatelstvo «Omega-L», 2007. – 188 s.
6. Korporativne upravlinnya biznes-strukturamy: teoriya kreakratyiy, rozvytok merezh ta kontsept samoorganizatsiyi pidpnyemnytstva: [monografiya] / V.V. Koval. I.M. Tihonova, K.S. Shaposhnykov, I.V. Yatskevich; Odeskiy Institut flnansiv UDUFMT. – Odesa: VMV, 2013. – 272s.
7. Kuzovkova T.A. Indikatoryi otraslevogo razvitiya v usloviyah konvergentsii svyazi i informatiki / Kuzovkova T.A. // Elektrosvyaz, 2001. – #2. – S. 25 – 28.
8. Marder S.N. Smena paradigmyi telekommunikatsiy i semiurovnevaya model vzaimodeystviya otkrytyih sistem / Marder S.N. //Elektrosvyaz, 2007. – #2. – S. 9 – 10.
9. Petrova E.A. Sovremennyyi informatsionnyiy ryinok: mikroekonomicheskiy analiz zakonornostey formirovaniya i razvitiya / Petrova E.A. – M.: Gelios, 2004. – 128 s.
10. Reyman L.D. Zakonornosti funktsionirovaniya i regulirovaniya infokommunikatsiy / Reyman L.D. – M.: Nauchnaya kniga, 2003. – 272 s.
11. Sakalosh T.V. Rozvitok Informatslyno-komunkatslynih tehnology: Innovatslyi ta krizovl yavischa / Sakalosh T.V. // Ekonomichniy visnik NTUU «KPI» – K.: IVTs «Polltehnika», 2006. – №3. – S. 260-266.

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.26

Андрусів У.Я.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри теорії економіки та управління**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

РОЗПОДІЛЬЧИЙ ЦЕНТР ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

DISTRIBUTION CENTRE AS THE CONDITION OF LOGISTIC CHAIN IMPROVEMENT IN THE ENTERPRISE ANTI-CRISIS MANAGEMENT

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена формуванню розподільного центру як основної умови вдосконалення логістичного ланцюга в антикризовому управлінні підприємством, розроблено аналіз кожної його складової та запропоновано резерви покращення виробничої логістики.

Ключові слова: логістика, логістичний ланцюг, розподільний центр, антикризове управління підприємством.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена формированию распределительного центра как основного условия совершенствования логистической цепи в антикризисном управлении предприятием, разработаны анализ каждой его составляющей и предложены резервы улучшения производственной логистики.

Ключевые слова: логистика, логистическая цепь, распределительный центр, антикризисное управление предприятием.

ANNOTATION

The article is devoted to the formation of the distribution center as a basic condition for improving the logistics chain in crisis management now developed its analysis of each component of the proposed provisions and improve production logistics.

Keywords: logistics, logistic chain, distribution center, crisis management.

Постановка проблеми. Успішне керування матеріальними потоками на окремому підприємстві можливо лише у випадку виділення відповідної функції. Ситуація, що досить динамічно змінюється на ринку, створює для багатьох під-

приємств об'єктивну потребу в створенні служби логістики, відсутність якої призводить до безсистемності і непогодженості в закупівлях, зберіганні продукції, цінах, запасах, тривалості виробничого циклу, організації збуту, до плутанини в складському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню логістики, використанню логістичного підходу присвячені праці таких вчених, як Дональд Дж. Клосс Дейвид Дж. [1], Д. Уотерс [2], Б. Аннікин [3], Є. Крикавський [4], М. Окландер [5], О. Костюк [6], А.Э. Воронкова, А.В. Козаченко, С.К. Рамазанов, Л.Е. Хлапенев [7], в яких автори акцентують увагу на використанні логістики в окремих галузях. Проте деякі питання даної проблематики дотепер залишаються недостатньо дослідженими, зокрема – формування розподільного центру як умови вдосконалення логістичного ланцюга в антикризовому управлінні підприємством.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування розподільного центру як основної умови вдосконалення логістичного ланцюга в антикризовому управлінні підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Логістичний ланцюг – це

лінійно впорядкована сукупність фізичних та юридичних осіб (виробників, дистриб'юторів, складів загального призначення), які здійснюють логістичні операції, щоб довести матеріальний потік від однієї логістичної системи до іншої чи до іншого споживача, і по якому проходять товарний і інформаційний потоки від постачальника до споживача [1, с. 5].

Для ефективного функціонування логістичного ланцюга необхідно розглядати окремо кожну його складову. Кожна ланка логістичного ланцюжка включає свої елементи, що в сукупності утворює матеріальну основу логістики і об'єднує такі елементи: транспортні засоби і обладнання, складське господарство, засоби зв'язку і управління тощо.

Розподільчий центр – це оптовий склад завданням якого є оптимізація процесу продаж на географічно віддалених ринках. Однією із умов вдосконалення логістичного ланцюга є проектування розподільчих систем на основі вибору варіанта розміщення розподільчого центру [7].

Формування практичних засад вдосконалення логістичного ланцюга розглянемо на прикладі діяльності ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна»

Необхідно відмітити, що основними елементами логістичного ланцюга є сфера постачання, виробництва, розподілу, проміжного зберігання і перевезення. Для визначення особливостей функціонування логістичного ланцюга ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» дослідимо кожну складову. Сфера постачання охоплює: постачальниками першого рівня (деревина) є лісозаготівельні підприємства – «Бистриця», «Зелена», «Прикарпатліс», «Волинськліс». Постачальниками другого рівня є концерн «Оріана» (Калуш), Хімкомбінат «Зоря» (Рубіжне). Постачальниками третього рівня є підприємство «Алкор», яке займається виготовленням декоративної плівки, що використовується для ламінування ДСП.

Зв'язуючою ланкою між елементами ланцюга є транспортна та складська логістика.

Транспортна логістика – галузь логістики, яка займається організацією та

плануванням перевезення вантажу. Доставку сировини здійснює підприємство «Транспортліс» та Укрзалізниця. «Транспортліс» постачає підприємству «ЛК Інтерплит Надвірна» деревину автолісовозами. Укрзалізниця постачає деревину з підприємства «Волинськліс» спеціальними вагонами. Карбамідформальдегідну смолу, хлористий амоній, карбамід та хімікати, що необхідні для виробництва ДСП постачає Укрзалізниця за допомогою спеціально для цього призначених цистернах.

Логістичний процес на складі передбачає оптимальне розміщення вантажу на складі і раціональне управління ним. Склад є спеціальним стаціонарним чи пересувним приміщенням або іншим місцем зосередження матеріальних цінностей. Підприємство ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» має у своєму розпорядженні: «Нижній» склад – складування і сортування сировини по видах і породах; склад тріски; склад сирої стружки; склад сухої стружки; «Верхній» склад – склад готової продукції.

Виробнича логістика досліджує питання управління матеріальними потоками усередині підприємства стосовно виробничих процесів задіяних у виробництві окремих товарів чи напівфабрикатів.

На підприємстві ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» виробнича логістика базується на формуванні внутрішньовиробничих логістичних систем. Ці системи включають: автоматизовані процеси постачання деревини на виробничі дільниці; автоматизований процес виробництва ДСП; автоматизовані системи транспортування і зберігання матеріальних ресурсів на виробничих дільницях.

На ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» використовується комплекс технологічного, енергетичного, транспортного та інших видів обладнання, інструментів і приспособлень, будівель і споруд, необхідних для процесу виробництва.

Деревостружкові плити виготовляються з різних видів деревини, яка в більшості випадків поступає з західних регіонів України та з використанням карбамідформальдегідних смол. хлористого амонію, карбаміду та хімікатів.

ДСП використовуються для виготовлення меблів, оздоблення інтер'єра усередині будинку і т.д.

Завдання логістики розподілу вимагає вирішення таких питань: вибір споживача; вибір маршруту; вибір перевізника. Підприємство ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» застосовує променеву систему перевезень. Це означає, що підприємство забезпечує продукцією кількох споживачів. Перевізниками продукції, що експортується є ТЗОВ «Євро-Трейд» та Укрзалізниця. На вітчизняний ринок продукцію постачають «Транспортліс». Основними споживачами продукції являються: 1 Експорт: Польща, Молдова, Росія, Угорщина, Румунія. 2 Вітчизняний ринок: м. Маріуполь, «Азовсталь», м. Херсон Суднобудівний завод, м. Рівне «Опал», м. Київ ТОВ «Вітас», м, Харків «Домекс» та інші.

До споживачів другого рівня відносять роздрібну мережу. Вона включає в себе сітку будівельних супермаркетів та сітку меблевих магазинів. Сітка будівельних супермаркетів: «Епіцентр»; «Будсервіс»; «Ваш дім»; «Будматеріали»; «Все для будівництва». Сітка меблевих магазинів: «Меблі для дому»; «Меблі для офісів»; Шафи-купе «Мрія»; «Кухня на Ваш смак». Споживачами третього рівня є кінцеві споживачі. До них відносять фірми та домашні господарства.

Для оптимізації функціонування логістичного ланцюга розглянутого у статті підприємства доцільним є формування розподільчого центру та пошук

заходів, які дозволять не тільки здійснювати ефективну політику розподілу (рис. 2).

Для визначення варіанта розміщення розподільчого центру для підприємства ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» використаємо метод визначення центру ваги. Він використовується для визначення місця розташування одного розподільчого центру.

Координати центру ваги вантажних потоків (X;Y), тобто точки, у якій може бути розташований розподільчий склад, визначається за формулами:

$$X_{\text{склад}} = \frac{\sum_{i=1}^n B_i \cdot X_i}{\sum_{i=1}^n B_i}; \quad Y_{\text{склад}} = \frac{\sum_{i=1}^n B_i \cdot Y_i}{\sum_{i=1}^n B_i},$$

де B_i – вантажообіг i -го споживача;
 X_i, Y_i – координати i -го споживача;
 n – кількість споживачів.

$$X_{\text{склад}} = \frac{1014 \cdot 11 + 664 \cdot 12 + 448 \cdot 15 + 903 \cdot 9}{11 + 12 + 15 + 9} = 722.7$$

$$Y_{\text{склад}} = \frac{168 \cdot 11 + 265 \cdot 12 + 194 \cdot 15 + 165 \cdot 9}{11 + 12 + 15 + 9} = 200.5.$$

Розподільчий центр по зроблених нами розрахунках повинен бути розташований в м. Олександрія.

На підприємство «Опал» (м. Рівне) залізничним транспортом ДСП та ламінована плита поступають напругу.

Логістика постачання на підприємстві повинна працювати над дослідженням попиту; прогнозуванням зміни попиту; пошук інших каналів постачання.

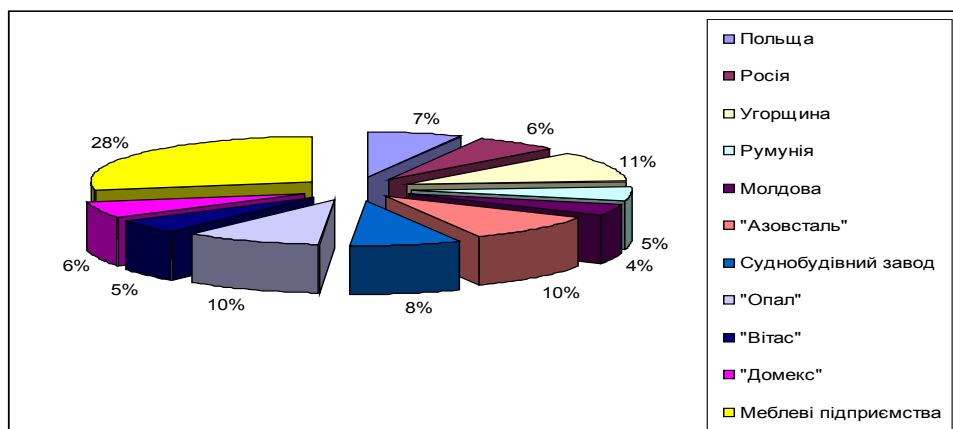

Рис. 1. Розподіл річних обсягів робіт за сегментами ринку збуту

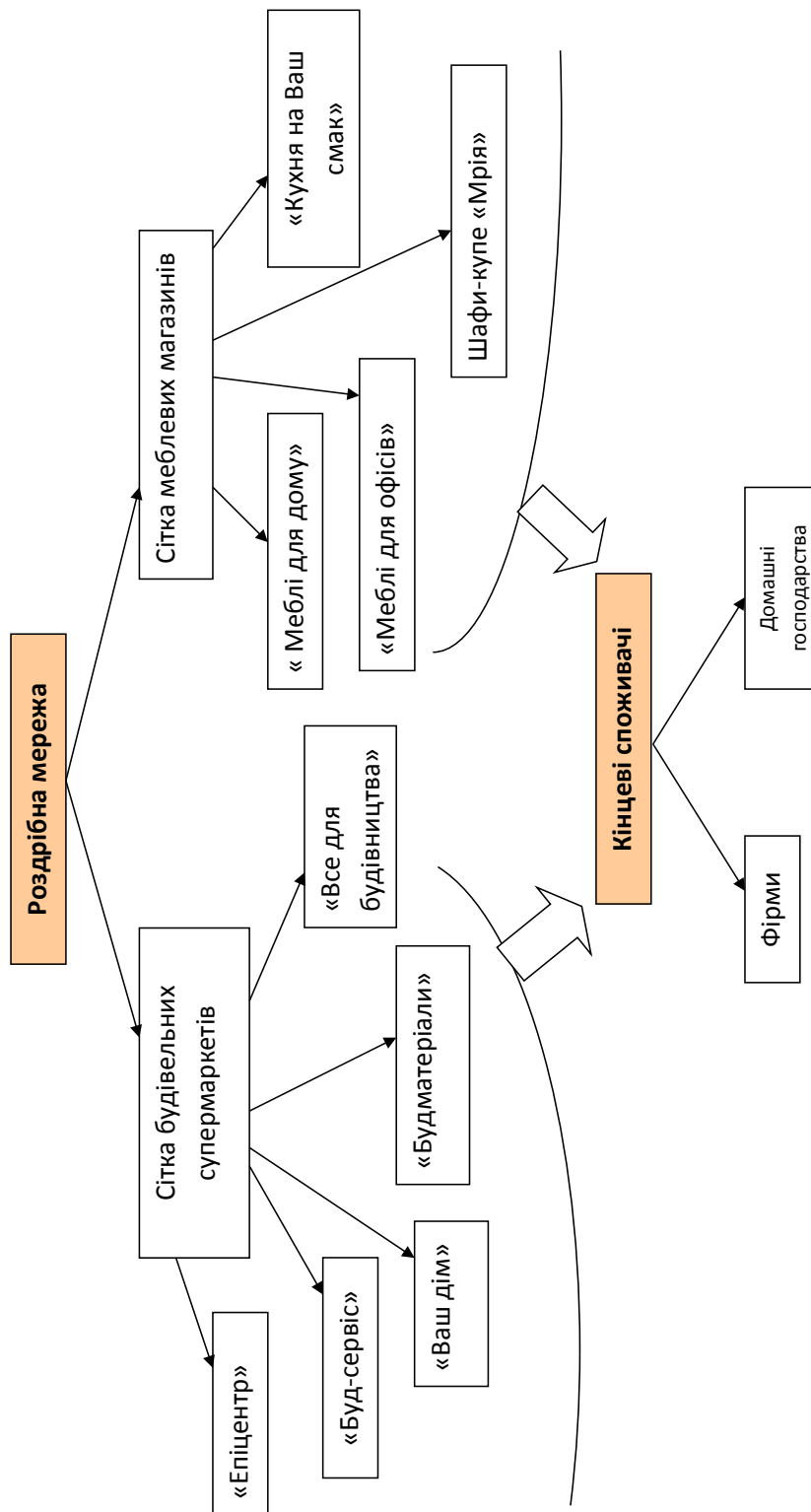

Рис. 2. Вдосконалення логістичного ланцюга

Таблиця 1

Вантажообіг та координати великих споживачів внутрішнього ринку

Споживачі	X, км	Y, км	Товарооборот, тис. пачок
«Азовсталь»	1014	168	11
Суднобудівний завод	664	265	12
«Вітас»	448	194	15
«Домекс»	903	165	9

Для деревообробної галузі резервами покращення виробничої логістики є:

1) збільшення часу роботи активної частини основних засобів. Це може бути досягнуто: ліквідацією позапланових та внутрішньозмінних простоїв; скороченням перебування обладнання в ремонті до мінімуму на основі вдосконалення організації ремонтних робіт та експлуатації обладнання; збільшенням міжремонтного періоду роботи обладнання шляхом його ефективного обслуговування; введенням в дію невстановленого обладнання і збільшенням частки діючого обладнання в складі всього наявного;

2) оптимальне завантаження техніки. Якщо збільшення екстенсивного навантаження має об'єктивну межу у вигляді календарного часу, то можливості росту інтенсивного використання обладнання практично не обмежені. Основні шляхи підвищення інтенсивного використання обладнання на підприємстві: ліквідація вузьких місць; швидкісні методи роботи; повніше забезпечення сировиною, ресурсами і необхідними матеріалами; застосування оптимальних режимів обладнання; раціональне використання виробничих площ;

3) розроблення та застосування заходів щодо поліпшення рівня логістичного сервісу; розширення збутових каналів; застосування маркетингових заходів щодо заохочення споживачів до придбання плити саме даного підприємства;

4) вдосконалення інформаційної логістичної системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сьогодні не приходить доводити керівникам підприємств фірм і компаній необхідність організації служби логістики. В розподільчій логістиці потрібно: виділити кошти на перед- і після продажний сервіс; розширювати збутові

канали; заохочувати споживачів до придбання плити саме даного підприємства. На підприємстві потрібно вдосконалювати інформаційну логістичну систему. Для цього необхідно: організація комунікацій із клієнтами для досягнення бажаного рівня логістичного сервісу; координація логістичної діяльності у часі і просторі з метою оптимізування роботи підсистем логістичного ланцюга; контроль за виконанням замовлень та організація моніторингу за переміщенням ДСП та ламінованої плити.

Слід зауважити, що на плечі такої служби лягає рішення великої кількості завдань, головним з яких є:

1) організація логістичного управління на підприємстві чи фірмі;

2) управління матеріальними потоками в межах логістичної системи, до якої входить підприємство чи фірма.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Джонсон Джеймс, Вуд Дональд, Ф.Вордлоу, Дзніел, Л.Мерфи-мл., Поль Р. Современная логистика: Пер. с англ. – 7-е изд. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2002. – 624 с.
- Уотерс Д. Логистика: управление цепью поставок: Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 503 с.
- Анникин Б.А. Логистика. – М.: ИНФРА – М., 1998. – 270 с.
- Крикавський Є.В. Логістичне управління. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2005. – 683 с.
- Окландер М.А., Хромов О.П. Промислова логістика. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 222 с.
- Костюк О.С. Засади ідентифікації ланцюга поставок у лісопромисловому комплексі // Економіка логістичних систем / Авторський колектив за наук. ред. Є. Крикавського та С. Кубіва. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2008. – 596 с.
- Современные технологии управления промышленным предприятием / А.Э. Воронкова, А.В. Козаченко, С.К. Рамазанов, Л.Е. Хлапенков. – К.: Лібра, 2007. – 256 с.

УДК 338

Демчук Н.І.
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів та банківської справи
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

ПРОЕКТУВАННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

DESIGN AND MODELLING INVESTMENT ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

У дослідженні наведено обґрунтування нових теоретичних, методологічних, методичних засад та практичних розробок щодо удосконалення стратегічного планування, моделювання та прогнозування інвестиційної діяльності промислових продовольчих підприємств, які функціонують в умовах невизначеності та значної динаміки середовища господарювання, посилення конкурентної боротьби на внутрішньому та світовому продовольчих ринках.

Ключові слова: стратегічне планування, проектування та моделювання, інвестиційна діяльність, промислові продовольчі підприємства, організаційно-економічний механізм.

АННОТАЦИЯ

В исследовании приведены обоснования новых теоретических, методологических, методических основ и практических разработок по совершенствованию стратегического планирования, моделирования и прогнозирования инвестиционной деятельности промышленных продовольственных предприятий, функционирующих в условиях неопределенности и значительной динамики среды хозяйствования, усиление конкурентной борьбы на внутреннем и мировом продовольственных рынках.

Ключевые слова: стратегическое планирование, проектирование и моделирование, инвестиционная деятельность, промышленные продовольственные предприятия, организационно-экономический механизм.

ANNOTATION

The research substantiates new theoretical, methodological, methodical foundations and practical studies on the improvement of strategic planning, modelling and forecasting of investment activities of industrial food enterprises, which operate in terms of uncertainty and significant dynamics of the economic management, aggravation of competitive struggle in internal and world food markets.

Keywords: strategic planning, design and modelling, investment activity, industrial food enterprises, organizational and economic mechanism.

Вступ. Функціонування промислових продовольчих підприємств країни відбу-

вається в умовах динамічних змін ринкового конкурентного середовища господарювання, дії чинників невизначеності, кризових явищ у фінансовій сфері, слабкої державної підтримки вітчизняних товаровиробників, недостатньо виваженого регуляторного законодавства, митного та податкового забезпечення, кредитування основної діяльності. Це вказує на актуальність, теоретичну значимість та практичну необхідність зосередження на такому напрямі досліджень та практичному вирішенні господарських завдань, як стратегічне планування, проектування та моделювання інвестиційної діяльності промислових продовольчих підприємств.

Останні дослідження та публікації. У вітчизняній та зарубіжній науковій економічній літературі приділена значна увага дослідженню проблем функціонування та розвитку промислових продовольчих підприємств (І. Бланк, П. Борщевський, Т. Бузова, Л. Дейнеко, А. Заїнчковський, Л. Мармоль, В. Топіха, Л. Федулова), їх інноваційно-інвестиційного забезпечення (І. Ансофф, О. Бородіна, О. Дацій, І. Іртищева, О. Сарапіна, М. Сичевський, Л. Страшинська, І. Топіха, Р. Фатхуддінов, Л. Чернюк), загальної стратегії розвитку (В. Геєць, О. Грішова, Б. Данилишин, Я. Жаліло, В. Загорський, С. Кваша, М. Лендел, Ю. Лупенко, П. Макаренко, М. Малік, О. Наумов, К. Онищенко, Т. Осташко, М. Портер, М. Сахацький, Л. Шинкарук, О. Шубравська, Й. Шумпетер). У працях вказаних економістів закладено теоретико-методологічний

базис дослідження проблеми стратегічного планування інвестиційної діяльності промислових продовольчих підприємств. Втім, багато важливих питань залишається недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Необхідність обґрунтування нових теоретичних, методологічних, методичних засад та практичних розробок щодо удосконалення стратегічного планування, моделювання та прогнозування інвестиційної діяльності промислових продовольчих підприємств, які функціонують в умовах невизначеності та значної динаміки середовища господарювання, посилення конкурентної боротьби на внутрішньому та світовому продовольчих ринках, зростання концентрації та капіталізації виробництва, корпоратизації управління, ускладнення бізнес-процесів. Це зумовило вибір теми, мету, результати та новизну дослідження.

Виклад основного матеріалу. Основною організаційно-економічною механізмом розвитку інвестиційної діяльності є модель «інвестиції – заощадження», яка застосовується в дослідженнях на макрорівні, однак її використання доцільне і на рівні промислових та переробних підприємств через те, що вони представляють собою не що інше, як первину ланку складних соціально-економічних систем – систем макрорівня, тому мають властивості, притаманні таким системам. Вплив інвестицій на збільшення обсягів виробництва і реалізації продовольчої продукції як мету розвитку продовольчих підприємств повинен реалізовуватися шляхом узгодженої і взаємопов'язаної дії ефектів акселератора і мультиплікатора. Акселератор представляється як відношення приросту інвестицій до приросту готової продукції, що призвела до зростання інвестицій, і характеризує зростання інвестицій тільки в тій частині, що є безпосереднім результатом дії зміни обсягу продукції, тобто так званих стимульованих інвестицій. Це означає, що динаміка стимульованих інвестицій вища (або менша) від динаміки причин, що її породжують. Основним чинником тут виступає тривалість процесу створення і використання основних

фондів, які призводять до зростання обсягів виробництва через незадоволений попит, і розширення інвестиційних потреб через перевищення темпів зростання вартості обладнання над вартістю виробленої підприємствами продовольчої продукції. Мультиплікатор відповідно до цієї концепції представляє собою співвідношення приросту доходу і приросту інвестицій, тобто відображає вплив тільки внутрішніх інвестицій на динаміку доходів. Таким чином, сутність впливу інвестицій на сталий розвиток підприємств продовольчої галузі повинен проявлятися через вкладення додаткового обсягу коштів у їх діяльність. Ці кошти формуються з багатьох джерел, основними з яких власні і залучені, що мають певні переваги і недоліки. Це, в свою чергу, в окремих випадках обмежує можливості інвестиційного забезпечення стійкого розвитку та фінансово-економічної стійкості.

Роль інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку продовольчих підприємств не обмежується визначенням переліком позитивних і негативних моментів, оскільки залучення вказаних видів ресурсів потребує здійснення процедури оцінки ефективності їх використання у вигляді інвестиційних проектів [6, с. 316-317].

Тобто, необхідною умовою інвестиційного забезпечення розвитку є оптимізація джерел фінансування заходів – оптимальне співвідношення потреб у споживанні і накопиченні, реалізація яких призводить до зростання обсягів виробництва як важливих індикаторів розвитку продовольчих підприємств відповідно до моделі „інвестиції – заощадження”. Враховуючи вищенаведене, необхідно визначити роль інвестиційного забезпечення розвитку промислових продовольчих підприємств як необхідної умови подальшого економічного зростання. Таким чином, організаційно-економічне, в т.ч. інвестиційне забезпечення розвитку промислових продовольчих підприємств є за своєю формою проектним [7, с. 18-23], а за змістом – інноваційно-інвестиційним процесом.

Оскільки зміст інвестиційного забезпечення розвитку промислових про-

довольчих підприємств визначає його форму, то необхідно зробити висновок про те, що з метою забезпечення розвитку доцільно сформулювати механізм обґрунтування і реалізації інвестиційного проектування. Ця теза підтверджується теоретичним обґрунтуванням розвитку як взаємозв'язку і взаємобумовленості трьох груп показників, досягти чого можна тільки на основі впровадження нових технологій і нових видів продуктів, що потребує здійснення капіталовкладень.

Під інвестиційним забезпеченням розвитку промислових продовольчих підприємств доцільно розуміти підсистему організаційно-економічного забезпечення, призначену для покриття витрат виробничого характеру і накопичення з метою нарощення обсягів виробництва і реалізації продовольчої продукції, інвестиційні ресурси якої формуються з дотриманням принципів довгостроковості, оптимальності, альтернативності.

Джерелами інвестиційних ресурсів є власні кошти промислових продовольчих підприємств у вигляді частини чистого прибутку і амортизаційних відрахувань, а також залучені шляхом надання кредитів або випуску цінних паперів цих підприємств, коштів місцевого і державного бюджетів, спрямованих на виконання цільових програм [8, с. 218-221].

Досягнення завдань інвестиційного забезпечення розвитку промислових продовольчих підприємств здійснюється шляхом реалізації сукупності інвестиційних рішень.

Будучи специфічним видом управлінських рішень, вони підкоряються основними положенням теорії прийняття рішень, а також повинні мати характеристики, вимоги до яких також висуваються індикативними підходами. Графічно процес прийняття інвестиційних рішень представлено на рис. 1.

Прийняття інвестиційних рішень представляє собою управлінську дію, яка пов'язує мету розвитку промислових продовольчих підприємств і систему тактичних цілей із можливостями суб'єктів господарювання для досягнення сталого та конкурентоспроможного розвитку на

основі ефективного використання наявних інвестиційних ресурсів і за певних умов зовнішнього середовища.

Такий підхід до інвестиційного забезпечення розвитку промислових продовольчих підприємств сприяє підвищенню рівня обґрунтованості інвестиційних рішень за рахунок конкретизації напрямків капіталовкладень, а також їх передбачуваних результатів. Разом з тим, актуальним залишається питання визначення суми інвестицій на забезпечення розвитку підприємств продовольчої промисловості.

Для цього доцільно скористатись апаратом виробничих функцій, що пов'язують мету розвитку промислових продовольчих підприємств – зростання обсягу виробництва і реалізації продовольчої продукції, із витратами ресурсів, необхідних для організації виробничих процесів. Класична форма виробничих функцій має вигляд:

$$Y=f(K,L,I,E), \quad (1)$$

де Y – величина результативного показника діяльності харчових підприємств – обсяг реалізованої промислової продукції, валового регіонального продукту тощо, тис. грн.;

K – витрати капіталу (вартість основних фондів і оборотних коштів) підприємства, тис. грн.;

L – відшкодування вартості задіяного людського капіталу підприємств (чисельність працюючих, виплачена заробітна плата тощо), тис. осіб, тис. грн.;

I – обсяг залученої і використаної фінансово-економічної інформації;

E – екологічні фактори, що сприяють або перешкоджають активізації виробництва.

Використання зазначеного в факторній системі (1) економіко-математичного апарату дозволяє не тільки визначати показники розвитку харчових підприємств за певних обсягів виробничих факторів, але й обґрунтовувати необхідні величини ресурсів для забезпечення економічно обґрунтованого його рівня. Недоліком такої постановки задачі забезпечення сталого розвитку харчових підприємств слід вважати відсут-

Рис. 1. Процеси формування управлінських рішень інвестиційного забезпечення сталого розвитку промислових продовольчих підприємств
Джерело: розроблено автором із урахуванням джерел [1; 2; 3; 4; 5; 7]

ність врахування чинника ефективності використання включених у факторну систему чинників. З урахуванням цього, більшого поширення дістав певний клас виробничих функцій - виробнича функція Кобба-Дугласа:

$$Y = A \cdot K^{\alpha} \cdot L^{\beta}, \quad (2)$$

де A – рівень впливу на результати харчових підприємств науково-технічного прогресу, частки одиниці;

α – рівень ефективності використання основного капіталу – на скільки відсотків зросте обсяг виробництва і реалізації продукції за умови зростання величини основного капіталу на 1% і незмінної величини іншого виробничого фактора;

β – рівень ефективності використання людського потенціалу харчових підприємств – на скільки відсотків зросте обсяг виробництва і реалізації продукції, якщо залучити на 1% більше цього чинника за незмінності вартості основного капіталу.

Висновки. Застосування функції Кобба-Дугласа спроможне, окрім зазначених переваг, забезпечити оцінку масштабу й ефективності впливу виробничих чинників на зміну обсягу продовольчої продукції харчових підприємств. Використання зазначених форм виробничих функцій із притаманними їм властивостями [8, с. 258-262] в повній мірі дозволяє визначитись із оцінкою впливу інвестицій на зрушення у виробництві продукції та послуг тільки опосередковано через обсяги основного і оборотного капіталу, які також залежать від інвестиційної політики харчових підприємств у попередніх періодах часу.

Для визначення кількісної оцінки прямого впливу інвестицій на зростання обсягів виробництва і реалізації продукції промислових підприємств доцільно скористатись основними положеннями теорії статистики і економічної теорії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Блинов А. Технопарки: сущность, проблемы формирования / Блинов А. // Маркетинг. – 2004. – №3. – С. 91-97.
2. Білий Л.А. Моделювання економічних характеристик процесу виробництва / А.Л. Білий, Г.Я. Дутка, Ю.Є. Веренько // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – №2 (8). – С. 218-221.
3. Бородіна О.М. Людський капітал у системі сталого розвитку аграрної сфери / О.М. Бородіна // Економіка АПК. – 2004. – № 4. – С. 25-30.
4. Вайцеховська В.В. Іноземне інвестування в умовах інтеграції України у світову економіку / В.В. Вайцеховська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №8(62). – С. 55-60.
5. Власюк О.В. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку: [монографія] / Власюк О.В., Дерюгіна Т.В., Запатріна І.В. – К.: Видавництво «ВІП», 2006. – 624 с.
6. Виленский, П.Л. Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика / П.Л. Виленский, В.Н. Лившиц, С.А. Смоляк. – М.: Дело, 2004. – 888 с.
7. Вовченко О.Л. Інвестиції: економічна сутність та форми / О.Л. Вовченко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №6(36). – С. 18-23.
8. Вовк С. Фінансова глобалізація та Україна: прямі іноземні інвестиції / С. Вовк // Вісник Терноп. акад. нар. госп-ва. – 2005. – №5-1. – С. 258-262.

УДК 338.24+338.242.2/.4:338.45:6209(ЄС+477)

Рекова Н.Ю.*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства
Донбаської державної машинобудівної академії МОН України***Біленька Ю.О.***аспірант
Донбаської державної машинобудівної академії МОН України*

ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКАХ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ: ДОСВІД ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

THE TOOLS OF REGULATING COMPETITION IN THE ELECTRICITY MARKETS: EU SCIENTIFIC EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Систематизовано передумови становлення енергетичної політики ЄС та регулювання конкуренції на ринках електроенергії. Визначено основні напрямки реалізації заходів конкурентної політики ЄС в сфері електроенергетики. Визначено передумови виправданого державного втручання в конкуренцію на відповідних ринках. На підставі проведеного дослідження сформульовано напрями удосконалення конкурентної політики України в енергетичній сфері.

Ключові слова: енергетична сфера, електрика, конкурентна політика, ЄС, Україна, досвід, пріоритети політики, заходи.

АННОТАЦИЯ

Систематизированы предпосылки становления энергетической политики ЕС и регулирования конкуренции на рынках электроэнергии. Определены основные направления реализации мероприятий конкурентной политики ЕС в сфере электроэнергетики. Определены предпосылки оправданного государственного вмешательства в конкуренцию на соответствующих рынках. На основании проведенного исследования сформулированы направления совершенствования конкурентной политики Украины в энергетической сфере.

Ключевые слова: энергетическая сфера, электричество, конкурентная политика, ЕС, Украина, опыт, приоритеты политики, мероприятия.

ANNOTATION

The prerequisites of EU regulation and competition in the electricity markets, energy policy were systematized. The main directions of EU competition policy measures in the electricity sector were identified. The preconditions of justified state intervention in the competition in the relevant markets were identified. On the base of the research directions of improvement of competition policy in the energy sector of Ukraine were formulated.

Keywords: power sphere, electricity, competition policy, EU, Ukraine, experience, priorities of policy, measures.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Природні монополії складають значну частину господарського комплексу будь-якої країни. За даними Антимонопольного комітету в Україні нараховується більше 2,5 тис. суб'єктів господарювання, які визнані природними монополіями [Антимонопольний комітет України, 2015], з яких більша частина (98,5 %) належить до сфери ведення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Слід зауважити, що серед цих суб'єктів господарювання лише 40 є природними монополіями в сфері передачі і розподілу електричної енергії. Разом з тим, можливості зловживання монополієм становитиме саме цими суб'єктами у вигляді ненадійності надання послуг, прагнення отримання додаткового доходу або покриття надмірних витрат за рахунок споживачів електричної енергії є значущими для добробуту громадян, формування витратної частини вартості продукції підприємств тощо. Зазначені обставини обумовлюють важливість реалізації антимонопольної політики держави, перш за все, створення умов для конкуренції в певному секторі і попередження зловживання монополієм становитиме. Разом з тим,

експертна оцінка діяльності Антимонопольного комітету України свідчить, що власне антимонопольна політика зводиться до безсистемних розслідувань зловживань монопольною владою, антиконкурентних узгоджених дій та антиконкурентних дій влади, несумлінної конкуренції та концентрації суб'єктів господарювання і носить реактивний характер. В той же час світовий досвід свідчить про порівняно більшу ефективність формування політики стимулювання і захисту конкуренції, яка має проактивний характер і спрямована на попередження виникнення умов для реалізації наведених вище порушень конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження світового досвіду реалізації конкурентної та антимонопольної політики в сфері енергетики, нажаль, недостатньою мірою представлені у публікаціях вітчизняних вчених. Серед небагатьох науковців, що здійснюють дослідження, присвячені даній проблематиці, варто відзначити Шатило О. [Шатило О., 2013а, с. 245-252; Шатило О., 2013б, Шатило О. 2015, с. 157-160], Рябчину О. [Рябчина О., 2011, с. 85-89], Гладченко А. [Гладченко А., 2011, с. 102-107]. Різноманітні аспекти використання закордонного досвіду реалізації антимонопольної політики в енергетичній сфері висвітлюються в працях Пашечко О. [Пашечко О., 2013, с. 39-43], Цапко-Піддубної О. [Цапко-Піддубна О., 2013, с. 185-192], Брича М., Федірко М. [Брич В., 2013, с. 26-35]. В той же час, за кордоном, особливо в США та європейських країнах дослідження теоретичних та практичних аспектів вироблення конкурентної політики на енергетичних ринках присвячено численні дослідження. Серед них варто виділити роботи Harker M., Price C.W. [Harker M. et al. 2006], Huang, Y., Jiang, S., Moss, D.L., Stutz, R. [Huang, Y. et al., 2009], Sioshansi F. [Sioshansi F., 2013], дослідження, виконані Європейською Комісією [European Commission, 2015] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Щодо питань вивчення світового досвіду реалізації конкурентної та антимонопольної політики в

сфері енергетики, то слід відзначити, що серед них особливе місце посідають дослідження саме досвіду ЄС, оскільки саме цей він являє собою приклад успіху інтеграції різних конкурентних середовищ у єдиний енергетичний ринок. Разом з тим, слід відзначити, що внаслідок динамічності змін у практиці формування і реалізації антимонопольної політики ЄС питання аналізу останньої і пошуку можливих механізмів використання відповідного досвіду в умовах України не втрачають власної актуальності.

Метою статті виступає виявлення основних методів та механізмів реалізації конкурентної політики ЄС на ринках електричної енергії та виявлення можливостей їх імплементації для удосконалення антимонопольної політики України. Для цього в роботі розглянуто передумови формування конкурентної політики ЄС на ринках електричної енергії, досліджено теоретичні передумови європейської традиції конкурентної політики, визначено новітні заходи з її реалізації в контексті викликів розвитку енергетичних ринків і економіки ЄС в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Політика Європейського Союзу з початку ХХІ століття керується цілями, які викладені в Лісабонській стратегії та Стратегії «Європа-2020», зокрема, метою зниження залежності від природних ресурсів і створення конкурентоспроможної економіки. Відповідно до цих цілей останніми роками було ухвалено низку директив, спрямованих на підвищення енергоефективності та зменшення енергомісткості економіки:

Директива ЄС щодо кінцевого споживання енергії та енергетичних послуг, що спрямована на вироблення національними урядами політики сприяння підвищенню ефективності енергетичних витрат в кінцевому енергоспоживанні і розвитку ринку енергопостачання. Директива впроваджує зобов'язання зі щорічного зменшення енергоспоживання країнами-членами на 1% (від середньорічного споживання за останні 5 років) протягом 9 років;

Директива щодо енергетичної ефективності (2012/27/EU, або EED), спрямована на покращення використання енергетичних ресурсів шляхом скорочення споживання енергії в ключових секторах економіки, передусім, в енергопостачанні до будинків. За цією директивою країни-члени мають щорічно оновлювати 3% будівель державної власності, площа яких перевищує 250 м², а також розробити дорожні карти щодо оновлення енергопостачання будівель до 2050 р.;

Директива щодо енергетичної ефективності будівель (EPBD), згідно з якою країни-члени мають впровадити мінімальні вимоги до енергоефективності будівель для нових та існуючих будівель. Висунуто вимогу, щоб до 2021 р. досягли рівня зовнішнього споживання, «близького до 0»;

Рамкова програма щодо енергетики та клімату до 2030 р., за якою передбачено обов'язкове 40%-е скорочення парникових газів, а також досягнення часткою джерел відновлюваної енергії

у структурі її виробництва величини в 27%;

Директива щодо енергетичного маркування вікон, яка згодом була розширена до масштабу всіх продуктів, пов'язаних з використанням або збереженням енергії;

Третій Енергетичний Пакет, яким було створено Агентство по співробітництву Регуляторів в сфері Енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators); крім того, регламенти, які запроваджувались Третім Енергетичним Пакетом були спрямовані на створення умов по доступу до інфраструктури передавання енергії та транспортування газу та на регулювання внутрішнього ринку енергії та газу.

В табл. 1 наведено відомості щодо динаміки виробництва і споживання електричної енергії в ЄС-28. Як можна побачити з наведених даних, виробництво і споживання електроенергії протягом останніх 5 років скоротилося на 5,2% та 4,8% відповідно.

При цьому відбувається скорочення питомої частки промисловості у спожи-

Рис. 1. Структура споживання електроенергії за секторами економіки в ЄС-28, %

Джерело: розраховано за даними Євростату

Таблиця 1
Динаміка виробництва і споживання електроенергії в ЄС-28, ГВт [Євростат, 2015]

Показники	2005	2010	2014
Виробництво	3325382	3366431	3190681
Споживання	2785129	2842048	2706310
Співвідношення споживання до виробництва, %	83,8	84,4	84,8

ванні (рис. 1) і скорочення енергетичної міскості економіки (співвідношення загального внутрішнього споживання енергії до ВВП) з 149,5 до 122 кг нафтового еквіваленту на 1000 євро (-18,4%).

Разом з тим, виконання зазначених директив і регламентів Третього енергетичного пакету виявило суттєві проблеми, серед яких:

- високий рівень концентрації енергетичних ринків, який надавав можливості зловживання ринковою владою;

- низький рівень міжнародної конкуренції через недостатню кількість з'єднувальних потужностей між різними енергетичними системами або їхню недоступність;

- закритість процесів корпоративних злиттів і поглинань;

- складний і непрозорий механізм ціноутворення, в т.ч. встановлення цін на газ через котирування нафти, непрозорі тарифи на електроенергію для кінцевих споживачів, що ускладнювалося регуляторним встановленням їх рівня нижче ринкових цін, перешкоджаючи входу на ринок нових постачальників.

Для вирішення зазначених проблем в ЄС вдалися до низки заходів.

Протягом 1990-2014 рр. Європейська Комісія розглянула 351 випадок злиттів та монополізації, причому найбільша кількість випадків припала на 2001 (25), 2009 (33), 2010 (27), 2011 (25) роки. Варто зауважити, що по відношенню до ринків електроенергії Комісією розглянуто 68,4% всіх випадків злиттів та проведено 39,5% анти-трестових розслідувань (Європейська Комісія, 2015).

В основному політика Європейської Комісії щодо контролю злиттів та поглинань спрямована на перешкоджання зниженню конкуренції внаслідок вертикальної або горизонтальної концентрації, через що будь-який проект концентрації має передбачати заходи, які спрямовані на подолання негативних наслідків для конкуренції. В низці випадків (GDF/Suez, 2008; Electricité de France S.A. / British Energy, 2008) такі заходи визнавалися комісією недостатніми, через що відповідні корпоративні операції були заборонені. В деяких

випадках використання інноваційних підходів до організації діяльності компаній давало підстави для ухвалення рішення про злиття. Наприклад, у випадку, коли Electricité de France S.A. та Zweckverband Oberschweidbische Elektrizit tswerke (асоціація електричних компаній південно-західних районів Німеччини) отримали контроль над компанією Energie Baden-Württemberg AG. В ході розслідування було виявлено, що Electricité de France посідала домінуючу позицію на французькому ринку т.зв. «конкурентних клієнтів, тобто клієнтів, постачання електроенергії яким є технологічно та економічно відкритим. Придбання німецької компанії ще посилювало позиції Electricité de France через зручне розташування, доступ до передавальної інфраструктури та ін. Учасники корпоративної інтеграції запропонували специфічний захід із підтримки конкуренції: Electricité de France надавала конкурентам доступ до генераційних потужностей у Франції у вигляді віртуальних електростанцій (5000 МВт) та back-to-back угод до існуючих договорів про постачання електроенергії максимум до 1000 МВт. Для доступу до віртуальних електростанцій необхідно було укласти договори через відкриті як для користувачів, так і для трейдерів торги. Такий захід було передбачено застосовувати протягом п'яти років для забезпечення доступу альтернативних джерел постачання на ринок (Європейська Комісія, 2015).

Крім вертикальної та горизонтальної інтеграції, яка потенційно може зашкодити конкуренції розслідування Комісії спрямовані на заборону прямих антиконкурентних дій, особливо в ході «конвергенції» компаній з різних секторів енергетичного ринку (наприклад, електроенергетики та газу); протидію політиці країн-членів, яка суперечить спільному праву ЄС, в т.ч. коли національні органи влади накладають на корпоративні дії надмірні обмеження, зловживання монополічним становищем та змовам.

Слід зазначити, що результативність протидії монополізації ринків в країнах-членах ЄС виявилася різною (табл. 2).

Таблиця 2
**Ступінь монополізації як частка
 найбільшого виробника на ринку
 електричної енергії окремих країн-
 членів, %**

Країна	2005	2014
Бельгія	85,0	59,8
Чехія	72,0	57,5
Данія	33,0	36,6
Німеччина	31,0	32,0
Ірландія	71,0	51,0
Греція	97,0	71,5
Франція	89,1	56,8
Литва	70,3	20,6
Латвія	92,7	54,8
Польща	18,5	17,9
Угорщина	38,7	53,5

Так, в низці країн (Бельгія, Литва, Латвія, Ірландія) частка основного виробника на ринку значно скоротилася, хоча варто відзначити, що не без проблем для національної енергетичної галузі, в той же час наприклад у Франції ситуація принципово не змінилася, а в Угорщині частка основного виробника на ринку навпаки зросла. В окремих країнах проблема концентрації ринкової влади взагалі не є суттєвою (Польща, Німеччина, Данія).

Іншим заходом сприяння конкуренції стало стимулювання розвитку постачання електричної енергії з відновлюваних джерел: в 2005 р. частка

відновлюваних джерел у виробництві складала 14,9%, в 2010 р. – 19,7%, а в 2014 р. – вже 27,5% (Євростат, 2015).

В цілому зусилля Європейської Комісії щодо створення спільного конкурентного ринку електроенергії дали низку досягнень

1. *Відносна конвергенція цін.* На собівартість та оптові ціни впливають одночасно дві сили: з боку пропозиції – це структура комплексу виробництва енергії, обсяг виробництва у порівнянні з внутрішніми потребами та доступність імпорту та експорту, чинники вартості викидів CO₂; з боку попиту – потреби в електроенергії з боку реального сектору, які залежать від загальної кон'юнктури, та домогосподарств (освітлення і опалення), які залежать від погодних умов та культури споживання; третьою силою виступає політика ефективності споживання електроенергії. Низькі ціни в низці країн ЄС (Іспанія, Швеція, Австрія, Норвегія, Швейцарія, Португалія) обумовлені високою часткою гідроенергетики в структурі виробництва. В Німеччині зростаюча частка відновлюваної енергетики, яка між тим характеризується певною капіталомісткістю і порівняно низьким ефектом масштабу), призвела до формування одного з найнижчих по ЄС рівнів середніх цін на електроенергію. В той же час, використання дорогих видів ресурсів для виробництва та недостатність потужностей

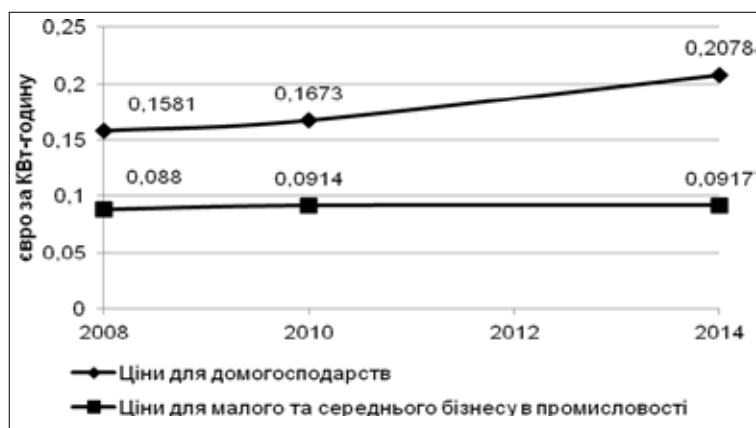

Рис. 2. Динаміка середніх цін (без урахування податків)
 в ЄС-28 (Євростат, 2015)

для імпорту (відносна закритість енергетичних систем) призвели до високого рівня цін. Найбільшу конвергенцію цін в останні п'ять років продемонстрували західно- та центральноєвропейські країни, причому орієнтиром виступили ціни на ринку електричної енергії ФРН. Разом з тим, після мінімуму 2008-2009 р. ціни майже по всіх регіонах ЄС почали зростати (рис. 2) через погодні умови, а також через негативну загальну кон'юнктуру.

В той же час факторами, що обмежували зростання цін стало повільне економічне зростання та посилення процесів підвищення енергоефективності виробництва.

Досить цікава ситуація склалася в теплоенергетиці, коли скорочення цін на вугілля і скорочення цін на викиди CO₂ призвели до зменшення прибутковості використання газу для виробництва електроенергії, оскільки менші викиди CO₂ при спалюванні газу не перекривалися різницею в витратах на парникове забруднення.

2. *Інтеграція європейських енергетичних ринків.* Об'єднання електричних мереж призвела до формування щонайменше трьох регіональних ринків електроенергії – «Західної та Центральної Європи», «Північної Європи» та «Центральної та Східної Європи», що стало передумовою конвергенції цін на них. Разом з тим, через брак передавальних потужностей в низці випадків таке об'єднання було обмеженим та не дало необхідного ефекту.

3. *Збільшення обсягів торгівлі на спільних регіональних ринках та рівня ліквідності ринку* (співвідношення обсягу торгівлі електроенергією та валового внутрішнього споживання). До найбільш ефективних в даному аспекті ринків належать ринки «Західної Центральної Європи» (ФРН, Франція, Бельгія, Нідерланди, Австрія, Люксембург) та «Північні ринки» (Nordpoolspot, Швеція, Данія, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Норвегія); ринки центральної та східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Румунія) продемонстрували найвищу динаміку в плані згаданих характеристик.

На сьогодні основні виклики, які стоять перед ЄС і потребують переосмислення конкурентної політики на ринках електроенергії можна звести до наступного:

- зростання частки відновлюваних джерел енергії у виробництві та кінцевому споживанні;

- необхідність більшою мірою використовувати потенціал гнучкості попиту (перш за все, з боку домогосподарств та малого й середнього бізнесу, муніципалітетів і органів державної влади) для стимулювання конкуренції;

- інтерналізація зовнішніх ефектів шляхом торгівлі квотами на викиди, що обумовлює аргументи на користь державної підтримки не тільки відновлюваної енергетики, але й енергетики з низькими викидами CO₂ – ядерної;

- необхідність підвищення впевненості виробників електроенергії у майбутніх доходах, оскільки диверсифікація джерел виробництва електроенергії та необхідність техніко-технологічного оновлення існуючих потужностей в купі з коливаннями попиту на первинному ринку створюють волатильність ситуації для виробників; регульовані оптові та роздрібні ціни роблять нові інвестиції менш ефективними за очікуваннями, крім того, фінансово-економічна криза погіршила фінансовий стан багатьох енергогенеруючих компаній.

Інтеграція ринків створює ситуацію, коли будь-яке державне втручання на одному національному ринку впливає на викривлення цін на інших пов'язаних ринках, що може призвести до нестабільності всієї системи, волатильності спот-цін та обсягів виробництва, виштовхуванню інвестицій з проектів створення нових потужностей і переведення їх в менш оптимальні проекти.

За цих умов відбувається перегляд підстав для державного втручання у функціонування ринків електроенергії за наступними напрямками (Європейська Комісія, 2013).

Державне втручання є виправданим, коли конкурентна політика на ринку електроенергії має координуватися з цілями інших видів державної політики, але при цьому спотворення кон-

куренції можна виправдати лише обмеженим переліком підстав, викладених в установчих договорах. Так, державне втручання розглядається як виправдане, коли постачальники або споживачі нехтують наслідками для навколишнього природного середовища; коли здійснюється підтримка нових технологій, які поки що є неконкурентоспроможними, але, як очікується, в ході реалізації кривої досвіду, стануть конкурентоспроможними в майбутньому. Необхідною є між секторальна координація з сектором ІТ для оновлення технологій і виробничих потужностей.

Держава має стимулювати, по-перше, створення нових генераційних потужностей в консорціумах виробників та споживачів електроенергії за умови непорушення конкуренції, а по-друге, енергоефективну поведінку, зокрема без фінансових вкладень (скасування регульованих тарифів, просування проєктів «розумний будинок», стимулювання впровадження ІКТ для оптимізації споживання електроенергії тощо), в т.ч. заходами імплементації норм *aquis communautaire* в національні законодавства.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Досвід регулювання конкуренції в ЄС свідчить, що досягнення цілей установчих договорів відносно спільного ринку електроенергії та впровадження елементів конкуренції на національних ринках відбувалося в ході достатньо довгого періоду. Результативності цього процесу сприяла низка чинників: наявність *aquis communautaire* і волі до його виконання національними урядами, досвід розгляду випадків антиконкурентних дій в інших галузях економіки, нагромаджений, починаючи з Римської угоди 1957 р. пр. єдиний економічний простір; проактивний характер конкурентної політики, який полягає не просто в реагуванні на очевидні антиконкурентні дії, а в спрямуванні регуляторних заходів на створення альтернативних джерел постачання електроенергії, конкуренції внаслідок об'єднання енергомереж, культивування енергоефективної поведінки домогосподарств, секторів промисловості, сіль-

ського господарства та послуг; стимулювання нових технологій виробництва і споживання електричної енергії.

В Україні формування конкурентного енергетичного ринку обмежене як інвестиційними можливостями, так і технологічними особливостями інфраструктури постачання і споживання електроенергії. Тому використання досвіду ЄС в цій сфері має передбачати поетапну реалізацію низки заходів. Починаючи з першого етапу держава має стимулювати розвиток відновлюваних та альтернативних джерел енергії та технологій енергоефективного споживання у секторі домогосподарств, муніципальних та державних споруд та будівель, одночасно стимулюючи проєкти з впровадження енергозбереження і використання ІКТ для регулювання споживання електроенергії. На другому етапі мають впроваджуватися заходи з розслідування наслідків вертикальної інтеграції (видобуток ресурсів, виробництво електроенергії, її транспортування та постачання кінцевим споживачам) з метою попередження картельного ціноутворення, змов або зловживання монополією становитим. Це має ліквідувати ситуацію, за якої споживається дорога тепла електрична енергія, в той час як потужності АЕС використовуються на 60-80 %. Поступово на даному етапі слід відходити від регульованих цін для населення, що дасть змогу зробити інвестиції нові потужності, в т.ч. відновлюваної та альтернативної електроенергетики більш привабливими. На третьому етапі, після набуття виробництвом електроенергії певних порогових значень цінової конкурентоспроможності і фінансової міцності варто вжити заходів для відкриття вітчизняного ринку і інтеграції його в загальноєвропейський енергетичний простір.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зведений перелік суб'єктів природних монополій : офіційний сайт Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/94020> (Звернення від 05.10.2015 р.).

2. Шатило О. А. Механізми забезпечення національних економічних інтересів в енергетичній сфері: досвід США / О. А. Шатило // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 2. – С. 245-252.
3. Шатило О. А. Світовий досвід забезпечення координації економічної та енергетичної політики: організаційний аспект / О. А. Шатило. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_7_4 (Звернення від 05.10.2015 р.)
4. Шатило О. А. Механізми врахування економічних та екологічних пріоритетів у процесі формування енергетичної політики ЄС / О. А. Шатило // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 157-160.
5. Рябчина О. М. Економічні напрями розвитку енергетичної безпеки Європейського союзу / О. М. Рябчина // Сучасні питання економіки і права. – 2011. – Вип. 2. – С. 85-89.
6. Гладченко А. Ю. Стратегічні пріоритети та принципи розвитку в енергетичній сфері країн світової економіки / А. Ю. Гладченко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2011. – Вип. 29(1). – С. 102-107.
7. Пашечко О. А. Особливості реформування енергетики в контексті соціально-економічного стимулювання енергозбереження та міжнародного досвіду / О. А. Пашечко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. – 2013. – Вип. 24. – С. 39-43.
8. Цапко-Піддубна О. Напрями підвищення енергетичної ефективності економіки України в контексті інтеграції до ЄС / О. Цапко-Піддубна // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 33. – С. 185-192.
9. Брич В. Регулювання діяльності підприємств природних монополій в умовах співпраці України з Європейським енергетичним співтовариством / В. Брич, М. Федірко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2013. – Вип. 3. – С. 26-35.
10. Sioshansi F. Evolution of Global Electricity Markets: New paradigms, new challenges, new approaches / F. Sioshansi, 2013. – 880 p.
11. Harker M. (2006) Introducing Competition and Deregulating the British Domestic Energy Markets: a Legal and Economic Discussion : Centre for Competition Policy [Електронний ресурс] / M. Harker, C. W. Price. – Режим доступу: <http://competitionpolicy.ac.uk/documents/8158338/8256117/CCP+Working+Paper+06-20.pdf> (Звернення 05.10.2015 р.).
12. Energy Security and Competition Policy: OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/competition/abuse/39897242.pdf> (Звернення 05.10.2015 р.).
13. The economic impact of enforcement of competition policies on the functioning of EU energy markets: Non-technical Summary and Technical report: European Commission 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0216007enn.pdf> (Звернення 19.10.2015 р.).
14. Huang Y., Jiang S., Moss D.L. and Stutz R. China's 2007 Anti-Monopoly Law: Competition and the Chinese Petroleum Industry (October 22, 2009). Energy Law Journal, Vol. 31, No. 2, 2010.
15. Energy Statistics : Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/main-tables> (Звернення 06.10.2015).
16. Communication from the Commission: Delivering the internal electricity market and making the most of public intervention (C(2013) 7243) : European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/com20137243-final.pdf> (Звернення 06.10.2015).

УДК 338.012

Стройко Т.В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

НЕОБХІДНІСТЬ ВІДРОДЖЕННЯ СЕКТОРА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

THE NECESSITY OF THE REVIVAL OF THE SECTOR OF SMALL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається потенціал малого підприємництва у сприянні вирішенню найгостріших проблем перехідної економіки, проблем трансформаційного, економічного та соціального характеру.

Ключові слова: мале підприємництво, перехідна економіка, трансформаційні проблеми, економічні проблеми, соціальні проблеми.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается потенциал малого предпринимательства в содействии решению острых проблем переходной экономики, проблем трансформационного, экономического и социального характера.

Ключевые слова: малое предпринимательство, переходная экономика, трансформационные проблемы, экономические проблемы, социальные проблемы.

ANNOTATION

The article considers the potential of small business in helping to solve acute problems of the transition economy, problems of a transformational, economic and social nature.

Keywords: small business, transition economy, transformational problems, economic problems, social problems.

Постановка проблеми. Мале підприємництво є обов'язковим елементом ринкової економіки, одним із двигунів економічного та науково-технологічного прогресу в суспільстві, важливим стабілізаційним механізмом і засобом реалізації особливого підприємницького потенціалу населення. Формування конкурентоспроможної соціально спрямованої економіки з розвиненим приватним сектором є стратегічним курсом економічної політики України. Проблеми структурної трансформації в комплексі, як і розвитку всіх її складових, законодавчо стають провідними в сучасній економічній науці, формування ринко-

вої системи господарювання в Україні пов'язане зі зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Повільність та суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені недооцінкою ролі та значення малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перехід централізовано керованої системи господарства до ринкової зробив проблему малого підприємництва предметом інтенсивних наукових досліджень і дискусій. Серед вчених, які займаються певним чином питаннями малого підприємництва, необхідно відзначити З.С. Варналія, Л.І. Воротіну, С. Реверчука, В. Сизоненко, Н.Д. Кожевіна, В.М. Паламарчук та інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу, яка останнім часом приділяється даній проблемі немає праць, у яких би комплексно розглядалися роль і внесок малого підприємництва як структуроутворюючого чинника ринкової економіки.

Ціллю статті є дослідження значущості малого підприємництва у економіці України, яка в останні роки значно зросла, але на даний момент є недооціненою. Крім цього, мале підприємництво є одним із низки структурних елементів ринкової економіки, який потрібно покращувати в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю перехідного періоду постсоціалістичних країн є те, що

розвиток малого підприємництва розглядається як один з найважливіших факторів сприяння виходу з кризи, забезпеченню економічного зростання та соціальної стабільності в суспільстві. Ця особливість є наслідком визнання суспільством значного робочого потенціалу та високих адаптаційних якостей малого підприємництва, а не прояв абсолютизації ролі одного сектора в трансформуванні економіки та нигілюванням значущості інших секторів, у першу чергу, великого підприємництва. Є незаперечним, що кожна складова діючої системи є невід'ємною та виконує лише їй притаманні функції, які необхідні для життя та розвитку цієї системи. Як відомо, малі підприємства створюються за будь-яких умов, не зважаючи на економічні спади, інфляцію, високу платню за кредит, відсутність необхідної інфраструктури, невизначеність майбутнього і високий ступінь ризику; вони не потребують значного фінансування та особливих зусиль з боку держави для свого розвитку, але вносять неоціненний внесок у вирішення проблем перехідної економіки, проблем трансформаційного, економічного та соціального характеру.

У вирішенні трансформаційних проблем перехідної економіки мале підприємство відіграє роль середовища, що створює сприятливі умови для налагодження дії ринкових механізмів, які поступово повинні замінити дію механізмів державного регулювання економіки, що відігравали виключну роль при командно-адміністративній системі управління економікою; середовища первинного накопичення капіталу та необхідного досвіду для організації більш значної справи; середовища, в якому проходять випробування на ефективність нові науково-технічні розробки, та середовища, в якому за допомогою механізму конкуренції підприємці-початківці проходять «природний відбір», результатом якого є банкрутство основної маси новостворених фірм, виживання та зростання сильніших фірм, одночасне формування і поповнення «середнього класу», що є необхідною умовою подальшого проведення трансформаційних процесів. Крім того,

за участю сектора малого підприємництва може бути прискорено розгортання не тільки ринкової трансформації, але й трансформації самої форми виробництва, удосконалення асортименту та якості продукції в наслідок активізації науково-технічного прогресу в країні.

Тобто, розвиток сектору малого підприємництва сприяє зростанню національних винаходів та раціоналізаторства, скороченню терміна між науковою розробкою та впровадженням її у виробництво, застосуванню передового науково-технічного та виробничого досвіду інших країн у національному виробництві. Значний потенціал сектора малого підприємництва в сприянні розвитку інноваційної сфери неодноразово підтверджений на практиці досвідом розвинених країн. Статистика свідчить, що 95% радикальних технологічних новацій після другої світової війни створені саме в секторі малого підприємництва. Фахівцями підраховано, що ефективність науково-технічних пошуків малого підприємництва в цілому по промисловості розвинених країн на 43% вище, ніж у великих компаній. Такі успіхи пов'язані, перш за все, зі сприятливою атмосферою, що притаманна невеликим підприємствам: свобода пошуку, заохочування ініціативи, відсутність бюрократизму у вирішенні питань, готовність до ризику, швидка перевірка на практиці запропонованих оригінальних рішень.

Економічні проблеми перехідної економіки, у вирішенні яких має взяти участь сектор малого підприємництва, на наш погляд, складаються з виробничо-економічних та фінансово-економічних. У вирішенні економічних проблем у країнах перехідної економіки сектор малого підприємництва має потенціал, по-перше, товаровиробника, що спроможний припинити падіння виробництва в країні, сприяти його зростанню. Разом з цим, гнучкість та відносно невеликі обсяги виробництва, що притаманні секторамі малого підприємництва, спроможні вирішити проблему дефіциту товарів народного вжитку з урахуванням особливостей вимог споживача і підняти конкурентоспроможність наці-

ональної продукції в країні. Це є важливим, адже, як відомо, у розвинутих країнах масове стандартне виробництво продукції для споживчого ринку відходить у минуле і все більш значне місце займає виготовлення товарів та послуг невеликими серіями, які спрямовані на задоволення попиту груп населення, що виокремлюються на підставі цілого комплексу критеріїв (рівня доходу потенційних покупців, віку, статі, уподобань, схильностей, місця проживання, професійного та соціального статусу та т.ін.). Так, наприклад, в США обсяги виробництва продукції такого плану, що спрямована на задоволення індивідуалізованого попиту та виготовляється у кількості від 50 до 300 виробів, складають біля 80% обсягу промислового виробництва. Крім того, мале підприємство як виробник може стати у нагоді великому підприємству, якщо візьме на себе виконання функцій, які не відповідають провідній спеціалізації великих компаній (тобто заготівельне та допоміжне виробництво, ремонтне обслуговування, адаптація продукції до місцевого ринку, збутова діяльність та інше). В багатьох розвинутих країнах цей потенціал малого підприємництва активно використовується: на великих підприємствах непрофільні виробництва виключені з технологічних процесів та передані невеликим субпідрядним фірмам. Так, у США та Західній Європі ступінь залежності виробництва великого підприємства від партнерів-субпідрядників складає 50-60%, а в Японії – 70-80%. Згідно з результатами дослідження, проведеного на початку 90-х років, серед найважливіших факторів, що спонукають корпорації до складання контрактів з малими підприємствами, 30% корпорацій вказали на більш низькі витрати, 39% - на оперативність поставок, 42% - на сучасну технологію, 61% - на високу якість продукції, що виготовляється малими підприємствами.

По-друге, у вирішенні економічних проблем країни сектор малого підприємства має великий потенціал універсального утилізатора, що спроможний вирішити проблему найбільш повного та ефективного використання обмежених

матеріальних, капітальних, фінансових, кадрових ресурсів, додатково втягуючи в обіг узкококальні розрізнені ресурси, використання яких у масштабах великих структур ускладнене або неможливе. Разом з цим, мале підприємство сприяє вирішенню проблеми швидкої переорієнтації ресурсів з менш ефективного на більш ефективне (потрібне споживачу, прибуткове) виробництво при зміні кон'юнктури ринку. У цьому ж ракурсі сектор малого підприємства може відіграти значну роль у звільненні держави від необхідності утримання на бюджеті низькорентабельних та збиткових підприємств, шляхом оренди (цілком чи частково) їх майна або викупу, і перетворенні їх потужностей на прибуткові та потрібні суспільству.

Тобто, у вирішенні виробничо-економічних проблем суспільства, малі підприємства найчастіше створюються при великих фірмах чи співробітничать з ними. Таким чином, формується принципова нова структура економіки. Для великого бізнесу необхідні і вигідні: ринок зі стабільним і тривалим попитом, продукції масового виробництва, акумулювання значних фінансових засобів, дешева робоча сила. Розвиток інтеграції партнерських відносин розуміються не «гуманною» метою допомогти малому підприємству, а цілком конкретною вигодою що вимагає стійкої й ефективної системи кооперативних зв'язків. Великі підприємства створюють основу для стабільності і керованості ринкової економіки країни, відкривають шлях до широкомасштабної реалізації науково-технічних новацій, а малий бізнес забезпечує виробництву гнучкість й індивідуалізацію

Сектор малого підприємства у вирішенні фінансово-економічних проблем держави має певний потенціал як платник податків. Це є загальновідомим фактом у відношенні до розвинених країн і справедливим твердженням стосовно перехідних економік. У ринково розвинених країнах дії значна більшість підприємств, зосереджена велика частка економічно активного населення (50-70%) і виробляється понад 50% ВВП.

У вирішенні соціальних проблем сектор малого підприємства має потен-

ціал роботодавця, який спроможний значно пом'якшити проблему безробіття в країні, головним чином, через зусилля самих безробітних, водночас сприяючи рішення проблем психологічної адаптації населення до нових економічних умов, забезпечення припустимого рівня життя, запобігання небажаних соціально-політичних наслідків реформування економіки. За останні роки у Великобританії було створено біля 1 млн. робочих місць, що компенсувало зниження зайнятості в великому підприємстві: сукупна чисельність робочих місць у приватному секторі зросла на 250 тис. чол.

Крім того, мале підприємство дає змогу населенню, у тому числі молодим фахівцям, спробувати себе у ролі власника та керівника підприємства, реалізувати свій потенціал в нових умовах господарювання. Таким чином, у вирішенні соціальних проблем перехідного періоду, сектор малого підприємництва виступає у ролях «інстанції останньої надії» для безробітного або для людини, що не в змозі реалізувати себе у межах великих підприємств, «полігона» для випробування підприємницької спроможності та організаторського хисту, «амортизатора» негативного ставлення населення до труднощів процесу реформування економіки. Отже, сектор малого підприємництва має високі потенційні можливості щодо сприяння становленню соціально спрямованої ринкової економіки і компенсації ряду важливих проблем трансформаційного, економічного та соціального характеру, що притаманні перехідному періоду. Тому становлення та активний розвиток малого підприємництва в Україні є одним з пріоритетних завдань сучасної вітчизняної державної економічної політики.

Потенціал малого підприємництва щодо сприяння вирішенню проблем перехідного періоду в Україні залишається нереалізованим і тому має сенс зупинитись на визначенні основних проблем становлення та розвитку вітчизняних суб'єктів малого підприємництва. До них можуть бути віднесені: об'єктивні проблеми малого підприємництва, пов'язані з внутрішніми факторами його розвитку;

загальні проблеми перехідного періоду, що створюють значні ускладнення становленню підприємницької діяльності; штучно створені проблеми, пов'язані з підвищеним адміністративно-бюрократичним тиском на підприємницьку діяльність. Розглянемо всі вищезазнані групи проблеми докладніше.

До групи об'єктивних належать проблеми малого підприємництва, що мають корені в природній «дискримінації» суб'єктів малого підприємництва у порівнянні з суб'єктами середнього та великого підприємництва, що має наслідками відносно слабку життєстійкість та нестабільність суб'єктів малого підприємництва. Серед об'єктивних проблем малого підприємництва – висока чутливість до несприятливих економічних факторів (інфляція, циклічні коливання, зміна кон'юнктури ринку); обмежений доступ до фінансових та кредитних ресурсів через значну нестабільність підприємств сектору; незбалансованість досвіду підприємця-початківця (достатній досвід у технології виробництва і недостатній у комерції, управлінні персоналом або навпаки) тощо. Також до об'єктивних проблем малого підприємництва належить значний ступінь ризику, що супроводжує кожну стадію підприємницької діяльності, адже особливістю малого підприємства є те, що його суб'єкти відчувають реальну загрозу збанкрутіння через кожну невдалу угоду або інвестування. Більшість суб'єктів малого підприємництва відрізняє короткий «життєвий цикл», адже значна частина суб'єктів малого підприємництва створюється як засіб досягнення певної мети свого засновника: реалізація науково-технічної розробки, надбання певного досвіду у веденні справи, накопичення базового капіталу, виконання певних робіт, задоволення пікового попиту на окремий різновид товару і т.п. Вирішенню об'єктивних проблем малого підприємництва повинна сприяти держава за допомогою ретельно розробленої системи підтримки малого підприємництва. В економічній літературі існує думка про те, що надмірна опіка малого підприємства за допомогою різноманітних

важелів державної політики, скоріш за благо, може завдати шкоду фірмам сектора, зробити їх слабкими і немічними. Як стверджують фахівці, підприємець завжди повинен відчувати, що поряд з ним крокує банкрутство. Ця загроза стимулює його бажання працювати краще. Тобто, проблеми, віднесені до цієї групи, є цілком природними, характерними для сектора малого підприємництва взагалі. І, на нашу думку, вони не перешкоджають його потужному розвитку, а, навпаки, містять протиріччя, з яких черпає енергію цей розвиток.

До загальних проблем перехідного періоду, що відчуває на собі мале підприємство перехідних економік, можна віднести проблеми, які виникли у наслідок реформування економіки, трансформування відносин власності і, мабуть, для основної маси населення, у деякій мірі форсованого перелому свідомості з «соціалістичної» на «капіталістичну». До таких проблем можна віднести:

- обмеженість фінансово-кредитних ресурсів у держави та у;
- відсутність розвинутої ринкової інфраструктури на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівні;
- недостатність фахових знань та досвіду у населення щодо зайняття малим підприємництвом;
- відсутність традицій підприємництва у суспільстві;
- недостатнє інформаційне та консультативне забезпечення малого підприємництва; розрив виробничо-економічних зв'язків;
- загальне падіння виробництва в країні;
- наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку зі зниженням реальних доходів основної маси населення та браком вільних фінансових коштів у підприємств;
- зростання цін і тарифів на нафтопродукти, електроенергію, сировину, матеріали тощо;

- слабка система самоорганізації суб'єктів малого підприємництва;
- негативне психологічне ставлення населення до підприємців та ін.

Окрім вище перерахованих проблем об'єктивного походження, з якими

зустрічається мале підприємство, слід вказати на існування низки штучно створених проблем, що пов'язані з незадовільним регуляторним кліматом здійснення підприємницької діяльності. Слід зауважити, що зародки штучно створених проблем, наявність яких перешкоджає розвитку легального малого підприємництва, спричинює та посилює його тінізацію, тією чи іншою мірою мають місце в будь-якій країні світу, проте блокування їх негативного впливу залежить від ступеня ефективності регуляторної політики держави взагалі і дії дерегуляційних та фільтраційних механізмів зокрема. До штучно створених проблем малого підприємництва в Україні слід віднести, перш за все, непорядкованість нормативно-правової бази щодо функціонування суб'єктів малого підприємництва; ускладненість, зарегульованість, недосконалість та непрозорість процедур, що складають систему взаємовідносин між сектором малого підприємництва та державними органами влади на тлі відсутності надійних та ефективних механізмів державного захисту прав та свобод підприємців. Шляхом вирішення штучно створених проблем розвитку малого підприємництва, що полягають в сфері його державного регулювання, є проведення трансформації системи державного регулювання.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Враховуючи велике значення сектора малого підприємництва в процесі становлення ринкових відносин в перехідних економіках, а також значні його потенційні можливості для забезпечення добробуту суспільства, про що свідчить досвід розвинутих країн, особливу важливість набуває питання: чи отримав належний розвиток вітчизняний сектор малого підприємництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варналій З.С. Мале підприємство: основи теорії і практики. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – С. 28.
2. Воротіна Л.І. Державна підтримка малого бізнесу в системі трансформаційної економіки України // Економічні реформи сьогодні. – 2000. – №28. – С. 31.

3. Европейский обзор малых и средних предприятий: ЕС ЕИМ-1998 г. / Пер с англ. – С.-Пб.: TACIS, 1999. – 78 с.
4. Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну. – К.: Видавництво «ТОП», 1997. – 152 с.
5. Паламарчук В.М. Соціальна трансформація суспільства і національні інтереси України. – С. 14.
6. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика / Львів: Львівський державний ун-т ім. Івана Франка. – 1996. – С. 92.

СЕКЦІЯ 4 РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.12+316:33

Бріцина Ю.В.
аспірант,

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

СТАН ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

CONDITION AND TRENDS OF STATE PROGRAMS OF REGION SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано головні цілі та принципи державних програм регіонального розвитку. Виявлено фактори впливу на процес розробки програм регіонального розвитку. Запропоновано алгоритм реалізації програм регіонального розвитку відповідно до державної стратегії регіонального розвитку. Виявлено та запропоновано основні напрями ефективної та результативної реалізації програм регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток, прогнозування, стратегія регіонального розвитку, програма, державні цільові програми, соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснованы главные цели и принципы государственных программ регионального развития. Выявлены факторы влияния на процесс разработки программ регионального развития. Предложен алгоритм реализации программ регионального развития в соответствии с государственной стратегией регионального развития. Выявлены и предложены основные направления эффективной и результативной реализации программ регионального развития.

Ключевые слова: региональное развитие, прогнозирование, стратегия регионального развития, программа, государственные целевые программы, социально-экономическое развитие.

ANNOTATION

The article grounds the main aims and principles of state programs for regional development. The factors of impact on the drafting process of regional development programs are identified. The author offers the algorithm of implementing regional development programs regarding to the national strategy of regional development. The basic trends and directions of the effective and efficient implementation of regional development programs are identified and offered.

Keywords: regional development, forecasting, regional development strategy, program, state programs, socio-economic development.

Вступ. Постійні зміни зовнішнього і внутрішнього середовища регіонального розвитку впливають на перманентні соціально-економічні перетворення на рівні країни та регіонів. Перетворення, які супроводжуються соціально-економічною та політико-правовою нестабільністю, нарощуванням кризових явищ, дисбалансом та диспропорціями регіонального розвитку, матимуть раціональний та ефективний характер за умови реалізації пріоритетних програм соціально-економічного регіонального розвитку.

В умовах несистемної державної регіональної політики реалізація функцій регіонального управління має базуватися на сформованому інструментарію прямого впливу державних органів управління регіональним розвитком. Одним з найбільш комплексних інструментарієм залишається державна програма регіонального розвитку.

Розробка відповідного механізму, встановлення чітких індивідуальних до регіонів критеріїв розвитку у рамках пріоритетних державних програм розвитку регіонів дозволить сформулювати заходи своєчасного реагування на зміни

та трансформації регіонального розвитку, кризові явища в окремих сферах соціально-економічного регіонального розвитку та сформувати базовий потенціал для реалізації стратегій соціально-економічного розвитку регіонів на середньо- і довгострокову перспективу.

Планування і програмування соціально-економічного розвитку регіонів та формування стратегій регіонального розвитку є об'єктом дослідження багатьох науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних, зокрема: І. Беганської, О. Вавілової, Л. Дідківської, А. Мазур, В. Переверзева, В. Савченка, Д. Стеченко, Ю. Шкуренка та ін. Однак, окремі проблеми розробки і реалізації програм регіонального розвитку на основі умов реалізації оперативних і стратегічних цілей цих програм заслуговують додаткової уваги.

Постановка завдання:

- обґрунтувати головні цілі та принципи державних програм регіонального розвитку на основі програмно-цільового підходу прогнозування соціального й економічного розвитку;
- виявити фактори впливу на процес розробки програм регіонального розвитку;
- запропонувати алгоритм реалізації програм регіонального розвитку відповідно до державної стратегії регіонального розвитку;
- виявити та запропонувати основні напрями ефективної та результативної реалізації програм регіонального розвитку.

Результати дослідження. У сучасних умовах формування національної і регіональної економіки вимагає створення і реалізації комплексу заходів направлених на всі вектори і сфери управління соціально-економічним регіональним розвитком. Комплекс таких заходів чи інструментів мають базуватися на принципах і підходах планування і прогнозування розвитку регіонів. Особливістю соціально-економічного планування і прогнозування регіонального розвитку є аналіз регіонального потенціалу, оцінка здатності інститутів державного регіонального управління до реалізації регіонального потенціалу та створення

гнучкого механізму адаптованого до диспропорцій регіонального розвитку.

Основними складниками регіонального розвитку є такі:

- екологічний, який охоплює всі аспекти, пов'язані з охороною довкілля та раціональним використанням природних ресурсів;
- економічний – передбачає стійку динаміку економічного зростання для забезпечення підвищення добробуту мешканців;
- соціальний – передбачає поліпшення соціальних умов для мешканців відповідної території, зокрема й щодо праці, відпочинку та проживання.

Основні завдання регіонального планування полягають у забезпеченні оптимального розвитку народного господарства регіонів у єдиному господарському комплексі держави; вдосконаленні, спеціалізації територій; установленні оптимальних пропорцій; ефективному використанні трудових і природних ресурсів та виробничих потужностей; раціоналізації розміщення продуктивних сил [9, с. 100].

Ефективне планування і прогнозування у напрямку розробки програм державної економічної регіональної політики базується на таких основних принципах:

- еволюційність економічного та соціального розвитку регіонів;
- цілісність;
- об'єктивність;
- соціальна спрямованість;
- науковість, оптимальність;
- пропорційність та збалансованість економічного розвитку регіонів;
- самостійність;
- гласність;
- дотримання загальнодержавних інтересів.

Основні правові, економічні та організаційні засади стратегічного планування та формування програм регіонального розвитку в Україні визначені Конституцією України, Законами України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України», «Про державні цільові програми», Бюджетним кодексом України, Постановою

Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету», Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі».

Стратегічне планування регіонального розвитку має такі стадії:

1) розроблення концепції регіонального розвитку;

2) обґрунтування важливих пропозицій;

3) формування системи цільових програм.

Концепція державної регіональної політики та Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» визначають стратегічне планування на державному та регіональному рівні, правові документи, які зумовлюють взаємозв'язок між аналізом розвитку економіки країни, розробленням прогнозу, визначенням цілей і основних напрямків економічної політики.

Так, на основі Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8.09.2005 р. № 2850-IV [8] розроблено «Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2015 р.» (далі – Стратегія) [6], яка має бути дієвим інструментом реалізації стратегії соціально-економічного регіонального розвитку і виконання державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку. Реалізація державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку відповідно до Стратегії повинна бути направлена на вирішення ключових проблем розвитку регіонів:

1) низькі інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна активність;

2) нерозвинена виробнича та соціальна інфраструктура;

3) зростання регіональних диспропорцій у сфері соціально-економічного розвитку регіонів;

4) слабкі міжрегіональні зв'язки;

5) нераціональне використання людського потенціалу.

Вирішити комплекс цих проблем передбачалося на підґрунті виконання

чотирьох стратегічних завдань: підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу; розвитку людських ресурсів; розвитку міжрегіональної співпраці; створення інституційних умов для розвитку регіонів. Ці пріоритети були визнані домінуючими у більшості регіональних стратегій соціально-економічного розвитку до 2015 року, прийнятих майже в усіх регіонах України. Водночас затверджені регіональні стратегії орієнтувалися на умови розвитку, притаманні докризовому періоду; на зростаючий попит світових ринків на сировину та напівфабрикати, екстенсивний характер регіонального економічного зростання та витратний підхід до використання наявного на місцях наявного ресурсного потенціалу [11].

Законом України «Про державні цільові програми» визначено, що державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. Програма має статус державної, якщо охоплює всю територію держави або значну кількість її регіонів, має довгостроковий період виконання і здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади [5].

Регіональна цільова програма – це сукупність взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками та ресурсним забезпеченням виконавцями, спрямованих на розв'язання найактуальніших проблем розвитку регіону або окремих галузей економіки чи соціально-культурної сфери регіону, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету і є складовою щорічної програми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, області, міст Київ та Севастополя на відповідний рік [3]. Державні регіональні програми – комплекс заходів місцевих органів державної влади та управління щодо вирішення найбільш

актуальних проблем соціально-економічного розвитку регіону [2, с. 185]. Програми поділяються на програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля тощо.

Державні регіональні програми розробляються з метою активізації господарської діяльності та розвитку ринкових відносин у регіонах; забезпечення структурної перебудови народногосподарських комплексів; вирішення проблем соціального характеру, пов'язаних із зайнятістю населення, розвитком соціальної інфраструктури; ліквідації локальних соціально-економічних криз; створення умов для екологічної безпеки в регіоні тощо [1, с. 73].

Розробка програм соціально-економічного регіонального розвитку має базуватися та враховувати вплив факторів,

які визначають регіональний потенціал та конкурентоспроможність. Для більшості цільових регіональних програм об'єктивною основою є система досягнутих макроекономічних показників, державні соціальні стандарти і нормативи забезпеченості населення, характеристика соціальної інфраструктури та інвестиційна привабливість регіонів (табл. 1).

Для ефективної реалізації державних програм соціально-економічного регіонального розвитку з урахуванням впливу основних факторів середовища регіонального розвитку використовуються такі інструменти регіонального розвитку.

1. Фінансово-економічні:

- підвищення ефективності використання коштів з бюджетів;
- фінансові інструменти (місцеві податки та збори, добровільні приватні кошти);

Таблиця 1

Фактори розробки державних програм соціально-економічного регіонального розвитку

Групи факторів	Соціально-економічні	Інституційні
Екстенсивні	– природно-кліматичні умови; – соціально-демографічний стан; – соціально-культурне середовище; – макроекономічне середовище; – людський потенціал; – міжгалузеві зв'язки матеріального виробництва; – споживчий ринок; – можливості інвесторів; – науково-технічний потенціал	– місцеве і регіональне самоврядування; – науково-дослідні інститути і центри
Інтенсивні	– територіально-галузева близькість; – національно-етнічні особливості регіону; – рівень впровадження новачій; – споживання технологій населенням; – ефективність ринку товарів і послуг виробничого і невиробничого призначення; – виробництво забруднюючих речовин; – конкурентоспроможність регіону; – рівень розвитку соціальної інфраструктури у міських та сільських поселеннях	– система державно-приватного партнерства; – науково-дослідні інститути і центри
Інноваційні	– сукупний регіональний потенціал; – освітньо-інтелектуальний капітал; – алокація ресурсів; – технологічна готовність; – інтеграція на ринки капіталів; – умови бізнес-середовища; – виробництво й експорт інновацій; – суспільна відповідальність	– рівень захисту власності; – кооперація науково-технічних відносин суб'єктів господарювання і органів регіонального і місцевого управління; – господарські структури, орієнтовані на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу

- місцеві запозичення;
- вдосконалення системи державних закупівель;

2. Інституційні:

- сприяння створенню спеціальних інституцій розвитку територій;
- підтримка створення технопарків, бізнес-інкубаторів, ділових центрів тощо.

Програми соціально-економічного регіонального розвитку відповідно до прогнозування економічного та соціального розвитку регіонів обов'язково містять такі елементи: аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку за

поточний період, основні проблеми розвитку регіону; основні показники економічного розвитку; зведений план заходів соціального розвитку; показники розвитку промисловості; показники розвитку аграрного сектора; капітальне будівництво; регіональна інфраструктура; трудові ресурси; охорона природи і раціональне використання природних ресурсів; рівень розвитку та економічна ефективність виробництва. Цільові програми регіонального розвитку безпосередньо відповідають орієнтирам Стратегії або окремим її завданням, враховуючи вимоги регіональної економічної політики.

Рис. 1. Схема реалізації програм соціально-економічного регіонального розвитку у контексті державної стратегії регіонального розвитку

На сучасному етапі реалізації державних програм соціально-економічного розвитку регіонів Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2013 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 22 серпня 2012 р. № 627-р [7] визначено основні напрями щодо забезпечення реалізації регіональних програм соціально-економічного розвитку відповідно до Стратегії:

- проведення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського (Автономної Республіки Крим) і обласного значення для визнання територій депресивними та розроблення програм подолання їх репресивності;

- формування переліку інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку;

- підготовку методичних матеріалів щодо запровадження середньострокового планування на рівні місцевих бюджетів, у тому числі для забезпечення впровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі;

- створення єдиної бази даних та системи моніторингу проектів транскордонного та єврорегіонального співробітництва;

- проведення моніторингу та аналізу показників соціально-економічного розвитку малих міст і підготовку пропозицій щодо визначення шляхів розв'язання проблемних питань розвитку таких міст;

- виконання відповідно до компетенції угод щодо регіонального розвитку, укладених між Кабінетом Міністрів України та відповідними обласними радами, проведення моніторингу їх виконання, а також підготовку проектів угод щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та відповідними органами місцевого самоврядування;

- проведення інвентаризації туристичних ресурсів у регіонах;

- поширення інформації про туристичний та курортно-рекреаційний потенціал України на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринку;

- вжиття заходів до інженерного захисту територій для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- запобігання виникненню та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на об'єктах і територіях, що характеризуються незадовільним техногенним та екологічним станом;

- підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування шляхом.

Практика розроблення та реалізації програм регіонального розвитку, укладання та реалізації угод щодо регіонального розвитку сьогодні має такі особливості та проблеми.

1. Недоліки процесів стратегічного планування розвитку регіонів.

2. Наявність конфліктів між обласними державними адміністраціями, обласними радами та групами впливу на рівні регіону, а також різні бачення пріоритетів розвитку регіону, що є суттєвою перешкодою своєчасній підготовці відповідних регіональних стратегій.

3. Інертність центральних органів виконавчої влади щодо підготовки та укладання угод, тривалість процедур їх розроблення й укладання; залежність цих процедур від політичної кон'юнктури.

4. Пріоритет щодо укладання угод для регіонів з високим та середнім рівнем розвитку, у тому числі через порівняно менший обсяг необхідного фінансування проектів в рамках угоди та можливість залучення місцевого капіталу.

5. Переважне спрямування укладених угод на вирішення проблем у сфері житлово-комунального господарства, інженерних мереж і локальної інфраструктури, а також серйозна увага до інфраструктурних проектів національного масштабу.

6. Різна структура джерел фінансування укладених угод.

Керованість та ефективність реалізації програм забезпечується завдяки формуванню дієвого інформаційного супроводу, що включає [11, с. 13]:

- налагоджену систему збору, узгодження та використання статистичної,

аналітичної, нормативної, програмно-планової та прогнозової інформації для прийняття державно-управлінських рішень на регіональному (місцевому) рівні;

- системний моніторинг широкого кола індикаторів соціально-економічного розвитку та стану навколишнього середовища;

- відкритість і прозорість діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема регулярне інформування громадськості про основні проблеми соціально-економічного та культурного розвитку регіону, шляхи їх вирішення і перспективи прийняття оптимальних державно-управлінських рішень;

- активізацію участі населення та громадських об'єднань регіону в підготовці, обговоренні та вирішенні питань соціально-економічного й культурного розвитку регіону.

Отже, результативність та ефективність реалізації державних програм регіонального розвитку має досягатися за рахунок:

- оцінки ступеня впливу факторів екстенсивного, інтенсивного та інноваційного характеру на регіональний розвиток;

- координації цільової установки та завдань програми регіонального розвитку стратегічним цілям державної стратегії регіонального розвитку;

- виділення пріоритетних галузей регіонального розвитку;

- використання програмно-цільового підходу прогнозування соціального й економічного розвитку;

- розширення міжрегіональної взаємодії;

- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад;

- реформування адміністративно-територіального устрою тощо.

Висновки. Державна економічна політика регіонального розвитку має реалізовуватися шляхом розроблення, ухвалення та практичного втілення програм регіонального розвитку, які містять основні принципи та напрями регіонального розвитку, стратегічні завдання

й оперативні цілі регіонального розвитку, національні пріоритети регіонального розвитку; враховують особливості розвитку відповідних регіонів; визначає механізми та інструменти реалізації Стратегії, заходи стосовно підвищення конкурентоспроможності регіонів тощо.

Регіональні програми соціально-економічного розвитку як динамічна система має базуватися на програмно-цільовому підході прогнозування соціального й економічного розвитку та спиратися на принципи державних стратегій регіонального розвитку. Реалізація результативних та ефективних державних програм регіонального розвитку вирішує пріоритетні соціально-економічні, науково-технологічні, соціально-культурні, екологічні та інші проблеми та створити передумови для інституційного середовища регіонального розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вірт М.Я. Регіональні програми соціально-економічного розвитку / М.Я. Вірт // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. : Башнянин Г.І., Аполій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – Вип. 37. – 194 с. – (Серія економічна). – С. 72–76.
2. Дідьківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник // Л.І. Дідьківська, Л.С. Головка. – [5-те вид., стер.]. – К.: Знання, 2006. – 213 с.
3. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства економіки України від 04 грудня 2006 р. № 367. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=92210.
4. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] / Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] / Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження плану заходів на 2013 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електро-

- ний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 627-р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Пушкар З. Стратегічне планування регіонального розвитку / З. Пушкар, Б. Пушкар // Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. – 2008. – Випуск 13. – С. 100–105.
10. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [та ін.]. – К. : НІСД, 2012. – 96 с.
11. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С.О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.

УДК 332.12+316:33

Томарева-Патлахова В.В.

доктор економічних наук, доцент,

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВПЛИВУ ДЕТЕРМІНАНТ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РЕАЛІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

IDENTIFYING DETERMINANTS INFLUENCE OF UNSTABLE ENVIRONMENT FOR THE IMPLEMENTATION OF THE STATE REGIONAL POLICY IN CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES

АНОТАЦІЯ

У статті пояснюється вплив силової дії детермінант нестабільного середовища розвитку економіки регіону на основі стратегічного планування, виявляються й оцінюються дії детермінант середовища регіонального розвитку України, які складають основу економічної моделі регіонального кластеру «3І». Запропоновано інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної політики узгоджено зі стратегічними цілями економічного зростання ЄС до 2020 року. Автором наведено пріоритети у регіональному розрізі ЄС та стратегічні цілі регіонального розвитку, які має реалізовувати економічна модель кластера, враховуючи силові дії імперативів економічної моделі в змінному середовищі. Запропоновано стратегічні напрями реалізації імперативів системи сталого розвитку у рамках реалізації державної стратегії регіонального розвитку. У статті виокремлено та пояснено силову дію інституціонального імперативу розробленої моделі регіонального кластера та основних інституціональних ознак кластера в рамках реалізації пріоритетних цілей економічного зростання регіонів. Автор пропонує комплексний підхід реалізації цілей державної стратегії регіонального розвитку відповідно до імперативів моделі «3І».

Ключові слова: кластер, імператив, детермінанта, синергетичний ефект, регіональний кластер, економічний агент, модель, економічне зростання, інтелектуальне зростання, інноваційне зростання, сталі зростання, інноваційні фактори, інклюзивні фактори, інституціональні фактори, державна регіональна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье объясняется влияние силового воздействия детерминант нестабильной среды развития экономики региона на основе стратегического планирования, выявляются и оцениваются действия детерминант среды регионального развития Украины, которые составляют основу экономической модели регионального кластера «3И». Предложено интегрированный подход к формированию и реализации государственной региональной политики согласовано со стратегическими целями эко-

номического роста ЕС до 2020 года. Автором приведены приоритеты в региональном разрезе ЕС и стратегические цели регионального развития, которые должен реализовывать экономическая модель кластера, учитывая силовые действия императивов экономической модели в изменяющейся среде. Предложены стратегические направления реализации императивов системы устойчивого развития в рамках реализации государственной стратегии регионального развития. В статье выделены и объяснено силовое воздействие институционального императива разработанной модели регионального кластера и основных институциональных признаков кластера в рамках реализации приоритетных целей экономического роста регионов. Автор предлагает комплексный подход реализации целей государственной стратегии регионального развития в соответствии с императивов модели «3И».

Ключевые слова: кластер, императив, детерминанта, синергетический эффект, региональный кластер, экономический агент, модель, экономический рост, интеллектуальный рост, инновационный рост, устойчивый рост, инновационные факторы, инклюзивные факторы, институциональные факторы, государственная региональная политика.

ANNOTATION

The article explains the impact of force unstable environment determinants of regional economic development through strategic planning are evaluated and environment action determinants of regional development of Ukraine, which form the basis of the economic model of regional cluster «3I». Proposed an integrated approach to development and implementation of state regional policy consistent with the strategic goals of economic growth by 2020. The author presented the priorities of EU regional perspective and strategic goals of regional development is to realize economic model cluster of force given the imperatives of economic models in a changing environment. A strategic directions for implementation of system imperatives of sustainable development in the framework of the National Strategy of Regional Development. The article explains the power allocated and institutional imperative action developed model of regional cluster and key institutional features of the cluster as part of the priority objectives of econom-

ic growth regions. By offering an integrated approach achieve the objectives of the state regional development strategy in accordance with the imperatives model «ZI».

Keywords: cluster, imperative, determinant, synergetic effect, regional cluster, economic agent, model, economic growth, intellectual growth, innovative growth, sustainable growth, innovative factors, inclusive factors, institutional factors, state regional policy.

Вступ. Інтенсифікація інтеграції української національної та регіональної економіки в європейське економічне середовище зумовлює використання кластерного й синергетичного підходу для реалізації та удосконалення стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України. Виклики для розвитку економік регіонів сьогодні слід оцінювати та корелювати з викликами зовнішнього економічного середовища країн і регіонів ЄС, що пов'язані з новим якісним етапом розвитку економіки ЄС. Економічний розвиток ЄС визначений стратегією на період до 2020 року, цілями якої є досягнення інтелектуального, сталого й всеосяжного зростання. Підкреслимо, що досягнення економічного зростання регіонів країни можливе за рахунок формування нових підходів до формування державної регіональної політики, з урахуванням тенденцій розвитку національної економіки та економік країн ЄС. Тому стратегією регіонального економічного розвитку на 2020 рік визначено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання.

Проблему формування кластерів та кластеризації в умовах глобальних економічних процесах та досягнення сталого розвитку вивчають: І. Ансоф, М. Афанасьєв, О. Безуглий, Л. Берталанфі, Г. Білоус, Л. Браун, І. Бураковський, В. Данілов-Данілян, У. Ешбі, А. Іщенко, М. Кушнір, К. Лосев, М. Портер, О. Шевченко та інші.

Автором виявляється потреба в ідентифікації впливу нестабільного зовнішнього й внутрішнього соціально-економічного середовища регіонів України в

рамках застосування синергетичного та кластерного підходів до моделювання економічного зростання регіонів. А в умовах реалізації Державної стратегії регіонального розвитку скорельованої з цілями економічного зростання національних економік й регіонів ЄС доцільним стає функціонування регіонального кластера, де його імперативами є взаємопов'язані фактори (детермінанти) розвитку структурно-інноваційної моделі економічного розвитку України.

Постановка завдання:

- пояснити вплив силової дії детермінант нестабільного середовища розвитку економіки регіону на основі стратегічного планування;

- виявити й оцінити дію детермінант середовища регіонального розвитку України, які складають основу економічної моделі регіонального кластеру «3І»;

- запропонувати інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної політики узгоджено зі стратегічними цілями економічного зростання ЄС до 2020 року;

- навести пріоритети у регіональному розрізі ЄС та стратегічні цілі регіонального розвитку, які має реалізовувати економічна модель кластера, враховуючи силові дії імперативів економічної моделі в змінному середовищі;

- запропонувати стратегічні напрями реалізації імперативів системи сталого розвитку у рамках реалізації державної стратегії регіонального розвитку;

- виокремити та пояснити силову дію інституціонального імперативу розробленої моделі регіонального кластера та основних інституціональних ознак кластера в рамках реалізації пріоритетних цілей економічного зростання регіонів;

- запропонувати комплексний підхід реалізації цілей державної стратегії регіонального розвитку відповідно до імперативів моделі «3І».

Результати. Ідентифікація впливу нестабільності параметрів і факторів (детермінант) зовнішнього й внутрішнього середовища соціально-економічного розвитку регіонів України складає аналітичну основу передбачуваності змін середовища, що зумовлює оцінку сту-

пеня й терміну реалізації моделей економічного розвитку регіонів, придатних для використання форми представленої стратегії соціально-економічного розвитку регіонів України. Диференціація нестабільності середовища дозволяє класифікувати та охарактеризувати таке середовище, виявити фактори й оцінити їхній вплив на рівень нестабільності середовища, а також визначити підходи і методи прогнозування майбутніх змін.

Теоретичні підходи до визначення параметрів, ознак і динамізму нестабільності середовища функціонування економічних явищ і агентів на рівні регіонів пропонується розглядати у контексті силової дії детермінант економічного зростання в умовах його циклічності та досягнення синергії на рівні регіонального зростання. Тому, враховуючи глобальні виклики для зовнішнього і внутрішнього середовища економіки регіонів України, варто характеризувати й оцінювати рівень нестабільності середовища за такими критеріями у рамках стратегічного планування як:

- динамізм факторів середовища з незначними відхиленнями від прогнозованого рівня майбутніх змін;
- стохастичність факторів, за якою спостерігаються значні відхиленнями від прогнозованого рівня майбутніх змін;
- турбулентність змін факторів без визначеного прогнозованого рівня майбутніх змін.

У рамках стратегічного планування розвитку економічних процесів у регіонах України вплив силової дії детермінант нестабільного середовища слід розглядати на основі типізації середовища:

- динамічне середовище, в якому відбуваються стрімкі трансформації, які мають ознаки тренду з незначними відхиленнями та диференційованою інтенсивністю;
- стохастичне середовище відрізняється великою кількістю різноспрямованих змін, що мають значні амплітудні відхилення від тренду і здатні суттєво впливати на діяльність суб'єктів ринку у режимі випадковості.
- турбулентне середовище, з характерними для нього значними не про-

гнозованими змінами, які мають якісно новий рівень, що унеможливають існування фіксованого тренду [2].

Попередні дослідження у контексті розробки концептуальних основ удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України виявили, що кластеризація на рівні регіону стає імперативом реалізації моделі соціально-економічного розвитку регіону / регіонів, оскільки завдяки агентам кластера досягається оптимальний рівень росту економіки регіону в умовах ресурсної обмеженості. Циклічність економічного зростання кластеру досягається ресурсною самозабезпеченістю через ефекти синергії зсередини й ззовні (у разі участі економічних агентів у декількох кластерах і виробничих ланцюгах створення вартості).

У цьому контексті автором виявлено основні імперативи (рушійні сили) моделі «3І» функціонування регіонального кластера, де систематизовано набір детермінантів, які характеризують ефекти дії імперативів у запропонованій моделі. Розробник пропонує розглядати дію імперативів моделі та оцінювати вплив детермінант середовища, які визначають силу імперативів всередині кластера, забезпечуючи досягнення синергії, взаємопов'язано із системою стратегічних цілей розвитку національних економік ЄС у рамках досягнення інтелектуального, сталого і всеосяжного зростання до 2020 року.

Так, для оцінки змін нестабільного середовища регіонального розвитку використано результати Інтегрального регіонального індексу людського розвитку (ІЛР) [6], Індексу інноваційної складової Індексу глобальної конкурентоспроможності у регіональному розрізі (ІГК) [4] та Рейтингу енергоефективності регіонів України (ІЕР) [7] за 2013 рік, як початковий етап реалізації стратегічного плану соціально-економічного розвитку економік регіонів на 2020 рік та показник потенціалу регіонального розвитку у рамках реалізації кластерної моделі «3І». Обрані методологічні підходи відображають систему параметрів (детермінант)

середовища та, на думку, автора частково відповідають як імперативам економічного зростання економік ЄС, так і економічного зростання на рівні регіонів України за умови функціонування кластерів, які об'єктивно сьогодні відповідають стратегічним мотивам реалі-

зації структурно-інноваційної моделі економічного розвитку України.

За результатами оцінки детермінант середовища розвитку економік регіонів України у 2013 році у вимірі реалізації розробленої моделі кластеризації регіонів підкреслимо, що об'єктивно достат-

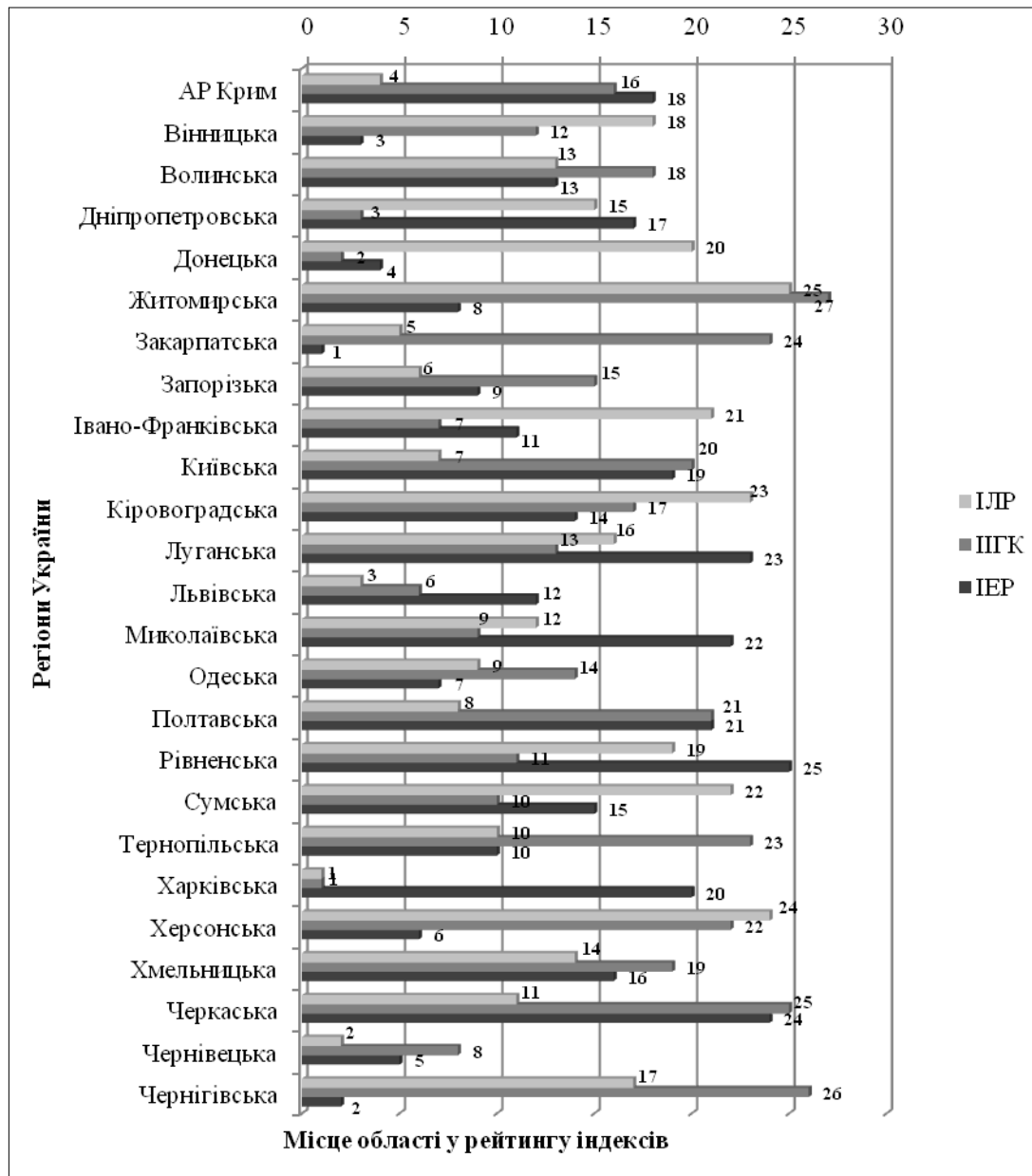

Рис. 1. Детермінанти середовища регіонального розвитку в Україні, у 2013 році
Джерело: систематизовано автором на основі [4; 6; 7]

нього рівня за параметрами досягли такі області України, як: Запорізька, Львівська, Одеська і Хмельницька. Найвищі рейтинги за Індексом людського розвитку отримали Харківська, Чернівецька, Львівська, АР Крим і Закарпатська області. У 2013 році лідерами інноваційного розвитку стали Харківська, Донецька, Дніпропетровська області, міста Севастополь і Київ. За оцінками Рейтингу енергоефективності регіонів 2013 року п'ять топ-позицій отримали Закарпатська, Чернігівська, Вінницька, Донецька і Чернівецька області.

1. Інтегральний регіональний індекс людського розвитку відображає силу дій «інклюзивних» факторів моделі. Допомогає визначити рівень розвитку економік регіонів України відповідно до рівня всеосяжного зростання національних економік та регіонів ЄС. Індекс є інструментом, який характеризує кількісні та якісні характеристики соціально-економічної диференціації соціального розвитку регіонів.

2. Індекс інноваційної складової Індексу глобальної конкурентоспроможності регіонів відображає силу дій «інноваційних» та частково «інституціональних» факторів моделі. Допомогає визначити рівень розвитку економік регіонів України відповідно до рівня інтелектуального зростання національних економік та регіонів ЄС. Складовою є інструментом, яка характеризує кількісні та якісні характеристики інноваційного та технологічного потенціалу, інституційної здатності та рівня інноваційно-інтелектуального розвитку регіонів.

В рамках реалізації структурно-інноваційної моделі економічного розвитку України та її регіонів саме інноваційні фактори стають параметрами турбулентності середовища функціонування економічних агентів, зокрема на рівні регіональних кластерів. Складовою підкреслює необхідність взаємозв'язку між сприятливим для інноваційної діяльності середовищем та інституціональним забезпеченням прибуткової діяльності приватного та державного сектора у сфері виробництва, фінансування та просування інновацій та технологій.

3. Рейтинг енергоефективності регіонів відображає силу дій «інноваційних» факторів моделі. Допомогає визначити рівень розвитку економік регіонів України відповідно до рівня сталого зростання національних економік та регіонів ЄС. Індекс є інструментом, який характеризує ефективність використання енергоресурсів з урахуванням структури економіки регіону, а також визначає, як на енергоспоживання регіону впливають зміни в енергоемності, зниження або підвищення ділової активності та структурні зміни економіки регіону.

Фактори енергетичної безпеки несуть, як правило, непередбачуваний характер, а екологічні ризики стають загрозою економічній безпеці як регіонів, так і країн у цілому. Це зумовлює зниження якості життя населення та перешкоджають відтворенню економічних процесів, що, у результаті, знижує ефекти дій «інклюзивних» та «інноваційних» факторів, а тому гальмує циклічність створення вартості на рівні регіонального кластера, відповідно й економік регіонів і країни.

Ідентифікація й оцінка стану й типу змін середовища регіонального розвитку стає важливим етапом стратегічного планування соціально-економічного розвитку. Характер змін має корелюватися із напрямками державної регіональної політики України, глобальними структурними викликами й трансформаціями розвитку національних економік.

Основи здійснення та принципи державної регіональної політики унормовані у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.. У ній проголошено інтегрований підхід до формування та реалізації державної регіональної політики, який передбачає поєднання трьох складових регіональної політики: галузево-секторальної, територіально-просторової, управлінської. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити реалії соціально-економічного стану кожного регіону та виробити бачення їх перспективного розвитку, механізми розкриття внутрішніх резервів, інструменти побудови господарського комплексу, що стабільно розвивається.

У нормативних документах ЄС, зокрема у «Порядку денному для Євро-

пейського Союзу у регіональному розрізі» (Territorial Agenda 2020) вказано, що необхідно забезпечити гідну відповідь на виклики, які створені світовими структурними змінами, спричиненими економічною кризою, зростаючою незалежністю регіонів ЄС, демографічними і соціальними змінами, різноманітним впливом змін клімату та довкілля, енергетичним забезпеченням, зменшенням біологічної різноманітності, мінливістю природної, ландшафтною та культурною спадщини. Тому з метою гідного протистояння названим викликам сформовано такі пріоритети у територіальному розрізі [3, с. 51]:

- забезпечення поліцентричного і збалансованого регіонального розвитку;
- підтримка інтегрованого розвитку міст, сільських та особливих/спеціальних територій;
- підтримка інтеграції транскордонних та транснаціональних функціональних макрорегіонів;
- забезпечення світової конкурентоспроможності регіонів, яка базується на міцних регіональних економіках;
- покращення рівня сполучення та зв'язків між регіонами для окремих мешканців, громад, підприємств;
- управління екологічними, ландшафтними і культурними ресурсами регіонів.

В умовах динамічного та турбулентного середовища економічна модель регіонального кластера стає актуальною та способом реалізації державної регіональної політики у контексті глобальних викликів та прагнення національних і регіональних економічних агентів інтегруватися в економічний простір ЄС. Підкреслимо, за рахунок успішної реалізації кластерного підходу у рамках концепції розвитку економіки регіонів для економічних агентів створюються значні конкурентні переваги і підвищується рівень добробуту регіонів порівняно з тими агентами, які функціонують за межами кластерів. Тому, державна регіональна політика має сприяти розвитку кластерів як фундамент регіональної економіки.

Зазначимо, що відповідно до стратегічних цілей економічного зростання

ЄС, економічна модель кластера як синергія, динамічні відносини, мережа й успішне партнерство між зацікавленими агентами економіки має реалізовувати стратегічні цілі, враховуючи силові дії імперативів економічної моделі в змінному середовищі. Відповідно до стратегічних векторів у територіальному розрізі щодо поліцентричності територіально-просторового розвитку регіонів, посилення ролі інкорпорованих регіонів в умовах турбулентного і динамічного середовища, де кластери є рушійними силами, взаємодії макрорегіонів, посилення урбанізації, мають бути реалізовані такі пріоритетні цілі у контексті досягнення інтелектуального, сталого і всеосяжного зростання на рівні регіонів країни.

Для досягнення ефекту інтелектуального зростання на рівні регіонального кластера мають бути реалізовані такі пріоритетні цілі:

1. Підтримка розбудови суспільства знань, зокрема створення «розумних міст» як технологічно удосконаленого типу міського розвитку, побудованого на соціальних, організаційних та технічних інноваціях і на здатностях громад; упровадження нового освітнього напрямку; розвиток сприятливого для підприємництва середовища; розвиток місцевої соціально орієнтованої економіки.

2. Посилення стійкості міст до економічного тиску, фінансових криз та ін. при забезпеченні соціальних послуг, підтримці життєздатного й успішного виробничого сектору, підтримці розвитку соціального капіталу [3, с. 44].

Для досягнення ефекту сталого зростання на рівні регіонального кластера мають бути реалізовані такі пріоритетні цілі:

1. Забезпечення безперервного інвестування у систему громадського транспорту й перехід на екологічно більш безпечний міський транспорт, енергетично ефективне будівництво у містах і оновлення енергомереж міста, досягнення більшої енергетичної та ресурсної ефективності та регулювання поступового переходу до «міста із низькою концентрацією вуглекислого газу у повітрі».

2. Екологічно безпечного управління природними ресурсами (водою, відходами виробництва, повітрям, ґрунтом та землею), забезпечення погіршення довкілля, протидія безконтрольному фізичному розростанню меж міста та ін.

3. Прискореного переходу до екологічно безпечного міста, яке закономірно дає силу й можливості для забезпечення міста відповідною екологічно чистою інфраструктурою (будування житла, транспортної системи, системи водопостачання та енергосистеми) [3, с. 44].

Для досягнення ефекту всеосяжного зростання на рівні регіонального кластера мають бути реалізовані такі пріоритетні цілі:

1. Визначення та обрахування соціального/просторового розшарування/поляризації території, впливу на покинуті (зnelюднені) території; зменшення дитячої бідності на міських територіях, забезпечення соціального і функціонального змішування та згуртування, забезпечення культурного змішування, забезпечення мешканців доступним житлом; цільова розбудова міста (попередження негативних наслідків від ефекту дженітрифікації – реновації зnelюдненого району, тобто примусового перемішування населення бідних і багатих кварталів); справедливий розподіл доходів та благ.

2. Розвитку можливостей для соціальної та економічної інтеграції новоприбулих громадян, особливо мігрантів та соціально неблагополучних або тих, які мають обмежені можливості; протидія безробіттю серед молоді.

3. Управління й адаптації до демографічних змін (старіння населення, посилення вікових дисбалансів, мобільності населення в межах ЄС та транснаціональної мобільності), формування стратегії міграції з метою залучення кваліфікованих мігрантів як вирішення проблеми дефіциту робочої сили [3, с. 44].

Актуальною для розробки концептуального підходу до реалізації сучасної, скорельованої до європейських реалій економічного зростання, регіональної політики в Україні є досягнення сталого розвитку. Підкреслимо, що процеси відтворення, інтернаціоналізація вартості

і виробництва визначає оптимальним імперативом зростання економіки на регіональному рівні ступінь сталого розвитку економіки.

У процесі забезпечення сталого розвитку на рівні регіональної економічної системи слід звернути увагу на те, що у результаті оптимального використання доступних ресурсів задіяних у відтворювальному процесі і формування чи використання потенціалу регіону виникає синергетичний ефект або синергія. Синергетичний ефект розуміють як появу додаткового економічного, соціального, екологічного ефекту внаслідок одночасного розвитку різноманітних стратегічних зон регіону.

Не відображені принципи сталого розвитку й у Державних стратегіях регіонального розвитку до 2015 і 2020 років. У тексті Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року [1] відображено, що в умовах сталого розвитку загальнонаціонального ринку інформаційно-комунікаційних технологій у регіонах України відбувається активне впровадження елементів електронного бізнесу, зокрема у сфері торгівлі, під час надання фінансових та банківських послуг; прийняття технологічних рішень електронного урядування, у тому числі щодо надання адміністративних послуг, застосування систем електронного документообігу, створення інформаційно-аналітичних систем для забезпечення управління областями та районами; розвиток складових інформаційно-комунікаційної інфраструктури, зокрема телекомунікацій, комп'ютерних мереж, центрів обробки даних тощо.

Для застосування у контексті державного стратегічного управління розвитком економіки регіону потрібна розробка організаційних структур управління на стратегічному, проектному та оперативному рівнях забезпечення сталого економіко-просторового розвитку. У контексті удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів у системі сталого розвитку запропоновані стратегічні напрями реалізації імперативів системи сталого розвитку (рис. 2) дозволяють сформулювати основні принципи стратегічного управління регіо-

нальним сталим розвитком і розробити карту стратегії сталого розвитку регіону на період до 2020 року.

Для успішної реалізації пріоритетних стратегічних цілей економічного зростання регіонів та країни важливим імперативом, який і виокремлюється у розробленій моделі регіонального кластера, є інституціональний. Так, наприклад, інституційне забезпечення трансформацій на рівні регіонів у країнах ЄС передбачає врахування питань місцевого розвитку країн-членів ЄС та регіонів у цих країнах у регіональній політиці ЄС у спосіб забезпечення фінансування європейськими фондами, а також розширення масштабів існуючого співробітництва на місцевому рівні та забезпечення появи нових проектів по співробітництву у спосіб технічної допомоги та надання фінансування, підтримки місцевих ініціатив, відбір належних практик і поширення дослідницьких мереж, забезпечення переважання принципів місцевого розви-

тку у регіональній політиці, зміна методів оцінки та правил здійснюваних проєктів [3, с. 55].

Інституціональна компонента моделі регіонального кластера стає складовою системи сталого розвитку, яка має передбачати удосконалення нормативно-правового регулювання та організаційно-економічного забезпечення оптимізації соціальної, економічної та екологічної складових регіону на рівні застосування програмно-цільового методу реформування економіки регіону. У середовищі будь-якого типу силова дія детермінант інституціонального імперативу має узгоджуватися із механізмом реалізації структурно-інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Можна виділити такі основні інституціональні ознаки кластера: інтеграція різних форм і суб'єктів господарювання (органи муніципального управління, науково-дослідні, освітні, інші інституції, громадські організації, бізнес-структури

Рис. 2. Стратегічні напрями реалізації імперативів системи сталого розвитку у контексті досягнення стратегічного пріоритету Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року

тощо); локалізація (географічна концентрація суб'єктів здійснення діяльності); спеціалізація (обумовлена спільністю та спеціалізацією інтересів у результатах діяльності кластеру); співробітництво (побудоване на принципах рівноправності, паритетності, синергії, конструктивного діалогу, добровільності, взаємного інформування про виконання прийнятих на себе зобов'язань); висока, інтенсивна конкуренція (внутрішня – за право на участь у здійсненні діяльності, і зовнішня – за ринки збуту), яка є стимулом інноваційної діяльності; активна взаємодія між учасниками, що створює стійкі конкурентні переваги кластеру загалом, при цьому зміцнюючи власний конкурентний статус кожного учасника; інноваційність діяльності (обов'язковий

набір нововведень, які забезпечують актуальність (сучасність) продукту діяльності кластеру – матеріального об'єкта або послуги) [5, с. 100-101].

В умовах змін середовища силова дія детермінант інституціонального імперативу стає організаційно-економічним та підтримуючим інструментом реалізації економічної моделі регіонального кластера у рамках узгодженої зі стратегічними цілями економічного зростання державної регіональної політики України.

Об'єктивна ідентифікація та оцінка детермінантів, які характеризують ефекти дії імперативів економічної моделі регіонального кластера, дозволяють досягти синергетичного ефекту в рамках реалізації державного стратегічного планування. Автором пропонується

Таблиця 1

**Імперативи реалізації моделі регіонального кластера
у рамках виконання державної регіональної політики**

Імперативи	Цілі державної регіональної політики
Інноваційні (innovative)	1. Розвиток інтелектуального капіталу. 2. Підвищення інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів. 3. Модернізація системи освіти та навчання. 4. Розвиток підприємницького середовища. 5. Диверсифікація джерел енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності у регіонах. 6. Підвищення узгодженості політики стимулювання розвитку «точок зростання» та підтримки економічно менш розвинутих та депресивних територій регіонів. 7. Посилення міжгалузевої координації в процесі формування та реалізації регіональної політики.
Інституціональні (institutional)	1. Покращення транспортної доступності в межах регіону. 2. Послуги транспорту та зв'язку. 3. Житлово-комунальні послуги, забезпечення житлом. 4. Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на загальнодержавному та регіональному рівні. 5. Підвищення якості державного управління регіональним розвитком. 6. Інституційне забезпечення регіонального розвитку. 7. Реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування.
Інклюзивні (inclusive)	1. Розвиток інфраструктури міст. 2. Підтримка інтегруючої ролі міст як центрів економічного та соціального розвитку. 3. Розвиток сільської місцевості. 4. Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу та збереження культурної та природної спадщини регіонів. 5. Розвиток транскордонного співробітництва. 6. Створення умов для продуктивної праці населення. 7. Підвищення стандартів життя в сільській місцевості. 8. Створення умов для формування здорового населення. 9. Соціокультурний розвиток. 10. Створення умов для посилення зв'язків між регіонами та громадами. 11. Розвиток прикордонних територій.

розглядати модель «3І» як спосіб реалізації цілей державної регіональної політики, тобто за допомогою комплексного підходу групуються цілі Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року відповідно до імперативів запропонованої моделі. Розробник пропонує розглядати імпульси імперативів моделі як інструмент реалізації кожної із цілей. При цьому завдання для досягнення цілей, визначені силовою дією імперативів всередині кластера, мають бути взаємопов'язані із завданнями реалізації стратегічних цілей досягнення інтелектуального, сталого і всеосяжного зростання ЄС до 2020 року (табл. 1).

Запропонований підхід передбачає координацію реалізації цілей державної регіональної політики всередині дії імперативів. Розподіл за імперативами залишається умовним та гнучким. Детермінанти одних імперативів моделі можуть мати силову дію й на реалізацію цілей у рамках інших визначених імперативів. За рахунок цього досягається синергетичний ефект функціонування регіонального кластера.

Наступні дослідження у контексті розробки концептуальних основ удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України вимагають кількісного вимірювання, моделювання та прогнозування показників соціально-економічного розвитку регіонів, які характеризують детермінанти імперативів економічної моделі регіонального кластера.

Висновки. За результатами дослідження виявлено, що в умовах глобальних викликів та структурних трансформацій економік ідентифікація впливу факторів нестабільного середовища регіонального розвитку дозволяє оцінити ефект реалізації економічної моделі економічного розвитку регіонів України. Слід підкреслити пріоритетність досягнення синергетичного та кластерного ефекту. Це забезпечується кореляцією системи стратегічних цілей державної регіональної політики України та економічного зростання національних економік ЄС в умовах інтеграції України в європейське економічне середовище.

У рамках стратегічного планування силові дії детермінант та імпульси імперативів у контексті розробленої моделі регіонального кластера допомагає виявити пріоритетні напрями реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України до 2020 року.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 70. – С. 23.
2. Дрінь О.Я. Нестабільність зовнішнього організаційного середовища та складові його визначення [Електронний ресурс] / О.Я. Дрінь. – Режим доступу : http://conference.spkneu.org/business_strategy_2013/tezy/drin-o-y.
3. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ / [Шевченко О.В., Жук В.І., Юрченко К.Г. та ін.] ; [за ред. проф. Д.І. Олійника]. – К. : НІСД, 2015. – 92 с.
4. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Назустріч економічному зростанню та процвітання [Електронний ресурс]. – К. : Фонд «Ефективне управління», 2013. – 232 с. – Режим доступу: <http://www.competitiveukraine.org>.
5. Кластери як інструмент регіонального розвитку : матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.) / за ред. проф. В.В. Мамонової. – Х. : ХАРПІ НАДУ, 2012. – 115 с.
6. Регіональний людський розвиток [Електронний ресурс] Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 50 с. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
7. Рейтинг енергоефективності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.energy-index.com.ua/uk/about/>.
8. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Електронний ресурс] / Communication from the Commission. – Brussels : European Commission, 2010. – 34 p. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
9. Innovation Clusters in Europe: A Statistical Analysis and Overview of Current Policy Support [Електронний ресурс] / DG Enterprise and Industry Report. – Brussels : European Commission, 2013. – 63 p. – Режим доступу : http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Tools_Resources/Cluster.pdf.

УДК 338. 338.24. 352.075

Трохимець О.І.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та міжнародної економіки
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя*

РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО КОНТРОЛЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПИТАНЬ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧИХ ЦІН ТА ТАРИФІВ

REGULATION OF PUBLIC INVOLVEMENT IN THE CONTROL OF PUBLIC AUTHORITIES ON IMPROVING THE QUALITY OF SOCIAL-ORIENTED GOODS AND SERVICES AND REGULATION OF CONSUMER PRICES AND TARIFFS

АНОТАЦІЯ

Представлені основні проблеми, які викликають обурення та невдоволення громадою у питаннях контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Розглянуто регулювання участі громадськості в оцінці якості соціально-орієнтованих товарів та послуг, моніторингу споживчих цін та тарифів. Представлені основні нормативно-правові акти, які забезпечують активну участь громади у реалізації державної політики. Зазначено, що передумови для здійснення контролю з боку громадськості за органами влади, але проблема полягає у відсутності дієвого механізму, який би чітко показував як саме необхідно залучати громадськість. Також, у статті визначено, що механізм реалізації контролю повинен супроводжуватись поясненням стосовно дій з приводу залучення громадськості до процесу контролю. Органи виконавчої влади організують та проводять консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки. Активна участь громадян у контролі за діяльністю органів державної влади сприятиме проведенню більш прозорої політики з боку державної влади, підвищить якість наданих послуг, тим самим забезпечить якісний рівень життя населення.

Ключові слова: громадськість, органи влади, контроль, місцеве самоврядування, соціально-орієнтовані товари та послуги.

АННОТАЦИЯ

Представлены основные проблемы, которые вызывают возмущение и недовольство обществом в вопросах контроля за деятельностью органов исполнительной власти. Рассмотрены регулирования участия общественности в оценке качества социально-ориентированных товаров и услуг, мониторинга потребительских цен и тарифов. Представлены основные нормативно-правовые акты, которые обеспечивают активное участие общества в реализации государственной политики. Отмечено, что предпосылки для осуществления контроля со стороны общественности за органами власти, но проблема заключается в отсутствии действенного механизма, который бы

четко показывал, как необходимо привлекать общественность. Также, в статье определено, что механизм реализации контроля должен сопровождаться объяснением относительно действий по поводу привлечения общественности к процессу контроля. Органы исполнительной власти организуют и проводят консультации с общественностью в форме публичного обсуждения и изучения общественного мнения. Активная участие граждан в контроле за деятельностью органов государственной власти будет способствовать проведению более прозрачной политики со стороны государственной власти, повысит качество предоставляемых услуг, тем самым обеспечит качественный уровень жизни населения.

Ключевые слова: общественность, органы власти, контроль, местное самоуправление, социально-ориентированные товары и услуги.

ANNOTATION

The basic problems that cause resentment and discontent community in matters of control over the activities of the executive have been presented in the article. The regulation of public participation in assessing the quality of social-oriented goods and services, monitoring consumer prices and tariffs has been considered. The basic regulations that ensure active community participation in the implementation of public policy have been shown. Indicated that conditions for control of the public by the authorities, but the problem are the lack of an effective mechanism that would clearly show how the public should be involved. Also, the article stipulates that the control mechanism of implementation must be accompanied by an explanation of action on public participation in the control. The executive will organize and conduct public consultation in the form of public discussion and study of public opinion. Active citizens participate in monitoring the activities of public authorities will facilitate a more transparent policy on the part of the government, improve service quality, and thus ensure quality of life.

Keywords: public authorities, control, local government, social-oriented goods and services.

Випуск 1(01) 2017

Постановка проблеми. Постійні цінові коливання на продукцію та послуги соціального значення (продукти харчування, послуги житлового-комунального господарства), недосконалість якості продукції та послуг, недоотримання комунальних послуг в повному обсязі, відсутність у населення інформації щодо використання коштів (сплатених населенням за комунальні послуги), зловживання службовим становищем чиновниками, корупційні скандали викликають як багато питань з боку як громади так і представників громадянського суспільства так і обурення та невдоволення діями та бездіяльністю влади та представників підприємств, які надають комунальні послуги з боку населення.

Проблеми та перспективи розвитку залучення громадськості до процесів контролю за діями органів влади по відношенню до соціально-орієнтованих товарів та послуг, а саме за моніторингом споживчих цін на соціально-орієнтовані продукти харчування, на цін та тарифів і якість комунальних послуг стали особливо актуальними для територіальних громад.

Відомо, що ефективна діяльність органів державної влади залежить від контролю з боку громадянського суспільства. Тому участь громадян у державному управлінні та контролі за діяльністю органів влади є необхідною складовою проведення реформ в Україні та підвищення життя населення та розбудови громадянського суспільства. Непослідовна тарифна політика вимагає прозорості та визначеності. Також не визначено та чітко не зазначено як саме має «залучатись» громадськість до процесів реформ, контролю за якістю та контролю за діяльністю та рішеннями органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципи місцевого самоврядування висвітлював у своїх працях Батанов В.Б. [1]. Свої дослідження щодо реалізації прав громадян на участь в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні присвятили Купрій В. та Паливода Л. [2]. Також, варто відзначити, що в їх працях також

детально розглянуто громадську експертизу та громадський контроль за діяльністю органів державної влади.

Питання здійснення контролю в системі органів місцевого самоврядування в Україні висвітлювали у своїх працях такі вчені як Покатаєв П.С. [3, 4], Усаченко Л. [5]. Регулювання державної політики щодо механізму ціноутворення на товари і послуги для населення із зазначенням аспектів Контролю з боку громадськості розглядала Покатаєва О.В. [6]. Співпрацю органів влади з населенням розглядала Бабінова О.О. [7].

Виділення раніше не вирішених питань. Існує багато наробок та досліджень, праць вчених стосовно контролю та залучення інститутів громадянського суспільства, громадськості до контролю за діяльністю органів державної влади у сфері протидії корупції. Особлива увага приділяється боротьби з корупцією.

Втім, незважаючи на спроби та дослідження питання контролю за діями влади з боку громадськості, саме контролю за цінами і тарифами на соціально-орієнтовані продукти та послуги залишається недостатньо досліджуваним. Не представлено чіткого працюючого механізму взаємодії влади та громади в питаннях контролю якості послуг ЖКГ, моніторингу цін на соціально-орієнтовані товари та послуги.

Питання контролю з боку громадськості саме за ситуацією пов'язану з соціально-орієнтованими товарами та послугами є маловивченими. Деякі питання щодо контролю з боку громадськості так і залишаються не розкритими.

Формулювання мети. Мета статті полягає в аналізі можливості залучення громадськості до контролю за діяльністю органів влади у встановленні споживчих цін на соціально-орієнтовані товари та послуги, на встановлення цін і тарифів на послуги ЖКГ та за якістю вищезазначених товарів та послуг.

Викладення основного матеріалу. У Конституції України чітко задекларовано право громадян брати участь в управлінні державними справами. Це право громадяни можуть реалізовувати безпосередньо, беручи участь у референдумах. Крім того,

кожен може обирати та бути обраним до органів державної влади. Теж саме стосується і сфери місцевого самоврядування, участь у якому також гарантується державою. Це передбачає як участь у місцевих референдумах, так і у формуванні (виборах) місцевих рад, інших органів місцевого самоврядування. Реалізація цього права відбувається за належністю громадян до відповідних територіальних громад [2, с. 8].

Безперечно, коли мова йде про контроль або експертизу, перше, що спадає на думку, це споживча експертиза харчових товарів на відповідність до державних стандартів якості. Така експертиза забезпечується ДП «Укрметрестстандарт». Експертиза – це дослідження будь-яких питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань, з поданням мотивованого висновку.

У цій статті розглянемо саме участь громадськості в оцінці якості соціально-орієнтованих товарів та послуг, моніторингу споживчих цін та тарифів.

Законодавче регулювання участі громадськості закріплено Постановою № 996 від 03.11.2010 р. „Про забезпечення

участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” [8]. Також, таку діяльність з боку громади забезпечує ряд нормативно-законодавчих актів (табл. 1).

Як зазначено у пояснювальній записці до проекту Закону України «Про громадський контроль»: «Грунтуючись на наведених вище аргументах, можна зробити висновок, що на шляху розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави громадський контроль є не тільки важливою складовою державного управління та місцевого самоврядування, але й найважливішим чинником розвитку громадянського суспільства».

Створення громадських рад з окремих питань, важливих для населення того чи іншого регіону є одним з перших кроків до залучення громадськості. Адже громадськість, в тому числі і представники інститутів громадянського суспільства відстоює інтереси місцевого населення та може пояснити реальний стан речей щодо рівня життя, купівельної спроможності тощо.

Як свідчить аналіз законодавчих актів, передумови для безпосередньої

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, які забезпечують активну участь громади у реалізації державної політики

№	Нормативно-правове регулювання	Опис
1	Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. N 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [8]	У п. 1 Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, який затверджений цією Постановою, зазначено, що цей Порядок визначає основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики (далі - консультації з громадськістю).
2	Постанова КМУ від 5 листопада 2008 р. N 976 Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [9]	Цей Порядок визначає процедуру сприяння проведенню інститутами громадянського суспільства та громадськими радами, утвореними відповідно до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. N 996 (996-2010-п) «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (Офіційний вісник України, 2010 р., N 84, ст. 2945), громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. ування органами виконавчої влади у своїй роботі.

Продовження таблиці 1

2		У п. 2 Постанови зазначено, що громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади (далі - громадська експертиза) є складовою механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врах
3	Постанова КМУ від 4 січня 2002 р. N 3 Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади [10]	У п. 1 та 2 Порядку, затвердженого цією Постановою зазначено, що 1. Оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади здійснюється з метою підвищення ефективності та прозорості діяльності цих органів шляхом впровадження та використання сучасних інформаційних технологій для надання інформаційних та інших послуг громадськості, забезпечення її впливу на процеси, що відбуваються у державі. 2. Оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади здійснюється шляхом: розміщення і постійного оновлення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади інформації відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» (2939-17) та цього Порядку на офіційних веб-сайтах;
4	Закон України «Про соціальний діалог в Україні» [11]	Цей Закон визначає правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві.
5	Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [12]	Цей Закон відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію. У ст. 1 зазначено, що висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні - одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів;
6	Закон України «Про об'єднання громадян» [13] Документ 2460-12, втратив чинність від 01.01.2013	Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією (254к/96-ВР) та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань.

Закінчення таблиці 1

7	Наказ N 7 від 16.01.2007 «Про затвердження Положення про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів» [14]	У п. 1.2. Порядку, затвердженого цим Наказом вказано, що Громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів здійснюють громадські інспектори благоустрою населених пунктів (далі – громадські інспектори). п.2.2. Громадські інспектори у своїй діяльності керуються Конституцією України (254к/96-ВР), законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами і стандартами щодо вимог з благоустрою населених пунктів, наказами центрального органу виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства, наказами та розпорядженнями Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів, Правилами благоустрою територій, затвердженими в установленому порядку, у відповідному населеному пункті та цим Положенням.
8	Постанова КМУ від 15 січня 2005 р. N 39 «Про Порядок залучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки» [15]	П. 1 Порядку встановлено, що злучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки (далі - спостереження) шляхом їх участі у роботі громадських експертних рад з питань індексації (далі - експертні ради), які утворюються при Кабінеті Міністрів України, обласних, Київській та Севастопольській міських держадміністраціях.
9	Закон України «Про Про органи самоорганізації населення» [16]	Цей Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення. Згідно ст. 2 органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом; У ст. 3 вказано, що 1. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. 2. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети
10	Проект Закону України «Про громадський контроль»	5. Згідно ст 3. Проекту Закону 1. Громадський контроль - діяльність, направлена на забезпечення законності дій державних органів та органів місцевого самоврядування, виявлення наявних фактів недотримання їх посадовими особами законодавства щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства (далі - громадяни) Громадський моніторинг - форма громадського контролю, що передбачає безперервне, процедурним та правовим чином регламентоване спостереження з боку суб'єктів громадського контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю суспільним інтересам. Громадські обговорення - форма громадського контролю, яка передбачає реалізацію прав громадян на участь у процесі прийняття рішень органами виконавчої влади та місцевого самоврядування через проведення зібрань для публічного обговорення проектів та рішень об'єктів громадського контролю щодо їх відповідності суспільним інтересам.

участі та залучення громадськості до процесу контролю та взаємодії з органами державної влади стосовно питань моніторингу споживчих цін, послуг ЖКГ прописаний та зазначений та передбачені законодавством. Втім, спостерігається відсутність механізмів їх реалізації.

Вважаємо, що вкрай важливий є механізм залучення громадськості до контролю за цінами, тарифами, якості соціально-орієнтованих товарів та послуг (рис. 1).

Вкрай важливим при реалізації механізму формувати громадську свідомість та громадську відповідальність стосовно

Рис. 1. Механізм залучення громадськості до контролю за діяльністю органів державної влади з питань підвищення якості соціально орієнтованих товарів та послуг та регулювання споживчих цін та тарифів

того, як саме здійснюється ціноутворення на соціально-орієнтовані товари та послуги та якість наданих послуг. В результаті вдалої реалізації механізму відбудеться налагоджування діалогу – партнерства – бізнес – влада – громада.

Механізм реалізації контролю повинен супроводжуватись поясненням стосовно дій з приводу залучення громадськості до процесу контролю. Органи виконавчої влади організують та проводять консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та вивчення громадської думки [2, с. 9].

Купрій В., Паливода Л. зазначають, що публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення: конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей з громадськістю; теле- або радіодебатів, Інтернет-конференцій, електронних консультацій. Вивчення громадської думки здійснюється шляхом: проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо); створення телефонних “гарячих ліній”, проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв’ю, інших матеріалів у друкованих та електронних засобах масової інформації для визначення позиції різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін; опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та/зауважень з питання, що потребує вивчення громадської думки [2, с. 10].

Хоча суспільство звикло до стереотипного мислення та сприйняття об’єднання громадян для контролю діяльності підприємств ЖКГ, залучитися та контролювати необхідно всі сфери діяльності влади.

На жаль, існує такий фактор як соціальна пасивність населення. Не всі громадяни проявляють громадянську свідомість та залучаються до життя громади. Більшість звикли перекладати відповідальність за неправильну діяльність чи бездіяльність на «когось іншого».

Необхідно створити механізм та передумови залучення громадян та самоор-

ганізовану громадськість о контролю якості надання послуг ЖКГ, моніторингом споживчих цін на соціально орієнтовані товари та послуги. Оприлюднення основних документів – та результатів експертизи на веб-сайтах забезпечить своєчасну поінформованість громадськості. Важливою є співпраця влади та громадянського суспільства. Тим самим це сприятиме розвитку територіальної громади, підвищить якість наданих послуг та забезпечить безперервний діалог між бізнесом, владою та громадою.

Активна участь громадян у контролі за діяльністю органів державної влади сприятиме проведенню більш прозорої політики з боку державної влади, підвищить якість наданих послуг, тим самим забезпечить якісний рівень життя населення.

Покращити стан справ можливо, якщо створити механізми та якісні передумови для залучення громадян та їх об’єднань, а також самоорганізовану громадськість до здійснення контролю за якістю надання житлово-комунальних послуг у межах тієї чи іншої територіальної громади. Хоча законодавством і передбачається здійснення громадського контролю у сфері надання житлово-комунальних послуг та моніторингу цін на соціально-орієнтовані товари та послуги, проте через фактичну відсутність механізмів їхньої реалізації це питання стає досить проблемним. Як зазначає аналіз та аналітичні довідки обласних державних адміністрацій, практика західних демократій показує, що найефективнішим є громадський контроль і безпосереднє залучення споживачів до вироблення та реалізації політики

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що передумови для залучення громадськості за контролем діяльності органів влади в питаннях регулювання споживчих цін на соціально-орієнтовані продукти харчування, цін і тарифів на послуги ЖКГ, існують. Втім, не зазначено як саме громадськість має залучатись до цього процесу та не наведено чіткого механізму контролю громадськості за діяльністю органів влади.

Безумовно, необхідно взяти за практику проводити постійні консультації з представниками громадянського суспільства (ІГС- інститутами громадянського суспільства), вивчати думку громадськості, та проводити публічні громадські обговорення.

Громадськість повинна мати вільний доступ та володіти чіткою та достовірною інформацією стосовно вищезазначених процесів. В свою чергу, необхідно збудувати діалог між владою та громадою для чіткої та прозорої співпраці. Всі заходи сприятимуть розбудові громадянського суспільства та підвищать якість життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батанов В.Б. Принципи місцевого самоврядування як ціннісний вимір сучасного муніципалізму в Україні / В.Б. Батанов // Альманах права. – 2012. – Випуск №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Almpr/2012_3/01_017.pdf
2. Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посібник / В. Купрій, Л. Паливода К. : Макрос. – 2011. – 192 с.
3. Покатаєв П.С. Здійснення громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів / П.С. Покатаєв // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2011. – № 4. – С. 142–147.
4. Покатаєв П.С. Контроль у системі органів місцевого самоврядування: теорія та практика застосування Монографія. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 288 с.
5. Усаченко Л. Форми взаємовідносин органів державної влади з неурядовим
6. організаціями / Л. Усаченко // Вісн. держ. служби України. – 2008. – № 1. – С. 19–23.
7. Покатаєва О.В. Державна регуляторна політика щодо механізму ціноутворення на товари і послуги для населення / О.В. Покатаєва // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 3. – С. 142–150.
8. Бабінова О.О. Розвиток місцевого самоврядування у контексті вдосконалення форм співпраці місцевої влади з населенням: світовий досвід / О.О. Бабінова // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 150–156.
9. Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. N 996 Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>
10. Постанова КМУ від 5 листопада 2008 р. N 976 Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>
11. Постанова КМУ від 4 січня 2002 р. N 3 Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF/print1330005617355960>
12. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>
13. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 № 539/97-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>
14. Закон України «Про об'єднання громадян» 16.06.1992 № 2460-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>
15. Наказ N 7 від 16.01.2007 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 березня 2007 р. за N 220/13487 «Про затвердження Положення про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0220-07>
16. Постанова КМУ від 15 січня 2005 р. N 39 «Про Порядок залучення представників громадських організацій до спостережень за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, і рівнів заробітної плати працівників галузей економіки» {Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 696 (696-2011-п) від 29.06.2011}. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39-2005-%D0%BF>
17. Закон України «Про Про органи самоорганізації населення» 11 липня 2001 року N 2625-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>

СЕКЦІЯ 5 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 330.341

Гальцова О.Л.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, національної
та міжнародної економіки
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя***Бріцина Ю.В.***аспірант,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

TRENDS OF SECONDARY AND VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано розвиток професійно-технічної освіти України, досліджено проблеми розвитку професійно-технічної освіти, висвітлені напрями розвитку професійно-технічної освіти, з'ясовані головні завдання для подальшого розвитку професійно-технічної освіти.

Ключові слова: система професійно-технічної освіти, професійно-технічні заклади, ринок праці, програма професійної підготовки.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализировано развитие профессионально-технического образования Украины, исследованы проблемы развития профессионально-технического образования, освещены направления развития профессионально-технического образования, выяснены главные задачи для дальнейшего развития профессионально-технического образования.

Ключевые слова: система профессионально-технического образования, профессионально-технические заведения, рынок труда, программа профессиональной подготовки.

ANNOTATION

Author of article reviewed the development of vocational education in Ukraine, the problems of the development of vocational education, highlighted directions of vocational education development, and clarified the main tasks for the further development of vocational education.

Keywords: system of vocational education, vocational institutions, labor market training program.

Постановка проблеми. Будівництво незалежної держави в умовах національно-культурного відродження – це потреба в конкурентоспроможних спеціалістах з високим рівнем загальної і професійної культури, які спроможні будуть розв'язувати нові економічні й соціально-культурні проблеми. Все це зумовлює необхідність реформування професійно-технічної освіти, приведення її у відповідність із сучасними умовами і потребами.

Сучасні соціально-політичні умови в Україні характеризуються виникненням незвичних соціальних явищ, а саме: конкуренція, безробіття, приватна власність тощо. Спроби реформування профтехосвіти в умовах адміністративно-командної системи управління, централізації її планування призвели до перекосів у професійно-кваліфікаційній структурі підготовки робітничих кадрів, мережі навчальних закладів.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До основних використаних

джерел належать нормативно-правові документи, в яких визначенні основні напрями та шляхи реформування професійно-технічної освіти. Поряд з державними документами, у процесі дослідження вивчалися праці, в яких розроблено основи теорії управління освітою В. Андрущенко, Л. Мармази, Л. Карамушки, Н. Ничкало, Ю. Пачковського та інших.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка чітко визначає орієнтири професійної освіти, мета всіх суб'єктів освітнього процесу полягає в необхідності врахування сучасних соціально-економічних реалій ринку праці і трансформування їх у конкретні програми професійної підготовки фахівців [1, с. 3]. У Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні зазначено: «Зростає потреба наукового, науково-методичного, нормативно-правового супроводу функціонування системи професійно-технічної освіти, врахування міжнародного досвіду з метою модернізації підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей промислового, сільськогосподарського виробництва, будівництва і сфери послуг» [2, с. 6].

Розвиток професійно-технічної освіти в Україні залежить від багатьох чинників, зокрема:

- реальної державної політики;
- врахування світових тенденцій у науково-технічному поступі різних галузей виробництва;
- наукового обґрунтування змісту професійної освіти;
- підготовки нової генерації педагогів професійної освіти;
- участі роботодавців у підготовці сучасного виробничого персоналу і створенні необхідної матеріально-технічної бази;
- розвитку соціального партнерства і його законодавче закріплення;
- видання підручників нового покоління;
- забезпечення високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях.

Важливими чинниками розвитку професійної підготовки кадрів є: прогнозування на основі моніторингу ринку праці, рівний доступ до здобуття професій різними категоріями населення,

об'єднання зусиль для розвитку соціального партнерства, законодавче забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців.

На сьогоднішній день професійно-технічна освіта (надалі ПТО) в Україні представлена професійно-технічними закладами. Основним пріоритетом таких закладів є забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у різних сферах. Завдяки широкому вибору пропозицій кожен має змогу обрати спеціальність, яка повністю відповідає його здібностям та інтересам і допоможе в подальшому влаштуватися на цікаву роботу.

Серед гострих проблем ПТО в Україні можна виділити: економічна й політична нестабільність, змінні напрями розвитку, потреба модернізації професійно-кваліфікаційної структури підготовки робочих кадрів, незбалансованість потреб особистості й суспільства в професійних освітніх послугах, недостатнє бюджетне фінансування [3].

Соціально-політичні та економічні перетворення в нашій країні корінним чином змінили парадигму розвитку професійно-технічної освіти, оскільки система професійно-технічної освіти в цілому нерозривно пов'язана з тією соціально-економічною формацією, в рамках якої вона сформувалася й існує. Протягом свого існування система професійно-технічної освіти розглядалася для реалізації однієї єдиної функції – забезпечення потреб галузей економіки в робочих кадрах. В руслі Національної доктрини освіти її головним завданням є реалізація конституційного права і рівних можливостей громадян на здобуття безкоштовної освіти високої якості для досягнення таких цілей: задоволення потреб у висококваліфікованих професійних освітніх послугах для підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці; поліпшення умов для якісного навчання, отримання практичних вмінь, розвиток творчих і професійних здібностей з одночасним підвищенням освітнього рівня; включення молоді в повноцінну виробничу працю і формування в неї високої моральності і пошани до закону тощо; задоволення потреб суспільства

у відтворенні кваліфікованих трудових ресурсів для всіх галузей економіки [4, с. 4].

Професійно-технічній освіті в сучасних соціально-економічних умовах належить одне з провідних місць у забезпеченні суспільства кадрами і задоволенні освітніх потреб особистості. З іншого боку, професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ) через зміни у політичному й економічному просторі, різкий спад виробництва і банкрутства більшості підприємств змушені у конкурентному середовищі шукати шляхи для стабільного функціонування відповідно до сучасних вимог.

Аналіз діяльності професійно-технічних навчальних закладів (табл. 1) свідчить про те, що держава в сучасних умовах не в змозі у повному обсязі забезпечити фінансові потреби освітян в

організації ефективного професійного навчання учнів.

Будь-яка економічна діяльність вимагає своєї конкретної реалізації в суспільному просторі відносин. Необхідним засобом її вирішення виступає організація, яка забезпечує промислове виробництво товарів, надання послуг, визначає розподіл обов'язків і функцій учасників трудового процесу, ієрархічну структуру професійних відносин, формування стратегічної мети діяльності, зв'язок із зовнішнім середовищем [6, с. 183].

Протягом 210-2015 років випуск кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами скоротився з 237003 ос. до 164593 ос. Одночасно залишаються неврегульованими попит і пропозиція робочої сили. Так, на 10 вільних робочих місць у 2013 році претендувало 48 зареєстровано-

Таблиця 1

Професійно-технічні навчальні заклади міністерства освіти і науки України та інших органів виконавчої влади на кінець 2015 року за типами, підпорядкуванням та атестаційними рівнями, од. [5]

Типи професійно-технічних навчальних закладів	Усього	У тому числі			
		за підпорядкуванням		за атестаційними рівнями ¹	
		МОН України	інші органи виконавчої влади	II	III
Усього	798	794	4	556	242
Вищі професійні училища	160	160	–	–	160
Вищі художні професійно-технічні училища	5	5	–	–	5
Вищі комерційні професійні училища	1	1	–	–	1
Центри професійно-технічної освіти	67	67	–	8	59
Професійно-технічні училища	91	87	4	90	1
Професійні ліцеї	370	370	–	370	–
Професійні ліцеї художнього профілю	2	2	–	2	–
Художні професійно-технічні училища	1	1	–	1	–
Коледжі	3	3	–	1	2
Професійні училища соціальної реабілітації	7	7	–	7	–
ПТНЗ, що є структурними підрозділами ВНЗ	26	26	–	12	14
Навчальні центри при установах виконання покарань	65	65	–	65	–

¹ Згідно з Положенням про ступеневу професійно-технічну освіту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 року № 956.

них безробітних. Також існує проблема закріплення працевлаштованих випускників на першому робочому місці: через півроку після працевлаштування за направленням кількість працевлаштованих випускників зменшується аж до 62% (табл. 2) [7].

Правові, організаційні, економічні та соціальні засади ПТО регулюються законами України від 23.05.1991 № 1060 «Про освіту», від 10.02.1998 № 103 «Про професійно-технічну освіту». Відповідно до статей 3 і 5 Закону про ПТО професійно-технічна освіта здобувається у державних і комунальних ПТНЗ безоплатно, за рахунок держави, а у державних та комунальних акредитованих вищих професійно-технічних навчальних училищах та центрах професійної освіти – у межах державного замовлення безоплатно, на конкурсній основі [8].

На підготовку робітничих кадрів за державним замовленням спрямовуються значні обсяги бюджетних коштів. Наприклад, у 2014 році видатки місцевих бюджетів за цим напрямом становили 4,2 млрд. грн., у тому числі і за рахунок коштів дотації вирівнювання з державного бюджету. У 2015 року змі-

нами, внесеними у грудні 2014 року до Бюджетного кодексу України, джерелом здійснення зазначених видатків визначено субвенцію на підготовку робітничих кадрів. Планові обсяги Субвенції на 2015 рік становили 6 млрд. грн. [9].

Наприклад, відповідно до середньострокового прогнозу, потреба в робітничих кадрах у 2014 році у сфері «Будівництво» мала становити близько 1,4 тис. осіб. Водночас державне замовлення на 2014 рік на підготовку робітничих кадрів за напрямом «Будівельні, монтажні і ремонтно-будівельні роботи» лише у ПТНЗ, що фінансуються з місцевих бюджетів, затверджено в кількості 17,0 тис. осіб, що значно більше потреби. Так само на 2015 рік при потребі у цій сфері 3,1 тис. робітників (за середньостроковим прогнозом, складеним у 2014 році) за пропозиціями МОН до державного замовлення на 2015 рік за напрямом «Будівельні, монтажні і ремонтно-будівельні роботи» для зазначених ПТНЗ включено підготовку 19,7 тис. осіб. У галузі «Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво», згідно з прогнозом, потреба в робітничих кадрах у

Таблиця 2

**Підготовка кваліфікованих робітників
у професійно-технічних навчальних закладах**

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість закладів на кінець року - усього, од.	940	940	937	933	814	798
у тому числі МОН України	935	935	932	928	809	794
інших міністерств (%)	5	5	5	5	5	4
Кількість учнів, слухачів на кінець року - усього, ос.	416469	394186	405967	375586	315591	304113
у тому числі в закладах МОН України	414406	392228	404097	373856	313966	303115
інших міністерств (%)	2063	1958	1870	1730	1625	998
Прийнято за рік - усього, ос.	271259	231141	231191	215458	178012	176595
у тому числі в заклади МОН України	270129	230200	230227	214730	177262	176169
інших міністерств (%)	1130	941	964	728	750	426
Випущено за рік - усього, ос.	237003	229044	194798	217670	182012	164953
у тому числі закладами МОН України	236115	228119	193865	216881	181267	164526
інших міністерств (%)	888	925	933	789	745	427
Кількість учнів, слухачів у розрахунку на 10000 населення	96	91	94	87	73	71

2014 році мала становити 57,9 тис. осіб, але за пропозиціями МОН до державного замовлення включено підготовку 12,6 тис. робітничих кадрів за напрямками «Сільське господарство», «Переробка сільськогосподарської продукції» та «Лісозаготівельні роботи», що значно менше потреби [10].

Із 144,9 тис. випускників ПТНЗ 2014 року, які навчалися за державним замовленням, станом на 01.09.2014 р. працевлаштувалося 107,2 тис. осіб (74 %) і ще 18,6 тис. осіб (12 %) продовжили навчання або були призвані до лав Збройних сил України. Із 125,9 тис. випускників 2015 року станом на 01.09.2015 р. працевлаштувалося 92,1 тис. осіб (73 %), продовжили навчання або були призвані до Збройних сил України 15,6 тис. (13 %) (табл. 3) [11].

За даними МОН, станом на 01.09.2015 р. в усіх ПТНЗ (у тому числі навчальних центрах, ПТНЗ, що є структурними підрозділами ВНЗ та інших навчальних закладах незалежно від бюджету, з якого вони фінансуються) за державним замовленням здобувало освіту за 415 робітничими професіями 575,2 тис. осіб. При цьому, за даними Державного центру зайнятості, на початок липня 2015 року на ринку праці за цими професіями було зареєстровано 170,9 тис. безробітних (за наявності 18,4

тис. вакансій). Наприклад, за професією «Продавець продовольчих товарів» у ПТНЗ здобували освіту 5,8 тис. осіб. На ринку праці зареєстровано за цією професією 17,7 тис. безробітних, що в 3 рази більше кількості підготовки таких кадрів та майже у 10 разів – кількості вакансій (1,8 тисяча). За професією «Оператор комп'ютерного набору» здобувають освіту 21,2 тис. осіб при 2,8 тис. безробітних і 0,1 тис. вакансій; «Кухар» – 58,5 тис. при 8 тис. безробітних і 0,2 тис. вакансій; «Перукар» – 16,6 тис. осіб при 2 тис. безробітних і 0,2 тис. вакансій [12] тощо.

Така ситуація властива і регіональним ринкам праці областей. Наприклад, у 2015 році 25 ПТНЗ Вінницької області випустили 1120 робітників за професією «Кухар», з яких 88 осіб, що навчалися за державним замовленням (8 % випускників), звернулися до Вінницького обласного центру зайнятості та зареєструвалися як безробітні. У цьому ж році з 559 випускників за професією «Оператор комп'ютерного набору», які готуються у 14 ПТНЗ області, до центру зайнятості звернулося 54 особи (майже 10 % випускників), які навчалися за державним замовленням. При цьому, за даними Вінницького обласного центру зайнятості, станом на 01.01.2015 р. кількість безробітних кухарів на 526 осіб переви-

Таблиця 3

**Основні показники діяльності
професійно-технічних навчальних закладів України у 2015 році, осіб**

Показники	Кількість учнів на кінець року	Прийнято учнів	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників
Усього	304113	176595	164953
у тому числі			
мали повну загальну середню освіту	91153	64624	58644
здобували професію із повною загальною середньою освітою	186191	69950	64336
здобували професію без отримання повної загальної середньої освіти	12746	7722	6802
проходили професійне навчання			
незайняте населення	2332	6249	7299
працівники підприємств	10825	21871	21838
підвищували кваліфікацію			
незайняте населення	132	2574	2594
працівники підприємств	734	3605	3440

щувала кількість наявних вакансій за цією професією, за професією «Оператор комп'ютерного набору» – на 157 осіб [13].

На ринку праці Харківської області, за даними Харківського обласного центру зайнятості, найбільш значний надлишок робочої сили спостерігався, зокрема, серед кухарів (станом на 01.01.2014 було зареєстровано 452 безробітні за наявності 40 вакансій, на 01.01.2015 – 431 при 20 вакансіях) і перукарів (108 безробітних при 19 вакансіях та 122 при 3 вакансіях відповідно). При цьому за професією «Кухар» до 28 ПТНЗ області у 2014 році та 29 у 2015 році (близько 60 % від їх загальної кількості) прийнято відповідно 1076 і 1100 учнів, а за професією «Перукар» до 12 ПТНЗ у 2014 році та 14 у 2015 році прийнято відповідно 336 і 326 учнів [14].

Треба також відмітити, що аналізом не встановлено випадків, коли прийом учнів до ПТНЗ не супроводжувався укладанням договорів із замовниками кадрів з неповажних причин. Але наведені вище дані щодо стану працевлаштування випускників ПТНЗ засвідчують недостатню ефективність таких договорів, що, зокрема, є наслідком формального характеру відповідальності замовників за їх невиконання. Наприклад, у Вінницькій області двосторонніми договорами, укладеними Вищим професійно-технічним училищем № 7 з підприємствами – замовниками кадрів у 2014 році, передбачалося працевлаштувати 304 випускники, у 2015 році – 272. Фактично на підприємствах, з якими укладено договори, працевлаштовано відповідно 83 (27,3 %) і 77 (28,4 %) випускників [15].

Низький рівень закріплення працевлаштованих випускників ПТНЗ на першому робочому місці. Зокрема, у Дніпропетровській області із 466 працевлаштованих випускників 2014 року Дніпропетровського регіонального центру ПТО та Дніпропетровського вищого професійного училища будівництва станом на 01.07.2015 звільнилися і не працювали за отриманою спеціальністю 329 осіб (70,6 %), із 444 працевлаштованих випускників 2015 року станом на 01.10.2015 – 276 осіб (62,1 %). На підготовку цих робітників, що звільнилися та

не працювали за професією, у 2014 році витрачено 10,6 млн. грн., у 2015 році – 7,1 млн. грн. [16].

За поясненням посадових осіб закладів освіти, низький відсоток закріплення випускників на першому робочому місці обумовлений здебільшого низькою заробітною платою та відсутністю на підприємствах соціального житла. На рівень працевлаштування випускників ПТНЗ також впливає якість їх навчання та підготовки.

У 2013 році більшість роботодавців (74 %) оцінили рівень підготовки випускників ПТНЗ як середній, 23 % – як високий, 3 % – як низький. При цьому 34 % з них відзначили, що працевлаштовані ними випускники ПТНЗ потребують суттєвої додаткової підготовки та перепідготовки. Також, у 2014 році 29 % учнів ПТНЗ не задоволені власним навчальним закладом. Так, у Дніпропетровському вищому професійному училищі будівництва, яке здійснює навчання за професією «Електрогазозварник», відсутня значна частина обладнання, передбачена ДСПТО за цією професією, затвердженого наказом МОН від 23.08.2006 № 632 [17]. Усі наявні основні обов'язкові засоби навчання в училищі застарілі та повністю зношені. На 80 % такі засоби зношені у Дніпропетровському регіональному центрі ПТО.

Висновки. Відносно змісту, структури та матеріально-технічного забезпечення функціонування професійної освіти необхідно: розвивати структуру професійної освіти відповідно до вимог сьогодення, оновлювати зміст професійної освіти у відповідності до останніх досягнень науки і техніки, розвивати міжнародне співробітництво у сфері професійної освіти. Відносно процесу та підготовки кадрів необхідно удосконалити систему науково-методичного та кадрового забезпечення професійної освіти. Також необхідно здійснити перехід до сучасних принципів управління тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мармаза О.І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Харків : Основа, 2004. – 240 с.

2. Ничкало Н.Г. Підготовка спеціалістів для виробництва: досвід і перспективи / Н.Г. Ничкало // Педагогічна газета. – 2003. – № 11. – С. 1-3.
3. Ветров О. Особливості розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні / Олег Ветров // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2015. – Випуск 52. – С. 335.
4. Андрущенко В. Три кроки в майбутнє / В. Андрущенко // Освіта України. – 2002. – 17 травня (№ 40). – С. 5.
5. Стаття 5. Право на здобуття професійно-технічної освіти – Закон України про професійно-технічну освіту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sm.znaimo.com.ua/docs/472/index-615.html?page=2>
6. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : навчальний посібник / Ю.Ф. Пачковський. – Львів : Світ, 2001. 276 с.
7. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>
8. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>
9. Аудит ефективності використання коштів державного бюджету України на підготовку робітничих кадрів для підприємств Дніпропетровської області (звіт затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 11.02.2009 № 3-5); аудит ефективності використання коштів державного бюджету, виділених на підготовку кадрів у ПТНЗ Вінницької та Кіровоградської областей (звіт затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 03.06.2010 № 11-3); аудит ефективності використання коштів державного бюджету, виділених у 2007-2010 роках навчальним закладам Донецької та Луганської областей на підготовку кадрів гірничих професій для підприємств вугільної промисловості (звіт затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 09.11.2010 № 58/22-7).
10. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
11. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
12. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
13. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
14. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
15. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
16. Звіт про результати аналізу формування та проведення видатків на професійно-технічну освіту за рахунок коштів міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/doc>.
17. Гордійчук Є.С. Організація професійної підготовки інженерів-електриків у вітчизняних та зарубіжних ВНЗ / Є.С. Гордійчук. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-rpdf/VchdpuP_2013_1_108_46.pdf.

УДК 331.108.2

Довгаль О.В.
доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету

МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС КРИЗИ

MANAGEMENT CRISIS

АНОТАЦІЯ

У статті автор аналізує економічний механізм виникнення кризових явищ. Інструментом усунення негативних наслідків, автор обирає антикризове управління, як інструмент здатний забезпечувати протягом тривалого періоду конкурентні переваги підприємства, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Ключові слова: антикризове управління, системний підхід, основні принципи, система антикризового управління, персонал.

АННОТАЦИЯ

В статье автор анализирует экономический механизм возникновения кризисных явлений. Инструментом устранения негативных последствий, автор выбирает антикризисное управление, как инструмент способен обеспечивать в течение длительного периода конкурентные преимущества предприятия как на внутреннем, так и на внешних рынках.

Ключевые слова: антикризисное управление, системный подход, основные принципы, система антикризисного управления, персонал.

ANNOTATION

In the article the author analyzes the economic mechanism of the occurrence of the crisis. Tool for dealing with the negative consequences, the author chooses crisis management, as a tool capable of providing over a long period of competitive advantage of enterprises in both domestic and foreign markets.

Keywords: crisis management, systemic approach, the basic principles, the system of crisis management, personnel.

Постановка проблеми. За сучасних умов робоча сила стає одним з найбільш дефіцитних ресурсів, а підвищення рівня її якості – найважливішим чинником конкурентоздатності національної економіки. Зменшення рівня ринкового попиту до обсягів робіт та послуг змушує суб'єктів бізнес взаємодії до пошуку зниження рівня витрат, у тому числі і завдяки скороченню численності персоналу. Не зважаючи на необхідність жорстокої економії в умовах кризи, проблема управління персоналом не втрачає своєї актуальності, а натомість від-

булася його трансформація: управління персоналом на сьогодні повинно мати за основу використання сучасних методів, вибір яких залежить від рівня впливу кризових явищ на становище підприємства. Необхідність формування підходів, напрямів та шляхів антикризового управління персоналом підприємства зумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання дослідження особливостей управління персоналом в процесі антикризової діяльності підприємства розглядаються в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів: М. Армстронга, В. Барінова, В. Василенка, В. Воронкової, В. Гриньової, Ю. Дьоміна, А. Зуба, Є. Короткова, О. Мітіна, В. Пономаренка, О. Пушкаря, Н. Самоукиної, Л. Ситник, Ю. Токаревої, Е. Уткіна, Р. Хіта, А. Чернявського та ін.

Проте, все ще існує достатньо питань, пов'язаних з дослідженням аспектів управління персоналом у кризових умовах.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження напрямів оптимізації управління персоналом і визначення їх важливості у системі антикризового управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «антикризове управління», як зазначається у роботах деяких вітчизняних фахівців з теорії менеджменту, за вітчизняних умов є ще не усталеним. Причиною розбіжностей у термінологічних трактуваннях є відсутність міцних наукових традицій і практичного досвіду щодо антикризового менеджменту. Необхідність антикризового управління визначається цілями розвитку соціально-економічних систем та іс-

нуванням небезпеки виникнення кризи. Однак неоднозначність та різноманітність змісту кризи зумовлюють у науці появу різних підстав для здійснення класифікації економічних криз і циклів.

Багатозначність економічного, особливо управлінського, розуміння цієї категорії, на нашу думку, зумовлюється двоїстою природою будь-якої кризи, яка одночасно творить та руйнує, тобто формує передумови та готує умови для подальшого розвитку і звільняє від колишньої стратегії бізнесу.

Відповідно до цього, теорії, що акцентують увагу на руйнівній функції кризи, пропонують сприймати кризу як ситуацію, що гостро загрожує існуванню підприємства. У такому випадку кризова ситуація вимагає негайного усунення, локалізації наслідків методами антикризового управління, щоб зберегти насамперед матеріальну основу для продовження господарсько-економічної діяльності за умов гострого дефіциту обігових коштів [5].

Теорії, що розглядають кризу як явище, зорієнтоване на руйнування старого та розвиток нового, сприймають його позитивно. Тому основою є не боротьба з кризою, а реструктуризація системи, відповідно до нових відносин.

Таким чином, усунення з ринку збанкрутілих підприємницьких структур – неодмінна умова ефективного функціонування ринкового механізму. Проте запобігти банкрутству, забезпечити тривале процвітання цих структур є найважливішим завданням.

На вирішення саме цього завдання спрямована система заходів, антикризового управління. У багатьох випадках під таким управлінням розуміють або управління в умовах кризи, або управління, спрямоване на виведення підприємства з кризового стану, у якому воно перебуває.

Тому, у стратегічному аспекті, антикризове управління починається не з аналізу балансу підприємства за попередній або поточний періоди функціонування та здійснення заходів щодо недопущення неспроможності, а з моменту вибору місії фірми, розробки концепції та мети її майбутньої діяльності форму-

вання та підтримки на належному рівні стратегічного потенціалу підприємства, здатності забезпечувати протягом тривалого періоду конкурентні переваги підприємства, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Тому, з одного боку, антикризове управління має охоплювати значно більш широкі сфери діяльності, проти аналізу лише фінансового стану підприємства. З іншого боку, в процесі антикризового управління, що відбувається під впливом постійної загрози банкрутства, не має виникати своєрідного «ефекту пустелі», що деформує поведінку менеджерів і зумовлює їх неадекватні дії, ще більш посилюючи складне становище підприємства [2].

Таким чином, антикризове управління – це аналіз стану макро- і мікросередовища та вибір найкращої місії підприємства, пізнання економічного механізму виникнення кризових ситуацій. Реформування економіки України почалося і триває під впливом глибокої кризи всіх її сфер і галузей. Низький рівень ефективності та відсутність діючих стимулів підприємницької активності великі структурні диспропорції, вичерпані ресурси розподільної системи – далеко не повний перелік спадщини, залишеного нам плановою економікою. Негативні наслідки лібералізації цін, криза вітчизняних ринкових реформ загострили проблему платоспроможності та поставили на порядок денний питання щодо передумов масового банкрутства підприємств.

У цих умовах найбільш доцільним є системний підхід до антикризового управління, коли антикризове управління розглядається як комплекс заходів від попередньої діагностики кризи до методів щодо її усунення та подолання.

При цьому, основними принципами на яких базується система антикризового управління є:

1) своєчасна діагностика прояву кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства. При цьому варто зважати на те, що виникнення кризи на підприємстві загрожує існуванню підприємства безпосередньо та пов'язане зі значними втратами капіталу його власників,

можливість виникнення кризи має діагностуватися на самих ранніх стадіях з метою своєчасного використання можливостей її нейтралізації.

2) терміновість реагування на кризові явища. Кожне кризове явище, не лише має тенденцію до розширення з кожним новим господарським циклом, але і зумовлює нові супутні йому явища. Тому, чим раніше будуть застосовані антикризові механізми, тим більші можливості до відновлення матиме підприємство.

3) адекватність реакції підприємства на рівень реальної загрози його фінансовій рівновазі. Використовувана система механізмів щодо нейтралізації загрози банкрутства пов'язана з фінансовими витратами або втратами. При цьому рівень цих витрат і втрат має бути адекватний рівню загрози банкрутства підприємства. А якщо ні, то або не буде досягнуто очікуваний ефект (якщо дія механізмів недостатня), або підприємство матиме не виправдано високі видатки (якщо дія механізму надлишкова).

4) повна реалізація внутрішніх можливостей щодо виходу підприємства з кризового стану. У боротьбі із загрозою банкрутства підприємство має розраховувати винятково на внутрішні фінансові можливості.

Перераховані вище принципи є основою організації антикризового управління підприємством.

Впродовж дослідження варто дослідити, яку роль відіграє фінансовий менеджмент в антикризовому управлінні. Фінансовий менеджмент являє собою комбінацію стратегічних і тактичних елементів фінансового забезпечення підприємства, що дозволяють керувати грошовими потоками та знаходити оптимальні рішення. Посилення контролю над коштами дуже потрібно будь-якому підприємству, і у більшій мірі, яке знаходиться в стадії кризи.

Отже, можна зробити наступні висновки, що антикризове управління - це цілий комплекс взаємозалежних заходів від ранньої діагностики кризи до заходів від його подолання.

Важливу роль в антикризовому управлінні відіграє ефективне управління персоналом. Для появи невеликого

числа (5-6 стратегічних і дещо більше тактичних) цілей необхідно використовувати практику колективного формування цілей, обговорювати з членами своєї команди можливі варіанти розвитку підприємства за умов кризи та погоджувати строки виконання. Керівнику корисно також поцікавитися, наскільки реальними видаються підлеглим поставлені цілі і терміни досягнення результату, які побоювання мають люди (не вистачить матеріальних ресурсів, знань, злагожденості в роботі, занадто багато чого залежить від зовнішніх факторів), які ускладнення можуть виникнути і якими заходами можна їх компенсувати. Всі ці питання вимагають регулярно виявлення та обговорення на нарадах, і лише після цього можна говорити про єдине бачення цілей підприємства.

Ще більше розбіжностей у думках щодо особистих цілей, які природно присутні в процесі спільної діяльності і вимагають свого задоволення. Традиційно виокремлюють три групи людських потреб і співвідносять із ними цілі:

- матеріальні (потреби у виживанні та безпеці, стабільності та надійності у житті). Відповідні ним цілі: матеріальний добробут, належний рівень заробітної плати, впевненість у майбутньому, не боятися суперників, дати освіту дітям, забезпечити старість, отримати квартиру;

- потреба в єдності, спільності, у цьому випадку в приналежності до організації, а також у пошані та повазі;

- потреба в самовираженні (у самостійності на робочому місці, у самоствердженні, у самовираженні через роботу, у навчанні).

Кожний колектив також має специфічну картину цілей, що найбільше часто зустрічаються, яка визначає настрої його членів, так званий «колективний дух». Керівнику варто знати це для того, щоб визначити часову послідовність запровадження інновацій, розмовляти з людьми «на їхній мові», тобто мовою важливих для них цілей. Наприклад, на підприємстві, де найбільш важливими є надійність та належний рівень заробітної плати, а прагнення до самостійності, персональної відповідальності

і творчості виражене тільки через реалізацію в деяких інновацій, слід починати із запровадження нової системи оплати праці від результату, а делегування повноважень здійснювати поступово відповідно до рівня готовності персоналу. В іншому колективі, що має «швидке зростання», найпершим кроком має стати запровадження гнучкої системи управління (створення тимчасових творчих груп за рішенням проблем), яка дає можливість для швидкого прояву ініціативи і творчості, а потім розробляти нову організаційну структуру і делегувати повноваження [1].

Необхідність узгодження уяви про засоби досягнення поставлених цілей виникає тоді, коли команда розглядає нетрадиційні способи фінансової та комерційної діяльності.

У цьому випадку головний аргумент керівника – вигідність проєктів, їх економічна обґрунтованість. Дуже важливо, щоб у колективі з'явилася впевненість, що він сам є творцем своєї організації, і цей діяльний оптимістичний настрій відіб'ється на всіх сферах життя підприємства, у тому числі і на виробничій. «Правила гри» є найбільш не проробленою сферою на більшості вітчизняних підприємств. Робота з ними ускладнюється ще й тим, що учасники команди вважають ці правила частиною себе, а переробляти себе – одне із самих важких занять.

Наступним кроком є закріплення прийнятої всіма учасниками команди моделі організації в організаційній структурі. Необхідно визначити принципи організаційної побудови, скоординувати дії окремих учасників і підрозділів, розподілити ролі та відповідальність, які закріплюються в посадових інструкціях.

Для більшої динамічності організації рекомендується використовувати гнучку систему управління персоналом, зорієвану на вирішення конкретних проблем. Структурними одиницями в цій системі є творчі групи, створювані для вирішення конкретної проблеми та існуючі доти, поки дана проблема не вирішена. Після цього творча група розпускається, а її члени беруть участь у роботі над іншими проєктами в складі нових творчих груп.

Умовами для створення подібних груп є: чітке формулювання основних завдань для кожного компетентного співробітника, меж його персональної відповідальності, умов заміщення його іншими співробітниками, узгодження цілей окремо з кожним співробітником.

Творчі групи наділяються найвищою мірою особистої відповідальності та повноваженнями самоврядування. Дуже важливо, щоб разом із завданнями делегувалися повноваження за рішенням всіх учасників процесу вирішення пов'язаних із цим завданням питань. Це в значній мірі звільняє керівника підприємства від вирішення поточних справ і дає можливість зосередитися на стратегічно важливих напрямках діяльності.

Гнучка система управління передбачає дуже високий рівень демократичності. Керівник підрозділу може бути підлеглий одному зі своїх помічників, якщо підприємство реалізовує проєкт, у якому помічник більш компетентний.

У творчих групах працівник може виділитися не посадою, а масштабом досягнення мети, рівнем особистої відповідальності, умінням працювати в команді, позитивною оцінкою керівника, лояльністю до співробітника клієнтів. Відповідно за цими параметрами визначається і рівень винагороди працівника. У цій роботі дуже важливим є принцип письмового оформлення. Фіксуються філософія, цілі, стратегія, «правила гри», проєкти, протоколи. Перевагою є більша обов'язковість, відкритість, гласність, однозначність, чіткість, більші можливості контролю та передачі по ланках. В цілому опрацьованість всіх трьох складових організаційної культури підприємства – філософії, правил взаємодії та структури - активізує внутрішні резерви персоналу та створює великий потенціал для впровадження інновацій і подолання кризи.

Таким чином, можна стверджувати, що причинами кризи на підприємстві можуть бути різні фактори зовнішнього та внутрішнього середовища. Проте, незважаючи на різноманіття факторів, які можуть призвести до кризи на під-

приємстві, у більшості випадків такими факторами є недоліки управління.

Причиною банкрутства вітчизняних підприємств у період загальної кризи є занадто несприятливі макроекономічні умови: порушення традиційних господарських зв'язків, зниження рівня попиту, різкі важко прогнозовані зміни економічної політики уряду, нестабільність фінансового ринку.

Тільки застосування комплексу методів з різних розділів економіки може дати сьогодні той необхідний економічний ефект і вивести вітчизняні підприємства з того кризового стану, у якому вони перебувають.

Однією з найважливіших проблем є побудова та удосконалювання системи управління персоналом організації. При всьому різноманітті підходів до вирішення цієї проблеми неможливо визначити універсальні методи та прийоми побудови, тому що кожна організація має свої індивідуальні особливості.

Висновки. Основу для побудови ефективної системи управління персоналом повинна забезпечити робота кадрової служби, значення якої останнім часом все більше зростає. Кадровий підрозділ стає центром кадрової політики. Сучасне планування та розвиток виробництва вже не можуть обійтися без ефективної роботи кадрових служб. Якщо у підприємства відсутня кадрова політика, управління кадрами здійснюється неефективно, що зумовлює проблеми в діяльності організації, то підприємству потребує створення кадрової служби, проведення атестації персоналу для того, щоб підвищити ефективність управління персоналом. Використання різних форм стимулювання й мотивації праці дозволить

керівництву підприємства згуртувати колектив, підвищити професійну підготовку персоналу та забезпечити можливість для розвитку підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Планкетт, Л. Выработка и принятие управленческих решений : сокр. пер. с англ. [Текст] / Л. Планкетт, Г. Хейл. – М. : Экономика, 1984. – 356 с.
2. Коваленко О. В. Сутність, особливості та деякі проблеми превентивного антикризового управління підприємством / О. В. Коваленко // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Збірник наукових праць. Тематичний випуск : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2009. – № 5. – С. 99-106.
3. Мороз О.В. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: Монографія / О.В. Мороз, О.А. Сметанюк. – Вінниця: УНІ-ВЕРСУМ – Вінниця, 2006. – 167 с.
4. Прохорова В.В. Антикризове управління підприємством як система заходів його ефективного розвитку / В. В. Прохорова // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Збірник наукових праць. Тематичний випуск : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2009. – № 35. – С. 12-21.
5. Козак Л.С., Голубева Ю.Є. Розвиток антикризового управління в сучасних умовах реформування економіки України // Вісник НТУ. – 2005 – № 10. – С. 249-250.
6. Рогович А. Т. Модели антисипации угроз в финансовой деятельности предприятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_DN_2007/Economics/17600.doc.htm.
7. Kristek U. Krisenbewaltingungs-Management und Unternehmensplanung/U. Kristek. – Neue betriebswirtschaftliche Forschung, Bd.17. Wiesbaden, 1981. – S. 115.

СЕКЦІЯ 6 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.221

Покатаєва О.В.*доктор економічних наук, професор,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя***Давидков С.О.***аспірант,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

CONCEPTUAL FRAMEWORK RESEARCH TAX POLICY AS A FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC COUNTRY DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто соціально-економічні аспекти регулюючого впливу податкової політики держави. Узагальнено пріоритетні напрями дослідження податкової політики як чинники соціально-економічного розвитку держави. Розглянуто податкову конкуренції країн світу як один із напрямів дослідження податкової політики. Узагальнено основні рейтингові дослідження податкової політики держави на макро-рівні, в результаті чого виявлені позитивні зрушення за рейтингом Paying Taxes Rank та середнім рівнем фіскальних свобод за рейтинговою системою The Heritage Foundation.

Ключові слова: соціально-економічна ефективність, податкова політика, податкова конкуренція, рейтинг, когнітивна модель.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены социально-экономические аспекты регулирующего воздействия налоговой политики государства. Обзор приоритетных направлений исследования налоговой политики как фактора социально-экономического развития государства. Рассмотрены налоговую конкуренции стран мира как одно из направлений исследования налоговой политики. Обобщены основные рейтинговые исследования налоговой политики государства на макроуровне, в результате чего выявлены положительные сдвиги по рейтингу Paying Taxes Rank и средним уровнем фискальных свобод по рейтинговой системе The Heritage Foundation.

Ключевые слова: социально-экономическая эффективность, налоговая политика, налоговая конкуренция, рейтинг, когнитивная модель.

ANNOTATION

In the article the socio-economic aspects of the regulatory impact of tax policy. Noted lack of research

results of implementation of tax policy within fiscal parameters, because this approach ignores the socio-economic aspects. Overview research priority areas of tax policy as factors of socio-economic development. One of the areas of tax policy studies considered assessment of its socio-economic effectiveness based on generalized direct and indirect indicators that made it possible to justify the cognitive model of socio-economic efficiency of the tax policy state. When asked to understand the social efficiency level of formation of favorable tax conditions for the duty of each to pay taxes and other obligatory payments; under the economic efficiency of tax policy – the level of formation of the tax environment that encourages growth and capital entities. Tax competition is considered the world as one of the areas of tax policy studies, development of which has led to some positive and negative consequences in the context of capital mobility. Overview main research ratings tax policy at the macro level, resulting in identified improvements rated Paying Taxes Rank and middle-fiscal freedoms rating system The Heritage Foundation.

Keywords: socio-economic efficiency, tax policy, tax competition, rating, cognitive model.

Вступ. Соціально-економічний розвиток України є об'єктом регуляторного впливу податкової політики держави, чий фіскальний та стимулюючий аспекти балансують залежно від поточного соціально-економічного стану та суспільних потреб, в результаті чого проявляється її регуляторна функція. Дотримання балансу інтересів суспільства,

держави та суб'єктів господарювання в сфері оподаткування безпосередньо формує ефективність проведення податкової політики.

Проте, практика реалізації податкової політики демонструє наявність замкненого кола щодо дотримання балансу зазначених інтересів, зокрема: підвищення рівня податкового тиску спричиняє зниження рівня економічного розвитку та одночасне підвищення рівня соціального розвитку за рахунок зростання соціальних видатків, і, навпаки, зниження рівня податкового тиску спричиняє підвищення рівня економічного розвитку та одночасне зниження рівня соціального розвитку [1]. Така залежність наявна завдяки тому, що соціальний розвиток, загалом, базується на механізмах державної підтримки та забезпечення, а не на принципах самоорганізації та саморозвитку, як це реалізується у країнах ЄС. Доки система соціального розвитку в Україні базується на державній підтримці, податкові регуляторні інструменти будуть малоефективні для збереження балансу інтересів усіх сторін. Саме тому, питання дослідження податкової політики в контексті соціально-економічного розвитку залишаються актуальними.

Питаннями податкової політики присвячено праці таких провідних вчених як: З.С. Варналій, В.А. Ілляшенко, Ю.Б. Іванов, Т.В. Калінеску, І.А. Майбуров, Т.В. Меркулова, О.В. Покатаєва, Л.Л. Тарангул та інші. Проте, нові тенденції та негативний вплив кризових явищ потребує подальшого розвитку напрямів дослідження податкової політики держави.

Метою статті є узагальнення провідних напрямів дослідження податкової політики держави як чинника соціально-економічного розвитку.

Результат дослідження. Податкова політика, як чинник соціально-економічного розвитку України, виступає метою дослідження як регуляторного інструмента, тому аспекти її функціонування аналізуються в межах податкових параметрів, зокрема: статистичний аналіз та прогнозування обсягів податкових надходжень, оцінювання рівня податко-

вого навантаження, ефективність податкових ставок та відповідність бази оподаткування тощо.

Проте, такий підхід представляє у чистому вигляді результати фіскальної функції та не враховує соціально-економічну складову, тому податкові параметри доцільно розглядати в контексті означеного середовища з метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків, використання яких дає змогу встановити найкоротший шлях для реалізації поставленої мети податкової політики.

Здійснили спробу врахування соціально-економічної складової в процесі обґрунтування та реалізації податкової політики у роботі [2]. Дослідниками було обґрунтовано імітаційну модель, що встановлює взаємозв'язок оподаткування та соціально-економічного розвитку держави [2, с. 118], реалізація якої методами системної динаміки дала змогу визначити пріоритетні взаємозв'язки структурних елементів, значення їх у структурі ВВП та формування податкової політики [2, с. 125]. Авторська імітаційна модель взаємозв'язку оподаткування та соціально-економічного розвитку держави стала підґрунтям для обґрунтування ряду сценаріїв державного впливу крізь призму механізмів оподаткування на показники соціально-економічного розвитку, ефективність яких обрано критерієм оптимальності.

Отже, дослідження податкової політики повинно здійснювати в контексті аналізу відповідності результатів реалізації її функцій рівню соціально-економічному становищу держави. В такому випадку, результати функціонування фіскальної функції, а саме рівень податкових надходжень повинен відповідати рівню потреб соціального забезпечення за умов не погіршення тенденцій економічного розвитку країни.

Загалом, реалізація податкової політики досліджується крізь призму категорії ефективності, в результаті чого виявляється рівень її соціальної та економічної складової.

Соціальна ефективність податкової політики характеризується рівнем формуванні сприятливих податкових умов для виконання обов'язку кожного щодо

сплати податків та інших обов'язкових платежів. Зазначені сприятливі умови характеризуються таким способом оподаткування, який враховує аспекти «депресивності» територій, сприяє зайнятості та самозайнятості населення, забезпечує доступність соціально-вагомих товарів та послуг на ринку, враховує співвідношення споживання та заощаджень населення тощо.

В соціальній ефективності податкової політики зацікавлені і суспільство, і держава. Саме тому її дослідження проводять в контексті не тільки оцінювання податкових надходжень від фізичних осіб, а, також, враховують рівень соціальних витрат держави, що дає змогу стверджувати про поворотність, або неворотність характеру сплачених податків. В роботі [4] розглядається поняття соціальної віддачі податків, як показника, що характеризується відно-

шенням сукупності обсягів соціальних видатків держави до показника сукупності обсягів податкових надходжень. В результаті проведеного дослідження автори відзначили, що рівень соціального забезпечення за 2011-2013 роки стрімко зростає та реалізується загалом за рахунок державного бюджету [4].

Тобто, соціальний ефект податкової політики оцінюється у двох напрямках: крізь ефекти від використання системи податкових інструментів регулювання соціального розвитку та крізь відношення рівня сплачених податків до рівня соціальних витрат держави.

В свою чергу, економічна ефективність податкової політики характеризується рівнем формування відповідного податкового середовища, що сприяє залученню та зростанню капіталу суб'єктів господарювання. Тобто, для підвищення рівня ефективності податкової політики

Таблиця 1

Показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Найменування показників соціально-економічної ефективності податкової політики держави	Характеристика
Рівень свідомої сплати податків	кількість податних декларацій до кількості зареєстрованих платників податків
Рівень податкового навантаження	відношення сукупності сплачених податків та інших обов'язкових внесків до економічних результатів діяльності суб'єктів господарювання
Рівень фінансової обізнаності населення	частка обізнаного населення у фінансовій сфері до загальної кількості населення
Рівень податкової культури	наявність обов'язку сплати податків у сукупності матеріальних та духовних цінностей суб'єкта господарювання або суспільства в цілому
Рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування	частка витрат на податкові преференції соціально-економічного спрямування у загальному обсязі витрат держави
Рівень витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових внесків	частка витрат на адміністрування податків та інших обов'язкових внесків в загальному обсязі витрат суб'єктів господарювання або особи
Заощадження часу на оподаткування	темп росту показника витраченого часу на адміністрування податків та інших обов'язкових платежів
Соціальна віддача податків та інших обов'язкових внесків	відношення соціальних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави
Економічна віддача податків та інших обов'язкових внесків	відношення економічних видатків до податкових надходжень за всіма рівнями бюджету держави

Джерело: узагальнено авторами на сонові опрацювання джерел [2, 4, 5]

держави доцільно сформувати відповідний податковий простір, податкові елементи якого сприятимуть: підвищенню рівня економічного розвитку суб'єктів господарювання, їх здорової конкуренції, встановленню відповідного відношення попиту та пропозиції на ринку, галузевої структури, інвестиційно-інноваційної активності та зниженню цінових ризиків тощо.

До показників соціальної та економічної ефективності податкової політики віднесемо наступні, табл. 1.

Розглянуті показники соціально-економічної ефективності податкової політики є прямими, але розглядають непрямі показники, що також обумовлюються результатами впливу податкової політики держави, зокрема рівень доходів, зайнятості, споживання та заощаджень населення, рівень іноземних інвестицій, обсяги соціальний товарів та послуг на ринку тощо.

Отже, дослідження прямих та непрямих показників ефективності податкової політики держави дає змогу виявити пріоритетні напрями її коригування або вдосконалення. Зауважимо, що економічний ефект податкової політики також проявляється крізь ефекти від викорис-

тання системи податкових інструментів регулювання економічного розвитку та крізь відношення рівня сплачених податків та інших обов'язкових платежів до економічних результатів суб'єктів господарювання.

Авторами було застосовано когнітивне моделювання для підтвердження взаємозв'язку факторів та виявлення оптимального сценарію розвитку. Когнітивна карта є вихідним статичним поданням зв'язків між факторами, існуючими в досліджуваній ситуації.

Модель досліджуваної ситуації будується наступним чином. Для опису якісних значень базисних факторів вибирається набір відповідних лінгвістичних змінних. Вибір градацій за значеннями таких змінних дозволяє дати необхідний ступінь деталізації – «слабо – середньо – сильно». Кожній лінгвістичній змінній відповідає певне число в шкалі [0, 1], що є числовим еквівалентом цієї змінної. Ці числові еквіваленти – є якісними змінними.

На підставі вище зазначеного, сформуємо когнітивну карту соціально-економічної ефективності податкової політики держави, рис. 1.

Цільовою верхівкою когнітивної карти обрано „Соціально-економічна ефек-

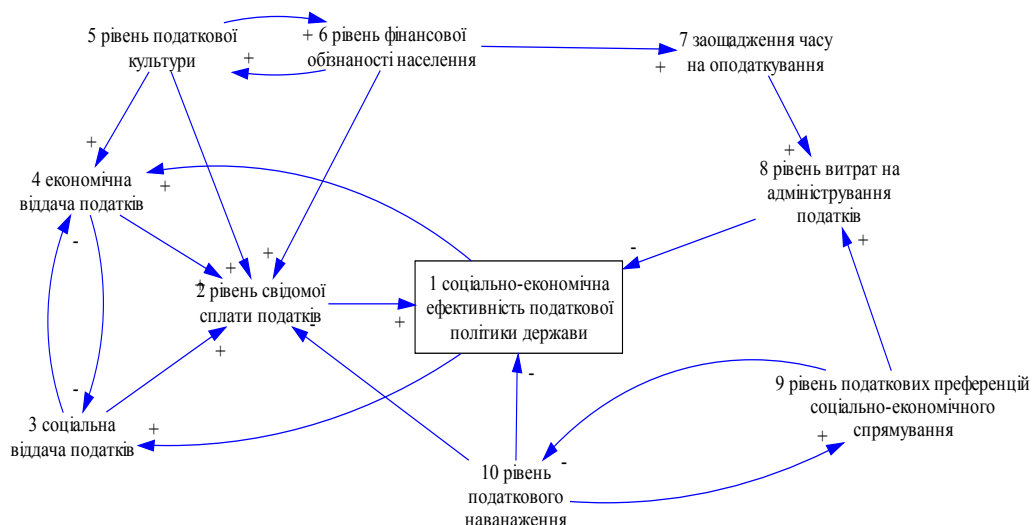

Рис. 1. Когнітивна модель соціально-економічної ефективності податкової політики держави

Джерело: розробка авторів

Таблиця 2

Матриця суміжності

	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10
V1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
V2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
V3	0	1	0	-1	0	0	0	0	0	0
V4	0	1	-1	0	0	0	0	0	0	0
V5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
V6	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0
V7	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
V8	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
V9	0	0	0	0	0	0	0	1	0	-1
V10	-1	-1	0	0	0	0	0	0	1	0

тивність податкової політики держави». Для проведення дослідження необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок між усіма факторами для цього побудовано матрицю суміжності A_G (табл. 2), яка являє собою квадратну матрицю, рядки і стовпці якої позначені вершинами графа G ($A_G = [a_{ij}]_{k \times k}$), а на перетині i -го рядка і j -го стовпця стоять (або ні) одиниці, якщо існує (немає) відношення між елементами V_i і V_j . Відношення a_{ij} може приймати значення «+1», «0» або «-1».

Наступний етап аналізу когнітивної моделі пов'язаний з дослідженням імпульсних процесів за наступним правилом [5, с. 320]:

$$p(t) = p(0) \times [A]^t, X(t) = X(0) + [A^0 + A + A^2 + \dots + A^t], \quad (2)$$

де $p(t)$ – вектор змін значень параметрів вершин орграфа на відповідному такті моделювання;

$p(0)$ – вектор початкових імпульсів у вершини когнітивної моделі;

A – матриця суміжності для відповідного орієнтованого графа;

t – такти моделювання ($t = 0, 1, 2, 3, \dots, k$), що відображають послідовність змін стану системи;

$X_{(t)}$ – значення параметрів вершин на такті моделювання t ;

$X_{(0)}$ – значення параметрів вершин на початковому такті моделювання;

$A_{(0)}$ – одинична матриця.

Реалізація запропонованої когнітивної моделі сприяє обґрунтуванню стратегії розвитку соціально спрямованої ефективної податкової політики держави та попередженню виникнення ризи-

ків зменшення податкових надходжень, що дає можливість підвищити рівень ефективності податково-бюджетної системи країни.

Узагальнюючи можливі стратегії соціально-економічної ефективності податкової політики держави ми дістали наступного висновку:

1. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення податкової культури платників податків, рис. 2.

Дана стратегія 1 відповідає наступному шляху в орграфі (*Сценарій 1* – рис. 2):

– «рівень податкової культури» $\xrightarrow{+}$ «рівень фінансової обізнаності» $\xrightarrow{+}$ «рівень свідомої сплати податків» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Отже чим вищий рівень податкової культури тим більше буде прагнення платника податків до підвищення рівня фінансових знань щодо усунення можливості несвідомого невиконання податкового обов'язку.

Сценарій 2 буде реалізовуватися за наступним напрямком:

– «рівень податкової культури» $\xrightarrow{+}$ «рівень фінансової обізнаності» $\xrightarrow{+}$ «заощадження часу на оподаткування» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Достатньо високий рівень фінансової грамотності у поєднанні з усвідомленням необхідності на значущості належного виконання конституційного обов'язку щодо нарахування та сплати податків сприятиме заощадженню часу

на ведення податкового обліку та складання звітності.

Сценарій 3 буде реалізовуватися за наступним чином:

– «рівень податкової культури» $\xrightarrow{+}$ «економічна віддача податків» $\xrightarrow{+}$ «соціальна віддача податків» $\xrightarrow{+}$ «рівень свідомої сплати податків» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Отже, від рівня податкової культури буде залежати розмір надходжень до бюджетів усіх рівнів. Проте цей фактор цілком відповідає принципу економічності, затвердженому у пп. 4.1.7, п.4.1, ст. 4 ПК України [6] за яким обсяг надходжень від сплати податків та зборів до бюджету повинен перевищувати витрати на їх адміністрування. А за умов виконання цього принципу, держава зможе повноцінно виконувати свої функції з фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм.

Сценарій 4 буде мати наступний вигляд: «рівень податкової культури» $\xrightarrow{+}$ «економічна віддача податків» $\xrightarrow{+}$ «рівень свідомої сплати податків» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Сценарій 5 буде реалізовуватися за наступним чином: «рівень податкової

культури» $\xrightarrow{+}$ «рівень свідомої сплати податків» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики».

2. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення рівня адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів (рис. 3).

Дана Стратегія 2 відповідає наступному шляху в оргграфі (Сценарій 1 – рис. 2):

– «заощадження часу на оподаткування» $\xrightarrow{+}$ «рівень витрат на адміністрування податків» $\xrightarrow{-}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Адміністрування являє собою безперервний цілеспрямований процес, який включає сукупність взаємопов'язаних процедур, функцій, операцій і методів, спрямованих на здійснення мотивуючого впливу на платників податків і персонал контролюючих органів, які здійснюють роботу щодо адміністрування податків. Організація адміністрування податків – є комплексною діяльністю, направленою на створення специфічного продукту, який здатний задовольняти потреби суспільства у збиранні податків, що вказує на дворівневий характер функцій адміністрування, з одного боку – необхідно

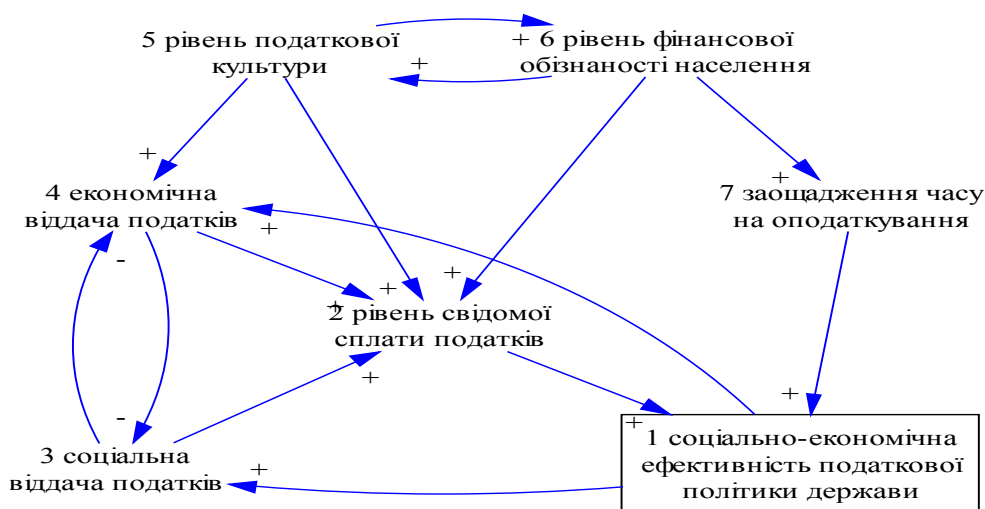

Рис. 2. Стратегія зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення податкової культури платників податків

наповнити бюджет, з іншого – не зашкодити господарській діяльності платників податків. Мета адміністрування податків полягає у забезпеченні своєчасного наповнення бюджету держави у необхідному обсязі за рахунок податкових надходжень при мінімальному негативному впливі на економічну діяльність платників податків [7].

Але, як показує практика, індекс витрат на адміністрування податків за останні роки склав: 1,79 % – у 2011 р., 1,59 % – у 2012 році та 1,43 % – у 2013 році. Однак, у високо розвинутих країнах світу цей показник складає: у Франції – 1,06 %, Великобританія (0,86 %) та Данія (0,59 %), що свідчить про доцільність пошуку нових підходів щодо підвищення ефективності функціонування контролюючих органів [8]. Одним із таких кроків може стати «заощадження часу на оподаткування», що може бути реалізовано шляхом спрощення методики ведення податкового обліку, процедури складання та подання звітності. В своє чергу, підвищення рівня витрат на оподаткування, звичайно, може вплинути на зниження соціально-економічної ефективності податкової політики

Сценарій 2 буде реалізовуватися за наступним напрямком:

– «рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування» $\xrightarrow{+}$ «рівень витрат на адміністрування податків» $\xrightarrow{-}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»;

Під податковими преференціями слід розуміти переваги у сфері оподаткування, які надаються конкретним територіям, певним видам діяльності, юридичним або фізичним особам для стимулювання господарської активності, соціального захисту, та з метою легалізації тіньових грошових потоків [3, с. 23]. До податкових преференцій можна віднести: надання податкових кредитів; зниження податкових ставок; надання податкових канікул; пільгові режими оподаткування. У разі надання таких преференцій можуть зрости витрати на адміністрування податків, тому як це буде потребувати додаткового обліку та контролю, що може призвести до зниження соціально-економічної ефективності податкової політики.

Сценарій 3 буде мати наступний вигляд:

– «рівень податкових преференцій соціально-економічного спрямування» $\xrightarrow{+}$ «рівень податкового навантаження» $\xrightarrow{+}$ «соціально-економічна ефективність податкової політики»

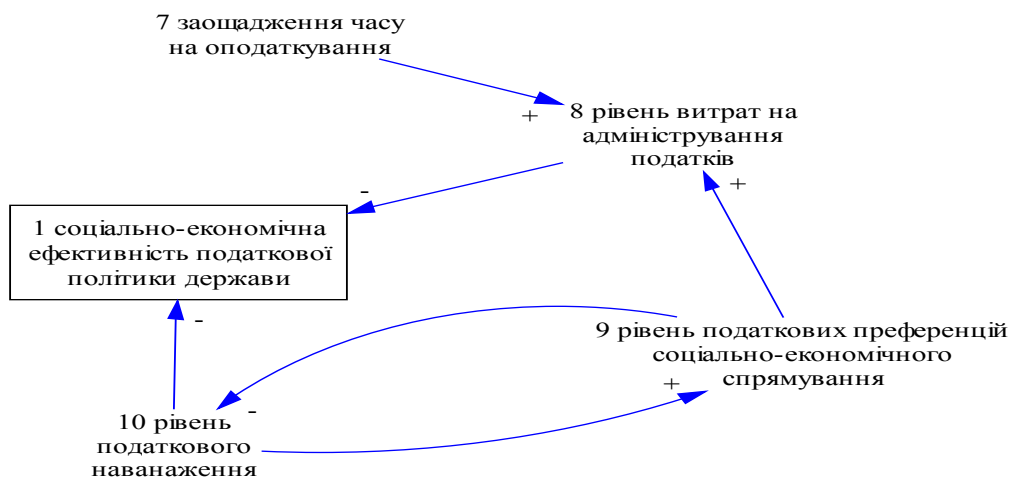

Рис. 3. Стратегія 2 зростання соціально-економічної ефективності податкової політики на засадах підвищення рівня адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів

До того ж, надання податкових преференцій може вплинути на зниження рівня податкового навантаження на платників податків, що, в свою чергу, може призвести до зменшення обсягів надходжень до бюджетів усіх рівнів, і, як наслідок, може вплинути на видаткову частину бюджетів, зокрема і соціальну складову.

З метою досягнення ефективності податкової політики використовують систему податкових регуляторів, а саме: загальна структура податків; рівень податкової віддачі; альтернативні системи та спеціальні режими оподаткування; коригування складу платників податків, податкових ставок та бази оподаткування; податкові преференції, принципи оподаткування. Вміле використання інструментів-податкових регуляторів дає змогу формувати достатній рівень податкових надходжень та гідний рівень соціально-економічного розвитку держави [5].

Загальне уявлення про результативність податкової політики держави формується теорією податкової конкуренції країн світу. Розвиток систем оподаткування країн світу призвів до формування конкурентних переваг для переміщення капіталу з одних країн до інших, з метою не отримання більшої комерційної вигоди, а мінімізації податкових витрат та отримання супутніх переваг податкової лояльності окремих територій, зокрема отримання статусу резидентів. Питання особливостей появи та розвитку податкової конкуренції країн світу, її впливу на реформування податкових систем розкриті в роботі [9].

В контексті даного аспекту заслуговує на увагу оптимізаційна модель податкової конкуренції в умовах мобільності капіталу [9, с. 83-92], реалізація якої за різних конкурентних умов дала змогу виявити залежність між технологічним рівнем країни, її розмірами (кількість населення) та податковими надходженнями у бюджет.

Також було доведено, що для високотехнологічних країн рівень конкурентних переваг зберігається і тому податкове регулювання шляхом підвищення податкових ставок немає сенсу [9, с. 92]. У країн з низьким технологічним рів-

нем конкуренті переваги в оподаткуванні цілком залежать від їх кількості населення, при політиці зниження рівня податкових ставок найгірший вплив здійснюється на країну-конкурент із меншою кількістю населення [9, с. 92].

В результаті розвитку податкової конкуренції, як чесної, так і ні, обґрунтовано світові рейтингові системи в сфері оподаткування, зокрема: рейтинг фіскальних свобод (The Heritage Foundation) та рейтинг країн світу з розвинутою ринковою економікою за податковими умовами (Paying Taxes Rank).

Так, за даними The Heritage Foundation Україна загалом за рівнем економічних свобод посідає у 2015 році 46,9 місце, зокрема: за рейтингом фіскальних свобод отримала 78,7 балів із 100 можливих. Також відзначено, дохідне оподаткування в Україні знаходиться на рівні 17%, максимальна корпоративна ставка податку – 18%. Загальний податковий тиск відзначено на рівні 38,9% від ВВП країни, а державні видатки – 49% від ВВП країни на фоні державного боргу, що сягає 41% від вітчизняного виробництва.

За даними Paying Taxes Rank Україна у 2015 році займає 108 місце із 189 можливих місць, що відповідає загальній податковій ставці на прибуток на рівні 52,9%, загальним витратам часу на оподаткування на рівні 350 годин та кількості платежів, що дорівнює 5. До того ж:

- загальна податкова ставка з оплати праці дорівнює 43,1%, прибуткова податкова ставка – 9,7%;

- 150 годин на рік витрачено на адміністрування податків на споживання, 100 годин на рік – на податки з оплати праці, 100 годин – на корпоративний податок на прибуток;

- здійснено 1 платіж на сплату прибуткового податку, 1 платіж – на податок з оплати праці та 3 платежі – на інші податки.

В сучасній науковій літературі податкову політику досліджують в контексті її типів та представляють як компроміс між фіскальною та ліберальною її складовими, тобто певним середнім показником, рис. 4.

Але, відсутність жорстких бокових меж оптимальності податкової політики ускладнює її формалізацію та подальше визначення та досягнення. Досвід реалізації податкової політики зазвичай демонструє комплексне використання податкових регуляторів як фіскального, так і ліберального типу, що, само по собі, є форматом пошуку певного компромісу між суб'єктами оподаткування, і, тим самим, формуванням оптимального сценарію податкової політики.

Саме тому, оптимальний сценарій податкової політики не може виступати середнім показником між фіскальним та ліберальним сценаріями, а є їх певним форматом встановлення відповідності

податкових параметрів соціально-економічним вимогам. Даний сценарій реалізовано у певний період часу із відповідним рівнем соціального та економічного розвитку, в результаті чого його приймають як базовий, тобто оптимальний.

Інакше кажучи, формується база знань щодо досвіду реалізації податкової політики, що дає змогу використовувати певні її сформовані образи (шаблони) або еталони як основу для прийняття поточної податкової політики, або її коригування. Наприклад, зарубіжний досвід, який досить часто використовують в сфері оподаткування, є певним образом реалізації податкової політики, який визначається експертним шляхом як

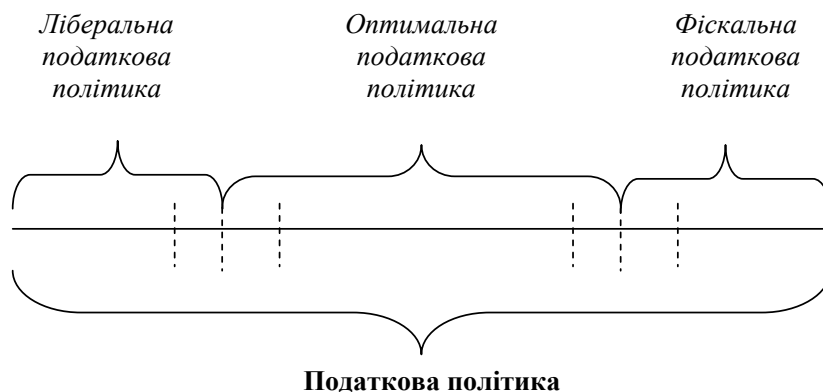

Рис. 4. Розмежування податкової політики за її типами

Джерело: узагальнено авторами на основі опрацювання джерел [2; 5]

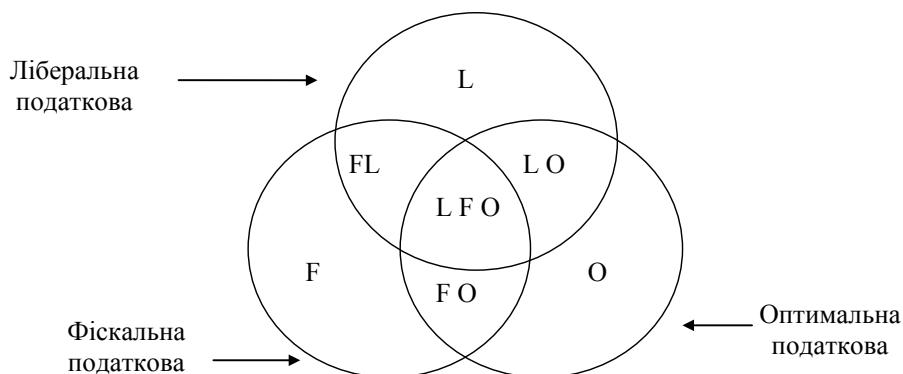

Рис. 5. Сценарії реалізації тришарового простору податкової політики держави

Джерело: обґрунтовано авторами

оптимальний. Інші сценарії реалізації податкової політики порівнюють із його параметрами з метою прогнозування ефективності. З іншої точки зору, оптимальний сценарій може бути відзначений саме таким у випадку абсолютної відповідності його параметрів поставленим меті реалізації податкової політики.

В цілому, зміщення акцентів використовуваних податкових регуляторів формує тришаровий простір податкової політики у вигляді різних сценаріїв її реалізації: ліберальний, оптимальний, фіскальний, рис. 5.

Отже, оптимальність податкової політики є величиною змінною та динамічною, межами якої виступають фіскальна потреба та рівень ліберальності в сфері оподаткування в умовах певного рівня соціально-економічного розвитку держави у період t .

Висновки. У підсумку зазначимо, що дослідження податкової політики як чинника соціально-економічного розвитку здійснюються на різних його рівнях та площинах виміру. До основних напрямів дослідження результатів податкової політики віднесено:

- соціально-економічна ефективність;
- рівень податкової конкуренції та податкові конкуренти переваги;
- рівень у міжнародних рейтингових системах.

Зазначені напрями дослідження в результаті формують загальне уявлення про результативність податкової політики держави на мікро-, на макrorівні та в контексті світового податкового простору. Обґрунтовано когнітивну модель соціально-економічної ефективності податкової політики держави на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків визначених прямих показників.

Охарактеризовано причинно-наслідкові зв'язки формування рівня соціально-економічної ефективності держави, серед яких виокремлено позитивний вплив та негативний вплив визначених показників. Так, встановлено, що на соціально-економічну ефективність подат-

кової політики держави позитивно впливають: підвищення рівня заощадження часу на оподаткування та рівня свідомої сплати податків, а негативно: підвищення рівня податкового навантаження та рівня витрат на адміністрування податків. Здійснюючи вплив на зазначені показники соціально-економічної ефективності податкової політики держави формується підґрунтя для підвищення її рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бакурова А.В. Самоорганізація соціально-економічних систем: моделі і методи : монографія / А.В. Бакурова; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 328 с. – укр.
2. Державне регулювання оподаткування в Україні: монографія / за заг. ред. О.М. Тищенка – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 2011. – 236 с.
3. Крисоватий А.І. Новітня парадигма преференційного оподаткування: монографія / А.І. Крисоватий, Г.В. Василевська. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 260 с.
4. Кучерова Г.Ю. Соціальна віддача податків / Г.Ю. Кучерова, С.В. Черкашина // Держава та регіони. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – № . – С. 105-110.
5. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник. / Під редакцією Іванова Ю.Б., Майбутова І.А. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Савчук В.А. Теоретичні засади організації адміністрування податків / В.А. Савчук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – №3 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1852>
8. Самусевич Я.В. Концептуальні засади системи адміністрування податків в Україні / Я.В. Самусевич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13572/4/Stattya.doc>. – Текст з екрану.
9. Економіка налогових реформ: монографія / Под ред. И.А. Майбутова, Ю.Б. Иванова, Л.Л. Тарангул. – К.: Алерта, 2013. – 432 с.

УДК 631.164.23

Сидор Г.В.

*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри
фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

КРЕДИТ З ПОЗИЦІЇ ІСНУЮЧИХ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ ПІДХОДІВ

CREDIT FROM THE PERSPECTIVE OF EXISTING APPROACHES IN ECONOMICS

АНОТАЦІЯ

Розглянуто та проаналізовано підходи до визначення поняття "кредит" наведені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. На теоретичному рівні доведено, що питання дослідження впливу кредиту на розвиток економіки з метою забезпечення процесу суспільного відтворення на основі поєднання кругообігу фінансових і кредитних ресурсів є важливим. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем правильного наукового підходу до розуміння цього поняття на сучасному етапі.

Ключові слова: кредит, кредитна система, кредитні відносини, кредитор, позичальник.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены и проанализированы подходы к определению понятия "кредит" приведенные в отечественной и зарубежной научной литературе. На теоретическом уровне доказано, что вопрос исследования влияния кредита на развитие экономики с целью обеспечения процесса общественного воспроизводства на основе сочетания кругооборота финансовых и кредитных ресурсов является важным. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем правильного научного подхода к пониманию этого понятия на современном этапе.

Ключевые слова: кредит, кредитная система, кредитные отношения, кредитор, заемщик.

ANNOTATION

Reviewed and analyzed approaches to the definition of "credit" is given in Russian and foreign scientific literature. On a theoretical level it is proved that the research question is the impact of credit on economic development to ensure the process of social reproduction based on the combination of the circuit of financial and credit resources is important. The obtained results are the basis for solving practical problems of proper scientific approach to the understanding of this concept at the present stage.

Keywords: credit, credit system, credit relationships, creditor, borrower.

Актуальність проблеми. Кредит у сучасних умовах господарювання ха-

рактеризується певними специфічними особливостями, відіграє важливу роль в економіці країни. Поняття кредиту є специфічним і характерним для усіх сфер людської діяльності, насамперед – економічної. В Україні невід’ємною складовою економічної системи є саме кредит. На нашу думку, кредитні відносини між кредитором та позичальником на практиці необхідно будувати та здійснювати на основі забезпечення єдності правових інтересів таких відносин і тільки їх спільність є передумовою ефективного розвитку та функціонування в практичній реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі в останній період з’явилася значна кількість фахових досліджень учених-фінансистів, присвячених вивченню питання кредиту, що дає змогу істотно розширити коло знань про нього. Однак до сьогодні у сучасній економічній науці немає однастайності серед вчених щодо трактування поняття "кредит". Цю проблему впродовж тривалого періоду досліджують такі науковці, як В. М. Алексійчук, П. І. Гайдуцький, А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, М. Я. Дем’яненко, Б. С. Івасів, А. А. Кириченко, М. М. Коваль, А. М. Мороз, Л. О. Примостка, П. Т. Саблук, М. І. Савлук, А. М. Стельмашук та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності кредиту з позиції існуючих в економічній науці підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські та російські науковці пов’язують поняття "кредит" і

“кредитні відносини”, але чіткого визначення таких відносин не наводять.

Л. Рябініна про кредит та кредитні відносини пише так: кредит як кредитні відносини – економічна категорія, закони його існування – об’єктивні [4, с. 26]. Будь-який законодавчий документ, наприклад, Закон “Про банківський кредит”, не може змінити сутності цього явища. Воно не залежить від суб’єктивних суджень людей. Тож для розробки надійної теоретичної бази кредитних відносин дуже важливо ретельно дослідити і чітко сформулювати сутність кредиту.

Відомо, що кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства спочатку як явище випадкове, зумовлене особливими взаємовідносинами між товаровиробниками: коли продавцю потрібно було продавати товар, а в покупця не було грошей, щоб його купити, виникала потреба у передачі продавцем покупцеві товару з відстрочкою платежу, в кредит. У цьому і полягає найбільш загальна причина необхідності в кредиті.

Безперечно, кредит потрібний уже функціонуючому товаровиробникові. Найбільше він потрібний тому, хто тільки організовує виробництво, а власних коштів для цього не має. Для одержання кредиту необхідно, щоб між тим, хто його надає, довіряв тому, хто хоче ним скористатися. Звідси і термін “кредит”, що латинською *credo* – “вірю”. Однак однієї довіри недостатньо, оскільки існує великий ризик щодо своєчасного неповернення кредиту, тому виникає необхідність гарантії того, хто має відповідні кошти.

О. Євтух зазначає, кредит – це основа нормування відносин людини з навколишнім природним середовищем: користуючись благами природи, ми беремо на себе певні зобов’язання перед нею. Ця заборгованість полягає у зобов’язаннях перед природо-утворюючими силами, які надали їй певні блага починаючи від особистих і закінчуючи корисністю навколишнього середовища. Доречно пригадати вислів старогрецьких мудреців: “кредит такий же древній, як і саме людство” [3, с. 44].

Однак визнання за кредитом того, що його сутність – економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості – логічно потребує визнання і того, що позичка є об’єктом цих відносин, а також того, що кредит і позичка хоча взаємопов’язані, але зовсім різні поняття. Тому в кредитних відносинах повертати слід саме позичку, а не кредит, який просто не можна повернути, так само, як не можна дати, взяти чи повернути будь-які відносини – кредитні, фінансові, дружні чи інші, адже у відносинах можна лише перебувати, підтримувати або припинити їх [4, с. 26].

Кредит як економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості відображає теорію кредитних відносин, відповідаючи на запитання “що?” (що є кредит, у чому його сутність?).

У Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” зі змінами та доповненнями за станом на 01.01.20001р., п. 1.11.) дається таке визначення кредиту: “... коштів і матеріальних цінностей, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток...”.

В статті 5 розділу 2 проекту Закону “Про банківський кредит” наведено таке його визначення: “Банківський кредит – грошові кошти в національній чи іноземній валюті, що надаються кредитором позичальнику на умовах повернення, платності, строковості, забезпеченості і цільового використання (тобто кредит ототожнюється з грошима, які виконують абсолютно інші, не властиві кредиту функції).

Не варто залишити без уваги визначення кредиту, наведене в статті 2 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”: “Банківський кредит – будь-яке зобов’язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов’язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов’язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми”.

Отже, необхідність кредиту зумовлена існуванням товарно-грошових від-

носин. Його передумовою є наявність тимчасово вільних коштів у суб'єктів економічних відносин та наявність поточних або майбутніх доходів у позичальників.

У період переходу економіки на ринкові відносини відновлюється істинна суть кредиту як самостійної економічної категорії. Багато самостійних господарюючих суб'єктів намагаються отримати найбільший прибуток шляхом зниження витрат виробництва, підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на ринку збуту, що вимагає ефективного використання усіх ресурсів і насамперед кредиту для досягнення найвищих результатів. Кредитні відносини базуються на певних правових і економічних інтересах суб'єктів цих відносин, і тільки спільність цих інтересів передбачає їх практичну реалізацію.

Правові інтереси мають подвійне існування. З однієї сторони кредитори, користуючись залученими коштами клієнтів для надання позик, мають правове зобов'язання перед ними на весь період кредитування. У випадку неповернення або прострочення позик несуть правову відповідальність перед клієнтами. З іншої сторони боржники, отримуючи позики в тимчасове користування (чужу власність), несуть юридичну відповідальність перед кредитором за строковість її повернення та сплату відсотків за користування. У реальній практиці і боржники, і кредитори свою правову відповідальність та зобов'язання можуть по чергово змінювати, тобто боржники можуть ставати кредиторами, а кредитори – боржниками. Реалізація правових зобов'язань та відповідальностей відбувається із підписанням кредитної угоди між боржниками і кредиторами [2, с. 53–54].

Деякі автори характеризують кредит як форму руху позичкового капіталу. Однак за такого трактування до категорії кредиту не належатиме, наприклад, комерційний кредит, який не пов'язаний із позичковим капіталом або позичковим фондом країни, котрий формується лише банками. З часом звикли ототожнювати суть кредиту зі змістом позичкового капіталу (який акумулюється

банками у вигляді основної частки їхніх кредитних ресурсів) або навіть позички, що, власне, й дало підставу багатьом економістам для висновку: “Кредит – позичка в грошовій або товарній формі, що надається на умовах повернення й, звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником”. Як бачимо, у наведеному визначенні насамперед наголошується на тому, що кредит – це позичка, а вже потім – економічні відносини. І в тому, що кредит – економічні відносини між кредитором і позичальником, нині не сумнівається переважна більшість економістів [4, с. 26].

Аналіз зв'язку кредиту з формуванням споживної вартості суспільного продукту актуальний з погляду оптимізації процесу виробництва, прискорення процесу обігу, посвідчення ринком безпосередньо суспільних властивостей створеного продукту. Важливо враховувати не тільки дію кредиту на споживну вартість, але і його залежність від останньої. Товари з низькими якісними характеристиками не знаходять збуту, що утруднює повернення кредиту, бо він безпосередньо пов'язаний із кругообігом капіталу, тобто з вартісною характеристикою засобів.

Отже, в кредиті об'єктивно відображається рух не тільки вартості, але й споживної вартості товару. Якщо ж ця дія кредиту на вартість або споживну вартість послаблюється, то зростають суперечності між двома сторонами товару, виникають диспропорції, гальмується зростання ефективності суспільного виробництва, утруднюється повернення кредитних вкладень. Певна недооцінка дії кредиту на рух споживної вартості та його залежності від останньої були пов'язані з послабленою увагою економістів до споживної вартості. Це пояснюється тим, що у К. Маркса було положення, що споживні вартості не є економічними категоріями, а становлять предмет особливої дисципліни – товарознавства [5, с. 93].

Таким чином, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі маємо різні підходи до тлумачення суті однієї й тієї ж економічної категорії – кредиту, на

якому, зрештою, будуються всі кредитні відносини в країні.

На нашу думку, дослідження кредитних відносин неможливе без уточнення категорії кредиту в широкому розумінні цього слова. Тому дослідження категорії кредиту за сучасних умов господарювання слід в першу чергу, розглядати відповідно до теорії позикового фонду.

Проведені дослідження кредитних відносин свідчить, що розвиток кредиту зумовлює значні зміни в організації та функціонуванні суб'єктів господарювання. З погляду економічної теорії, будь-яке економічно необґрунтоване втручання держави у роботу ринкового механізму, надання певних преференцій одним учасникам ринку та створення штучних обмежень для інших спотворюють дію ринкових законів та роблять менш ефективною економіку. За сучасних умов господарювання налагодження кредитних взаємовідносин банків з позичальниками можливе лише за умов теоретичного обґрунтування сутності кредиту та його ролі у відтворювальному процесі.

Висновки з даного дослідження. Узагальнивши результати проведеного аналізу різних підходів до визначення категорії "кредит", можна зробити висновок, що донині не вироблено єдиної позиції щодо трактування цієї складної економічної категорії як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Питання щодо сутності кредиту набуває нині дедалі більшої актуальності. З огляду на це одним із провідних завдань у ході реформування вітчизняної економіки є глибинний теоретичний аналіз наукових підходів до визначення кредиту. Дослідження сутності поняття "кредит" здійснено на основі всебічного аналізу наукових джерел та поглибленого теоретичного осмислення цього питання автором.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Непочатенко О. О. Кредитування сільськогосподарських підприємств: історія розвитку / О. О. Непочатенко // Агроінком. – 2005. – № 5. – С. 46–48.
2. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України / І. С. Гуцал. – Львів : ВАТ "БІЛЬОС", 2001. – 244 с.
3. Євтух О. М. Кредит як соціально-економічне явище / О. М. Євтух // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 44–48.
4. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні / Л. Рябініна // Вісник НБУ. – 2002. – №1. – С. 26–29.
5. Макаренко П. М. Теоретичні питання взаємозв'язку кругообігу капіталу і руху кредиту в АПК / П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 91–94.
6. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб. – К. : Т-во "Знання", 2002. – 125 с.
7. Марцин В. С. Кредитні відносини у сучасних умовах господарювання та шляхи їх вдосконалення / В. С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 10. – С. 17–22.

UDC 336.647.648

Khrushch N.A.*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Khmelnitsky National University***Prystupa L.A.***PhD., Associate Professor,
Department of Finance, Banking and Insurance,
Khmelnitsky National University***FINANCIAL AND ECONOMIC ESSENCE AND TRENDS OF
CROWDFUNDING IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT****КРАУДФАНДИНГ В СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ****ANNOTATION**

The article deals with the financial and economic essence of crowdfunding. It identified the differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance the projects. Generalized and systematized on the basis of types of crowdfunding goal developers (authors) projects and reward features of social investors. Attention is paid to the peculiarities and typology of crowdfunding platforms, depending on the order of fundraising. Abstract figures and trends of crowdfunding in today's business environment.

Keywords: crowdfunding, technology of financing, social investors, crowdfunding platforms, attracting an investment.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто фінансово-економічну сутність краудфандингу. Визначено відмінності краудфандингу від традиційних форм залучення коштів для фінансування проектів. Узагальнено та систематизовано види краудфандингу за ознаками мети розробників (авторів) проектів та особливостей винагороди соціальних інвесторів. Приділена увага особливостям та типологізації краудфандингових платформ в залежності від порядку збору коштів. Досліджені показники та тенденції розвитку краудфандингу в сучасному бізнес-середовищі.

Ключові слова: краудфандинг, технологія фінансування, соціальні інвестори, краудфандингові платформи, залучення інвестицій.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено финансово-экономическую сущность краудфандинг. Определены различия краудфандинг от традиционных форм привлечения средств для финансирования проектов. Обобщены и систематизированы виды краудфандинг по признакам цели разработчиков (авторов) проектов и особенностей вознаграждения социальных инвесторов. Уделено внимание особенностям и типологизации краудфандинговых платформ в зависимости от порядка сбора средств. Исследованы показатели и

тенденции развития краудфандинг в современной бизнес-среде.

Ключевые слова: краудфандинг, технология финансирования, социальные инвесторы, краудфандинг платформы, привлечения инвестиций.

Introduction. The specifics of the modern environment is that the development community as well as individual entities, depends on the ability to attract and efficient use of financial resources.

Due to the impact globalization processes and development of information technology, the spread of social networking there are new forms of public finances based not on government guarantees or share capital, and on public participation. Different types of communities appears to understand that the quickest and most effective way to solve the problem of finding resources for their own development – it does not search for the cheapest credit or lobbying the authorities, and self-financing.

Therefore, the question of the relevance become extremely problematic and require further theoretical and applied research.

Analysis of recent research and publications. The analysis of information sources shows that basic research and developments in this area include foreign experts, Belleflemm P., Veven S., Lambert T., Leigh A., J. Hemer, Shvensbahr A. et al. At national level, some issues highlighted in the works Petrushen-

ko Y.M., Dudkina O.V., Marchenko O.S., Sweden L.M., Fomenko A.A. and most of the information in Internet reviews, articles, interviews and opinions practitioners actual users, investors and recipients of technology financing.

Setting objectives. Given the global experience of successful implementation and the potential for creating sources of investment support local business projects and the use of investment opportunities based crowdfunding, question the understanding of the financial and economic content, organizing theoretical basis, the study of trends and the impact of the productive application of certain innovative financial services may contribute to laying the foundations of legal regulation, promotion, increase efficiency crowdfunding in Ukraine and changing traditional culture funding without attracting institutional investors. The purpose of the

article – the financial and economic research content and crowdfunding trends in today's business environment.

The main material research. Crowdfunding – New technology to raise funds a large number of investors – Internet users related to social networks, to finance various projects. Crowdfunding defined as «funding from the world on a string», «social bank», «collective purse», «popular finance», «People's clubbing».

Crowdfunding – a technology of social financing through the Internet, Form of social investment that they carry persons that are not institutional investors, such as government, business, investment funds, venture capital, business angels and others. The main actors are the social finance people for whom making money in certain projects (production, innovation, cultural etc.) occupation is temporary and additional to the main types of economic activity.

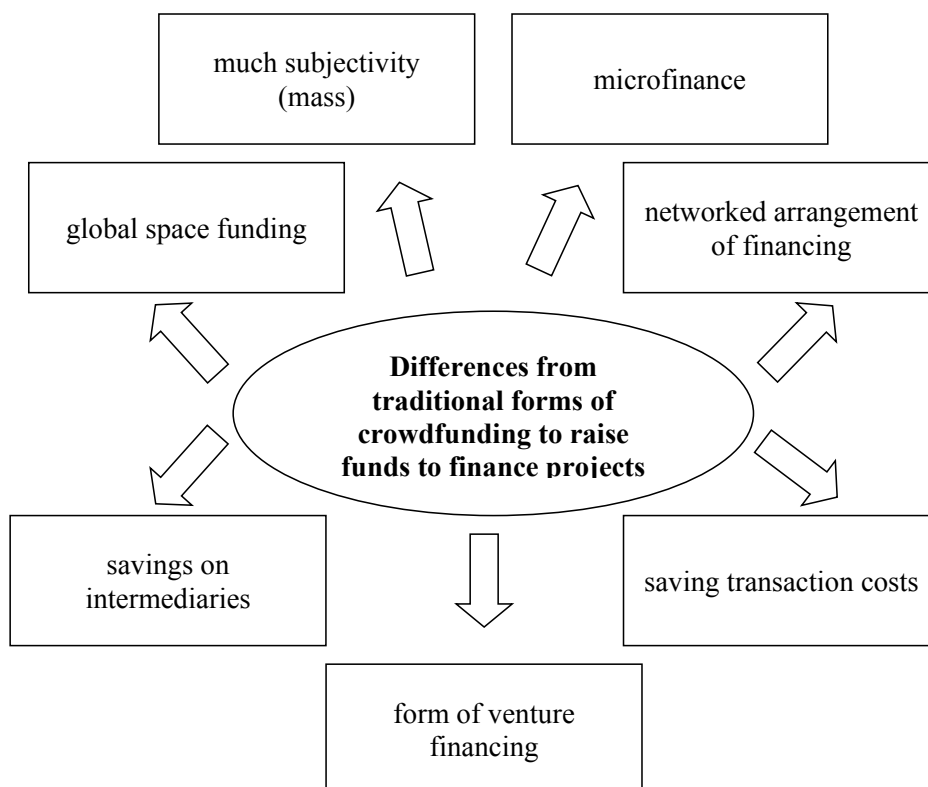

Fig. 1. Differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance projects

Funding in this case through specialized Internet platform to help create the most complete description of the project or funding requirements. For more informative and motivating potential investors are placed investments in the form of photos, links to videos, documents (business plan, etc.) And notes required amount for financing, the period for which the money involved, the proposed percentage of income. With the social nature of the project, with donations usually indicates that the non-repayable financial assistance. There is a practice of presenting projects in such popular portals social networks, mailing information to potentially interested groups.

Based on the study and systematization of information [1, 2, 3, etc.], To the differences from traditional forms of crowdfunding to raise funds to finance the projects include (Fig. 1):

- Multisubject (mass): funds attracted a huge number of people («Becker» donor «) that are social investors – subjects of collective funding through crowdfunding Internet platform;

- Microfinance: attracting and implementing social mikro investments because people can invest even small amounts of money to various projects;

- Global finance space: crowdfunding overcomes the inherent limitation of traditional forms of financing, such as those associated with the location of the investor and innovator, the level of national and international financial markets; As the financial infrastructure that provides cash flows, national regulation of the financial sector, corporate management and others. Crowdfunding creates the conditions for implementing financial capacity of households, regardless of national borders, creates a social space of global project financing, becoming part of the world market;

- Networked arrangement of funding: public funds involved by establishing relationships investors and developers in social networks;

- Savings on intermediaries «reduced the number of hierarchical links through direct connection of people with money to people who need them» [2, p. 231], that a

social bank, which accumulates and uses the financial resources of the population;

- Saving transaction costs: project developer and potential investors, crowdfunding using technology to minimize costs compared to the use of other funding mechanisms offered by the financial market;

- A form of venture financing, as minor amounts of social investments, risks crowdfunding is not large. However, along with the presentation of creative projects to copyright kraudfandynhovyh platforms may also happen fraud («Fake projects»).

Depending on the purpose of developers (authors) projects are the following crowdfunding (Fig. 2):

- social crowdfunding: projects aimed at solving specific social problems. However, a non-profit social crowdfunding model is not a charity, because social investors can benefit from or participate in project financing, or usually funds will be returned at the project implementation;

- Business crowdfunding: entrepreneurial projects with innovation orientation associated with the introduction of innovations for profit;

- innovative crowdfunding, crowdfunding or ideas projects aimed at developing new products, technologies and so on. Innovative crowdfunding is possible not only in industrial or scientific, but also social, cultural and other spheres;

- cultural (creative) crowdfunding: projects aimed at financial support for activities in the field of culture and art;

- political crowdfunding: projects related to the activities of political groups, parties and monitoring the effectiveness of political and legal measures and so on.

Depending on the characteristics of social reward investors crowdfunding can be divided into:

- crowdfunding investors without compensation in this case can only be provided thanks or references to the site, and so on. etc .;

- crowdfunding of non-financial reward to the investor in the form of gift or product from sponsors;

- investment (share) of the crowdfunding investor compensation in the

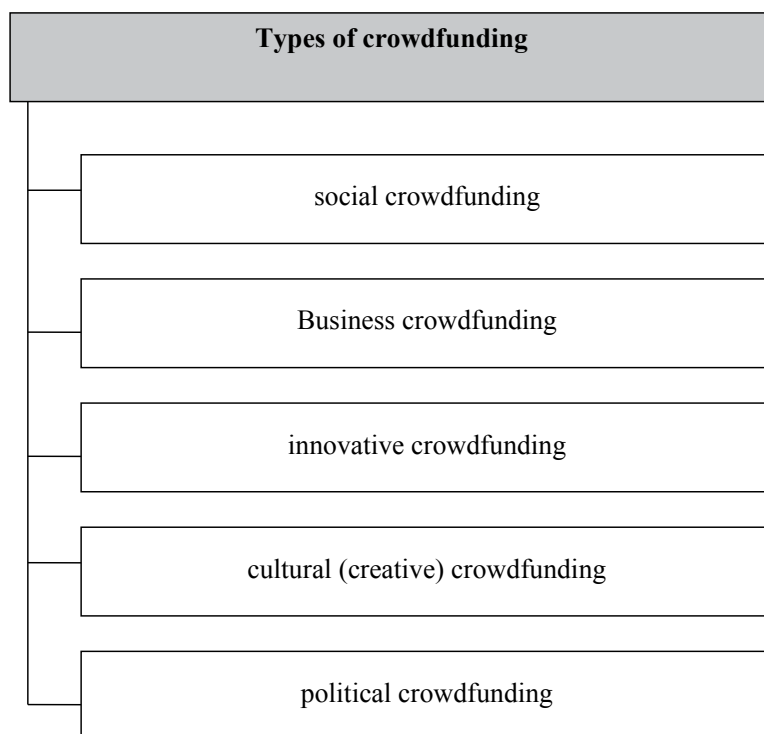

Fig. 2. Types of crowdfunding developers depending on the purpose (s) of projects

form: the share of profit from the implemented project or a certain number of shares of the newly created company.

But it is necessary to focus on the latter type of crowdfunding. For example, in Ukraine underdevelopment in the legislative framework in this area, it will be considered a criminal offense, as under the current procedure at national level the issue of shares, sale of uncertain individuals online is unacceptable. In the US, occupying the largest share to mobilize financial resources through crowdfunding currently accepted are only two relevant law (Jobs act) to consolidate and settlement mechanism of investment (share) crowdfunding. But successful experience in Finland, France, Australia, where for many years crowdfunding is permitted, indicates the possibility of attracting significant investment framework for the creation of start-up capital is based on it.

Depending on the model of financing projects exist:

- crowdfunding, donation, reward investors have no direct connection with the income realized from the project;

- crowdfunding lending, is in the form of national (collective) P2P lending and lending («person-to-person lending»), the borrower communicates not with impersonal mass of people, and the direct lender.

Crowdfandyn ground in this case appear to some extent the guarantor and the entire procedure. Benefits for the creditor are in very possibility of the loan, and the borrower – in lower tariffs and ease of obtaining credit.

Before studying modern trends, it should be noted that even a decade ago crowdfunding as a phenomenon in the world did not exist. Single «national assembly» over the Internet have begun in 2000 to help musical projects. Only in 2008-2009 created crowdfandyn platform Kickstarter [4] and IndieGoGo [5], known for financing start-ups and local businesses. Typological created all plat-

forms can be divided into two types depending on the order of fundraising:

- based on conception TRS – Guarantee limit (the principle of «all or nothing»), that is, if the project does not gather useful declared amount, then he does not get anything, and people who previously allocated money on it, they will not be written off from the accounts;

- is another option when returning to small individual investors is problematic, and in meeting even half of the original amount due to the sponsors have the opportunity to get them, minus the platform.

Analysis of the statistics shows that 2014 was a year of real breakthrough in crowdfunding: the market has grown threefold, to 167%, to 16.2 billion. Dollars. (whereas in 2013 attracted 6.1 billion. dollars.), described in the report Massolution's 2015 cf – Crowdfunding Industry Report. By European leaders in terms of funds raised on the markets crowdfunding in 2014 by the United Kingdom (6.7 bn. Dollars.), France (3.06 billion. Dollars.), Germany (1.97 bn. Dollars.), Holland (1.01 billion. dollars.), Spain (0.74 billion. dollars.). Most funds were involved in business and entrepreneurship, social initiatives, film and theater, real estate, music and sound. It is expected that in 2015 the industry will grow twice and reach 34.4 billion. Dollars [6].

The most powerful crowdfunding projects were launched on the platform Kickstarter. In particular, with 98,188 successfully completed projects and 10 million people have become investors in the founding platform, creating intelligent clock Pebble Time supported 78,471 person what was collected over 20.3 million. Dollars. (1 mln. USD. per hour) for the design cooler bag Coolest Cooler attracted 13 mln. USD, and the game console Ouya Becker did not regret 8,590,000. US. [4]. Only in 2014 on the site Kickstarter investors were 3.3 million. People from all over the world.

The largest Ukrainian ideas-projects (startups) and polarized financed via crowdfunding became LaMetric (collected 370 thousand. USD.), Petcube (251 thousand dollars) and flash iBlazr (156 thousand dollars).

Currently, the site Ukrainian project for manufacturing three-dimensional wooden Ugears mechanisms could gather in a relatively short period 258 thousand. Dollars. against the stated 20 thousand. dollars. [4], the authors showed that the existence of demand for these products and the economic feasibility of business expansion.

However, representatives of local projects on Kickstarter bit skladist particular through the withdrawal means and the language barrier. To finance in small quantities or if the project is of local importance is reasonable to use national counterparts kraudfandynhovyh platforms. The first in Ukraine polls collective funding was «Spilnokosht», created in 2012 on a platform of social innovations «Big Idea.» During the period of operation there were attracted 5.5 million. UAH. from 14,696 persons successfully implemented 86 projects, the most famous of which is the Public TV, Film Rover, action Make Ukraine clean, picnic Glory Art Frolova [7]. However, only recently began to submit commercial application projects not only create some social capital to society, but also provide an opportunity to generate revenue.

In February 2013 created the second Ukrainian platform Na – Starte, where 90% of the projects were commercial, but only about 11% of which – successful implemented [8]. The greatest public attention won the project Tap4Parking (collected 13.5 thousand. UAH) – service interactive map with parking across Ukraine. With crowdfunding was actually conducted an advertising campaign of the project, which has become so recognizable and attracted investors.

Conclusions and prospects for further research. In summary, it can be argued that crowdfunding – an innovative financial service, the main idea is based on the cooperation in the form of the collective funding of different kinds of projects to achieve set objectives, implemented through capital formation, which comes in small amounts from a large not previously known number of people on the basis of open competition using Internet technologies.

Crowdfunding can attract like-minded people on the project preferences, ideas, tastes and character. There may be a true test of a new instrument for the project, determining the target audience, learning preferences and wishes of potential customers. Considering all the facts and trends of modern business technologies, crowdfunding in the short term, with appropriate legislative provision rightly converted the Financial experiment successful working tool.

REFERENCES:

1. The answer to the main question crowdfunding [electronic resource]. – Access: <http://habrahabr.ru/post/148106/>
2. Howe J. Crowdsourcing. Collective intelligence as a tool for business development / Jeff Howe; tr. from English. – Moscow: Alpina Publisher, 2012. – 288 p.
3. M. Yunus Creating a world without poverty. Social Business and the Future of Capitalism / M. Yunus A. Joly. – Moscow: Alpina Business Books, 2010. – 307 p.
4. The international crowdfunding website «Kickstarter» – [Electronic resource]. – Access: <https://www.kickstarter.com/>
5. International site crowdfunding «IndieGoGo» – [electronic resource]. – Access: <https://www.indiegogo.com/>
6. Report Massolution's 2015CF – Crowdfunding Industry Report [Electron resource]. – Access mode : <http://www.crowdsourcing.org/editorial/global-crowdfunding-market-to-reach-344b-in-2015-predicts-massolutions-2015cf-industry-report/45376>
7. The Big Idea – Social Innovation Platform [electronic resource]. – Access: <http://biggggidea.com/>
8. Website «na-starte» [Electron resource]. – Access: <http://na-starte.com/>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Шмиголь Н.М., Балака Т.

ДОХІД ПІДПРИЄМСТВА: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ
КАТЕГОРІЇ В ОБЛІКУ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ.....3

Gaidey D. A.

CRITICAL ANALYSES OF ECONOMIC CYCLES THEORIES.....10

СЕКЦІЯ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Владика Ю.П.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЕКТИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ – ВИРОБНИКІВ ЗЕРНА.....16

Пужай-Череда А.М.

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....25

Shaposhnykov K.S.

DEVELOPMENT OF INFOCOMMUNICATION SPHERE
IN THE NATIONAL ECONOMY.....32

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Андрусів У.Я.

РОЗПОДІЛЬЧИЙ ЦЕНТР ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ
ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА В АНТИКРИЗОВОМУ
УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ.....38

Демчук Н.І.

ПРОЕКТУВАННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....43

Рекова Н.Ю., Біленька Ю.О.

ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКАХ
ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ: ДОСВІД ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....48

Стройко Т.В.

НЕОБХІДНІСТЬ ВІДРОДЖЕННЯ СЕКТОРА
МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....56

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Бріцина Ю.В.

СТАН ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....62

Томарева-Патлахова В.В.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВПЛИВУ ДЕТЕРМІНАНТ НЕСТАБІЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА НА РЕАЛІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ.....70

Трохимець О.І.

РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО КОНТРОЛЮ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ПИТАНЬ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ
СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ
ТА РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧИХ ЦІН ТА ТАРИФІВ.....80

СЕКЦІЯ 5

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Гальцова О.Л., Бріцина Ю.В.

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕРЕДНЬОЇ
ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....88

Довгаль О.В.

МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС КРИЗИ.....95

СЕКЦІЯ 6

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Покатаєва О.В., Давидков С.О.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....100

Сидор Г.В.

КРЕДИТ З ПОЗИЦІЇ ІСНУЮЧИХ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ ПІДХОДІВ.....110

Khrushch N.A., Prystupa L.A.

FINANCIAL AND ECONOMIC ESSENCE AND TRENDS
OF CROWDFUNDING IN TODAY'S BUSINESS ENVIRONMENT.....114

Наукове видання

ПРИАЗОВСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК

Електронний науковий журнал

1(01) 2017

Коректура • *О.А. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *Н.М. Ковальчук*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Засновник:

Класичний приватний університет

Адреса редакції журналу: вул. Жуковського, 70-б, каб. 219,
м. Запоріжжя, Україна, 69002

Відповідальний секретар: Трохимець Олена Іванівна

E-mail: journal@rev.kpu.zp.ua

Телефон: +38 (095) 369-23-67